موزهٔ همايون

# موزهٔ همایون

مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه

فرانسزجه نسخه‌سی دخی آیروجه طبع وتمثیل قلنمشدر

Istanbul, Turkey. Arkeoloji Müzeleri

# موزۀ همايون

مسكوكات اسلاميه قسمندن

## مسكوكات تركمانيه قتالوغى

بنى ارتق، بنى زنكى، فروع اتابكيه، ملوك ايوبيۀ ميافارقين

Meskūkāt-ı ḳadīme-i islāmīye ḳatāloġı

اسماعيل غالب

معارف عموميه نظارت جليله سنك امريله طبع ونشر اولنمشدر.

قسطنطنيه

مهران مطبعه سى — باب عالى جاده سنده نومرو ٧

١٣١١

LIBRARY
UNIVERSITY

CJ
3404
I87
1894
v.1

حربیه مدرسی کتبخانه‌سنه مخصوصدر

هر درلو ترقیاته سهولتبخش اولان عصر محاسن پیرای حضرت خلافتپناهی ایجابات منافع غایاتندن اوله‌رق موزهٔ همایونده موضوع موقع تشهیر اولان نفائس آثار عتیقه‌نك انواعنه وعائد اولدقلری ادوار واقوامه کوره صره‌سیله قتالوقلر ترتیبی ادارهٔ عاجزیجه قرارلشدیریله‌رق اخیراً لحود ومقابر عتیقه‌یه مخصوص برقتالوق تنظیم ونشر اولنمش ایدی .

موزهٔ همایونده اوته‌دنبرو مسلم وغیرمسلم اقوام قدیمه‌یه عائد خیلی مسکوکات جمع وادخار اولنوب شمدی‌یه‌قدر هرنصلسه بونلرك برصورت منتظمه‌ده تصنیفنه تشبث اولنه‌مامش و آیرو آیرو قولکسیونلر ترتیبیله باشلوجه برمسکوکات قیبنه‌سی احداث ایدیله‌مامش ایدی . و بو یوزدن بونلرك تدقیق ومطالعه‌سندن منتظر اولان استفادهٔ عظیمه دخی مفقود حکمنده قالمقده ایدی . بوکره سایهٔ انتظاموایهٔ حضرت ولی‌نعمت بیمنتده مسکوکات عتیقهٔ مذکوره‌نك منسوب اولدقلری دور تاریخی و تعلق ایلدکلری اقوام وحکومات وخاندان حکمرانی اعتباریله صنوف متعدده‌یه تفریق وبر انتظام اساسی ایله ترتیب و تقسیم اولنه‌رق قتالوقلرینك تنظیم ونشری دخی تحت قراره آلنمشدر .

بیان و ایضاحدن مستغنی اولدیغی اوزره تاریخك فنون متفرعه‌سی میانه داخل اولان فن مسکوکاتك برچوق جهتلرله تواریخ قدیمه‌یه

خدمت ومعاونتی واردر . بین المؤرخین تردد و اختلافی موجب مسائل ومباحثك فصل وحلنه وسكوت ایله كچشدیرلمش بعض نقاط مظلمه‌نك تعمیق وتنویرینه ومشكوك ویا مبهم براقیلان ازمان و سنینك صورت قطعیه‌ده تعین وتحققنه والحاصل بوكبی برچوق حقایق ودقایق تاریخیه‌نك اظهار واشاعه‌سنه مدار كلیسی اولدیغی جهتله تاریخك دائما فن مسكوكاته عرض افتقار واحتیاج ایتمسی ضروری ومجبوریدر .

مسكوكات عتیقه فنی تاریخ قدر اقسام متعدده‌یه و ادوار مختلفه‌یه آیرلدیغندن بوكا متعلق نشر اولنان قتالوقلرك دخی صورت ترتیب جهتیله واساس موضوعلری اعتباریله یكدیگرندن تخلف ایلمسی طبیعیدر. بناءً علیه مسكوكات قتالوقلری عمومیت و یا خصوصیت اوزره تنظیم اولندیغی كبی مفصل ویاخود مختصر اوله‌رق ترتیب اولنور . مفصل اولنلر قتالوغك عائد اولدیغی مسكوكات حقنده معلومات تاریخیه و ایضاحات لازمهٔ فنیه‌یی متضمن اولور . مختصر اولنلر ایسه محتوی اولدیغی مسكوكاتی یالكز دفتر شكلنده جنس ومقداریله ارائه ایدر .

موزهٔ همایونجه اولا مسكوكات قدیمهٔ اسلامیه‌نك تصنیف وترتیبندن باشلانه‌رق قتالوقلری ایچون برنجی صورت ترتیبك اختیاری تنسبب قلنمشدر.

مسكوكات قدیمه‌نك تصنیف وترتیبی مسئله‌سی مشكل وفن مسكوكاته وقوف و معلومات تامه‌یه متوقف اولوب مقدملری صبحی پاشا مرحوم طرفندن مسكوكات اسلامیه قسمندن خلفای امویه وعباسیه‌یه عائد اولنلرینك برمقداری قرائت وتفریق اولنمش ایسه‌ده آنلرده مرور زمان ایله الیوم طاغینق برحاله كیرمش اولدیغندن موزهٔ همایون اداره‌سنجه شمدیكی حالده مسكوكات اسلامیه ایچون او فنه انتسابی بولنان برادرم غالب بكك معاونتنه مراجعت اولنمش وكندوسی مجرد ولی‌نعمت بینتمز شوكتلو پادشاهمز افندمز حضرتلرینك تشویقات جلیلهٔ عالم پسندانه‌لرینه مقارنت سایه‌سنده كوندن كونه اكتساب وسع و كمال ایدن موزهٔ همایون ایچون

بو يولده بر خدمتی مع الافتخار قبول ايله مسكوكات تركمانيه قتالوغنی ترتيب وتحرير ايتمسيله موزهٔ همايونجه برنجی دفعه اولهرق نشر اولنمشدر.

اشبو قتالوغك محتوی اولديغی مسكوكات ارتقيه و اتابكيه وسائرهنك برقسم جزئيسی ذاتاً موزهٔ همايونك موجودندن اولديغی حالده اخيراً اللی پارچهيه قدر باقر ايله برعدد آلتون دياربكرده مقيم اولوب موزهٔ همايونه بعض آثار عتيقه اهداسی كبی خدمات مفتخرهده بولنان دباغزاده عزتلو ناطق افندی طرفندن كوندرلمش و برادرم دخی اشبو قولكسيونك حصول مكمليتی نيت خالصهسيله ايكی عدد آلتون و بوراده موجود بالجمله كموشلو ايله يتمش قدر باقردن مركب بولنان خصوصی قولكسيونی موزهٔ همايونه ترك وتبرع ايلمش وبرقاچ قطعه نادر باقر سكهلری دخی مسكوكات اسلاميه فنی متوغللرندن طوپ طاشی رشديهٔ عسكريهسی مديری رفعتلو علی افندی اهدا ايتمش اولدقلرندن كرك اشبو قتالوغك امر تأليفندهكی مساعيسنه اهدای مسكوكات كبی انضمام ايدن همتندن طولايی كنديسنه وكرك مومی اليه ناطق وعلی افنديلرك كذلك اهدای مسكوكات خصوصندهكی همات مبرورهلرينه موزهٔ همايون نامنه بيان تشكر ايديلور.

بمنه تعالی سايهٔ قدرتوايهٔ حضرت (عبدالحميد خان) غازيده اليوم موجود بولنان و بعدما جمع وتدارك ايديلهجك اولان آثار مسكوكهنك جملهسی و بالخاصه مسكوكات اسلاميه قسمی زمان قليلده تصنيف وترتيب اولنهرق مسكوكات قديمه دائرهسنك اوروپا مسكوكات قبينهلرينك اك مكمللرينه معادل و بلكه فائق اولهجق بردرجهيه ايصالنه موفق اولنهجغنی اميد ايله متحتم ذمت عبوديت وصداقت اولان دعای بالخير حضرت خلافتپناهينك تكراريله تزيين لسان عبوديت نشانه مثابرت اولنور.

موزهٔ همايون مديری
حمدی بن ادهم

## — مدخل —

بشنجی عصر هجرئ حضرت نبوینك سنین اخیره‌سنده جزیرهٔ مابین النهرین قطعه‌سنده اقوام ترکمانیه‌دن بر طاقم طوائف ملوك ظهور ایتمشدرکه بونلردن باشلوجه تأسس ایدن حکومتلر دولت ارتقیه ایله دولت اتابکیه اولوب بو ایکی حکومت دخی شعبات متعدده‌یه انقسام ایلمشدر.

دولت ارتقیه امیر ارتق بن اکسك الترکمانی نامنه و دولت اتابکیه ایسه آقسنقر اوغلی اتابك زنکی طرفندن تأسیس اولنمسیله انك اسمنه نسبت ایدلمش اولدیغی کبی اشبو ایکی عائله اعضاسنه (بنی ارتق) و (بنی زنکی) اطلاق اولنمش و بونلردن تشعب ایدن حکومتلر محللرنده ذکر ایدیله‌جکی وجهله بعضاً بولندقلری مملکتلرك وبعضاً پدرلرینك اسملریله یاد ایدلمشدر.

ملوك ترکمانیه نامنه ضرب واخراج اولنوب (مسکوکات ارتقیه) و (مسکوکات زنکیه ـ یاخود ـ اتابکیه) اطلاق اولنان سکه‌لر مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه میاننده حائز اولدقلری طرز خصوصی جهتیله بالخاصه جالب انظار دقت بولندقلرندن بو بابده اقتضا ایدن بعض ایضاحات ومعلومات مخصوصه‌نك اعطاسندن اول کرك ملوك ارتقیه وکرك ملوك زنکیه‌نك کیفیت ظهوریله احوال تاریخیه‌لرندن بر نبذه بحث ایتمکی مناسب کوردك.

§ بنی ارتق — (ارتق) ملوك ارتقیه‌نك جدی اولان ذاتك اسمی اولوب بو اسمك صورت تلفظنده الیوم بعض کونه تردد واختلاف

موجوددر. وهلهٔ بك ساده كورينان (ارتق) اسمنك عصرلرجه بر قاچ صورتله تلفظ ايدلمكده اولمسنه تعجب ايديلهمز. چونكه (ارتق) كلمه‌سی ترك وتركمان لسانلرنده املاسنه خلل كلمكسزين حركهٔ مختلفه ودرت بش وجه ايله قرائت اولنوب حركه‌لرك تبديليله برابر معناسی دخی تحول ايدر وكذلك معانیٔ مختلفه ايله السنهٔ مذكوره‌ده علم واليوم لسان عثمانيده ادات تعجب وحال اولمق اوزره دخی استعمال قلنور.

اولاً — الف ممدوده وياخود مفتوحه وتاء مكسوره ايله (آرتِق – أرتِق) *Artik* فضله معناسنه كلديكی كبی لسان عثمانيده ادات تعجب وحالدر. ثانياً — الف مضمومهٔ مفخمه وتاء مفتوحه ايله (اُرتَق) *Ortak* شريك، ثالثاً — الف وتاء مضمومهٔ مفخمه ايله (اُرتُق) *Ortok* محروق مشتاق، رابعاً — الف وتاء مضمومهٔ مبسوطه ايله (اُرتُق) *Urtuk* مستور معنالرينی افاده ايدر.

لهذا امير ارتقك اسمنی صور مبحوثه‌دن هانكيسيله اوقومق لازم كله‌جكنی تعيين ايلمك مشكلدر. مؤرخين قديمه اسم مذكوردن چوق بحث ايتدكلری حالده صورت تلفظنی بيان وارائه ايتميه‌رك بتون حركه‌سز يازمشلردر. يالكز دولت ارتقيه معاصرلرندن ومؤرخين مشهوره‌دن ابن خلكانك وفيات الاعياننده(*) امير ارتقك اسمی الف وتاء مضمومه ايله (اُرتُق) اولديغی ذكر ايدلمش وبرده هر نه قدر مأخذی معلوم دكل ايسه‌ده احمد وفيق پاشا مرحوم دخی لهجهٔ عثمانيده(**) كذلك ضمتين مفخمه ايله يازمشدر. ايشته اسم مذكور حقنده كرك عرب وكرك ترك كتابلرنده شو ايكی روايتدن بشقه صراحته تصادف اولنه‌مامشدر.

---

(*) «أرتق وهو بضم الهمزة و سكون الراء وضم التاء المثناة من فوقها و بعدها قاف» وفيات الاعيان لابن خلكان جلد ۱ صحيفه ۸۵

(**) (ارتق) تركيده (اورتوق) يانيق معناسنه علمدر. (اورتمق) اصلندن محروق، مشتاق. «ارتق بن سكمان؟» لهجهٔ عثمانی جلد ۱ صحيفه ۱۱۹

اوروپاده مستشرقین قدیمه بعض عرب تاریخلری ترجمه‌لرنده وسائر آثارده اسم مبحوثی کذلك (اُرْتُقْ) *Ortok* اوله‌رق یازوب الیوم همان عمومیتله بوصورت قبول اولنمش وزمانمزك السنهٔ شرقیه اربابندن موسیو (باربیه دومینار) نشر ایلدیکی ترکجه لغات کتابنده (*) بونی تأیید ایتمشدر. ومؤلف مشهور (هربه‌لو) ایسه (**) ترکستانده (آرتَقْ) *Artak* نامنده بر طاغ اولوب امیر ارتقك او طرفلردن کلمسی جهتله اسمنك اکا نسبت اولندیغنی بیان وصورت تلفظی مختلف بولندیغنی درمیان ایتمشدر.

دیکر طرفدن انکلیز مؤلفلری و خصوصیله مسکوکات اسلامیه اربابندن (مارسدن) وموسیو (استانلی لان ـ پول) اسم مذکوری ضمتین مبسوطه ایله مستور دیمك اولان (اُرْتُقْ) *Urtuk* یازمقده‌درلر. (***)

(*) (ارتق) *Ortoq* (t.o. اورتوق) brulé, incendié, du même verbe اورتاماق ـ nom d'une dynastie . . . . (کتاب دررالعثمانیه فی لغة العثمانیه) par Barbier de Meynard. t. I. p. 33.

افادهٔ محرر — (ارتق) چغتای لساندن مأخوذ اوله‌رق اصل کلمه آتش وعلو معناسنه اولان (اورت) در. مصدری متعدی ایچون اولور ایسه (اورتامك) یاقمق، لازم ایچون اولدیغی زمان (اورتانمك) یانمق معنالرینه‌در. اشبو مصادرك شو صورت املاسی چغتای لساننه مخصوص لغات کتابلرنده کوریلوب کرك وفیق پاشانك وکرك موسیو باربیه دو مینارك کوستردکلری املایه موافق دکلدر. هرحالده اسم مفعولی (اُرْتُقْ) یازیلور.

(**) Artak et Artok, que l'on prononce aussi Ortok. Montagne du pays de Turkistan, vis-à-vis de la quelle il y en a une autre nommée Gurtak, et c'est entre ces deux montagnes que la ville de Kara-Koúm est situé. C'est du nom de cette montagne que la famille d'Artak ou d'Ortok a pris son origine. (Herbelot, bibliothèque Orientale. p. 130.)

(***) اثیرالدین ابو حیانك «الادراك للسان الاتراك» نامنده‌کی ترك لسانك قواعدینه دائر اولان رسالهٔ معتبره‌سنده ضمهٔ مبسوطه ایله (اُرْتْ) و(اُرْتُقْ) اورتولمش واورتی دیمك اولدیغی محرر اولوب انکلیز مؤلفلری بونی مأخذ اتخاذ

ظنمزه كوره بو اسمك الك طوغريسى فضله معناسنه اولان واليوم آناطوليجه علم اولەرق قوللانيلان (اَرْتِقْ) *Artik* اولمسى اقتضا ايده‌جكدر. زيرا اميرارتقك پدرى (اَكْسِكْ) اسميله(*) مشهور و متعارف اولمسيله بويله نقصان معناسنده اولان (اكسك) اسمنده بر بابانك اوغلى فضله معناسنى افاده ايدن (ارتق) اسميله تسميه اولنمش اولەجغى طبيعى وعقله پك يقين اولديغندن ارتق بونام ايچون ديكر معنالردەكى (ارتق)لره مراجعت ايتمك بى‌لزوم كبى كورنمكده‌در.

برده ترك وتركمان لسانلرنده قاف وكاف حرفلريله نهايت بولان كلماتك ماقبللرندەكى حرفلر لسان عثمانيده اولديغى كبى كسره ايله حركه‌لنديرلميوب على الاكثر ضمه ايله تلفظ اولنديغندن (ارتق) اسمنك (آرتُقْ) *Artouk* صورتنده تلفظ اولنمسندن طولايى بالاخره بعض اقوام طرفندن غلط اولەرق ضمتين ايله (اُرْتُقْ) تلفظ ايدلمش اولمسى دخى مستبعد دكلدر.

خلاصهٔ كلام بزم ايچون اسم مبحوثى (آرتِقْ - ويا - اَرتُقْ) صورتنده قبول ايتمك امير ارتقك پدرى اسميله اولان مناسبتنه واسباب مشروحه‌يه بناءً پك معقولدر.

سامى بك افنديتك دردست طبع ونشر اولان (قاموس الاعلام) نامندەكى لغات كتابنده دخى اسم مذكور شو بيان ايلديكمز وجه ايله يعنى (اَرْتُقْ) يازيلوب واقعا مرجع ومأخذينى تصريح ايتمامش ايسه‌لرده كرك بعض اثردن اخذ و نقل ايتمش وكرك قرائن حاليه‌يه مبنى اوبله يازمش اولسونلر انتخاب ايتدكلرى صورت فكرعاجزانه‌مزك اصابتنى مؤيددر.

---

ايدرك اسم مذكورى او صورتله قبول ايتمش اولدقلرى محتملدر. رسالهٔ مذكوره‌ده محروق معناسنه اولان (اُرْتُقْ) دن هيچ بحث اولنميوب (آرتِقْ) ازيد و (اُرْتَقْ) شريك اولمق اوزره ايكى لغت مندرجدر.

(*) «ارتق بن اكسب كذا ذكره ابن الاثير انه اكسب بالباء وصوابه اكسك بكافين ذكر ذلك ايضاً ابن خلكان» تاريخ ابى الفدا جلد ٢ صحيفه ٢٢٩

دولت ارتقیه طوغریدن طوغری‌یه امیر ارتق طرفندن تشکیل قلنمش برحکومت مستقله اولمیوب آتیده کوستریله‌جکی وجهله امیر مشار الیهك اوغللری طرفندن آیرو آیرو تأسیس ایدلمش اولان سکمانیه وایلغازیه و برده خربوت نامری آلتنده اوچ شعبهٔ حکومتدن عبارتدرکه بونلرك جمله‌سی دولت ارتقیه نام عمومیسیله معروفدر.

امیر ارتق بن اکسك ترکمان طائفه‌سندن اولوب (مرآة العبر) نام تاریخه کوره ماوراءالنهرده شهرمان و (هربه‌لو)نك روایتنه نظراً قراقوم جوارنده کائن آرتق طاغلرندن جزیره قطعه‌سنه کلوب ٤٥٥ تاریخلرنده آلپ آرسلان سلجوقینك خدمت عسکریه‌سنه داخل اولمشدر. کندیسی غایت جری وجسور اولمسیله محارباتده یارارلق کوستره‌رك نزد سلطانیده مقبول و ٤٦٤ سنه‌سنده سرحدلردن برینه سرعسکر اولمشدر.

٤٧٧ سالنده ملکشاه بن آلپ آرسلان طرفندن فخر الدوله ابن جهیر ایله برابر دیاربکر ضبطنه کوندریلوب آمد شهرینك محاصره‌سنده صاحبی بولنان شرف الدوله مسلمك کندوسنه تکلیف ایلدیکی اموال ونقوده طمعاً فرارینه مساعد بولنمش اولدیغندن بالاخره ملکشاه نزدنده مسئول ومظهر مجازات اولمق قورقوسیله امیر ارتق دمشق صاحبی تاج الدوله تتش بن آلپ آرسلانه دخالت ایتمشدر. حلب و سائر بلده‌لرك ضبط و فتحنده مشارالیه تتشه دخی خدمات مقبوله‌ده بولنمغله ٤٧٩ سنه‌سنده مشارالیه قدس شریف حکومتنی امیر ارتقه توجیه ایلمشدر. ٤٨٤ تاریخنه قدر امیر ارتق اوراده حکومت ایتدکدن صکره سکمان وایلغازی و عبدالجبار و بهرام نامنده درت نفر اولاد ترك ایدرك سنهٔ مزبوره‌ده قدسده وفات ایلمسی اوزرینه مخدوملرندن سکمان ایله ایلغازی پدرلرینك یرینه قدس حکومتنه مالك اولوب ٤٨٩ سالنه قدر اوراده اجرای حکومت ایتمش واهل صلیبك ظهورنده آنلره قارشو مدافعاتده بولنمشلردر.

٤٩٠ سنه‌سنده مصر حاکمی قدسی استیلا ایتمسیله امیر سکمان ذاتاً

حوضهٔ اداره‌لرنده اولان رها وسروج طرفلرينه چكلمش وامير ايلغازى دخى عراق ولايتنه كيدوب سلطان محمد سلچوقى بن ملكشـاه طرفندن ٤٩٥ تاريخنده بغداد شحنه‌لكنه (*) تعيين قلنمشدر . ديكر برادرلرى عبد الجبار ايله بهرام حقنده مؤرخين سكوت ايله كچوب انجق عبدالجبارك سليمان نامنده برمخدومى اولوب برايكى سنه قدر يعنى ٥١٧ تاريخنه دكين حلبده و بهرامك اوغلى بلك دخى كرك مستقلاً وكرك عموجه‌سى امير سكمان نامنه ٥١٨ سالنه قدر سروج وحران وحلب وخربوت بلده‌لرنده حكومت ايتمشلر ايسه‌ده آندن زياده پايدار اوله‌مامشلردر .

قدس شريفدن رها طرفلرينه كلمش اولان امير سكمان برمدت صكره بغداد وموصل حواليسنه عزيمت ايدرك نهايت ٤٩٥ سنه‌سنده حصن كيفايى يد ضبطنه آله‌رق دولت ارتقيه‌نك سكمانيه طبقه‌سى ايشته بورادە تأسس ايتمش و بالاخره آمد شهرى دخى الحاق اولنه‌رق سكمانيه ملوكنه اراتقهٔ كيفا و آمد دخى تعبير قلمشدر .

حصن كيفا و آمدده حكومت ايدن سكمانيه عائله‌سى سكز ذاتدن عبارت اولوب ٦٢٩ سنه‌سنه قدر يعنى ١٣١ سنه مدت حكومت ايتمشلردر.

طبقهٔ سكمانيه‌دن ٥٨١ تاريخنده برشعبه ظهور ايدرك خربوت‌ده حكومت ايتمشلردركه بونلره اراتقهٔ خرتبرت اطلاق اولنور. مؤسسلرى امير سكمان عائله‌سنك دردنجيسى فخر الدين قرا ارسلانك بيوك مخدومى عماد الدين ابو بكر اولوب اندنصكره مربوط ارتقيه سلسله نامه‌سنده كوسترلديكى اوزره انك اولاد واخفادندن درت ملك كلمشدر . انجق بونلرك اسامسيله مدت دواملرى تاريخلرجه مختلف فيه برحالده قالمشدر.

بغداد شحنه‌لكنده بولنان امير ايلغازى ٥٠٢ تاريخنده بغدادى ترك ايدرك اولجه برادرى امير سكمان طرفندن ضبط ايدلمش اولان ماردينه

(*) قديماً بيوك شهرلرك امور ضابطه‌سنى اداره ايدن اك بيوك مأموره شحنه دنيلور ايدى.

مواصلتله اوراده مسند نشين حكمدارى اولمش و ارتقيه دولتنك ايلغازيه طبقه‌سنى تأسيس وتشكيل ايتمشدركه بونلره اراتقهٔ ماردين دخى دنيلور.

امير ايلغازى غايت جسور وجنكاور بر ذات اولوب اهل صليب ايله وقوعبولان محاربه ومصادمه‌لرده مكرراً غلبات عظيمه‌يه نائل اولمشيدر. زماننده دولت ارتقيه كسب جسامت واهميت ايدرك الجزيره بلادينك اكثريسى زير حكومتنه كچمشدر.

طبقهٔ ايلغازيه‌دن امير ايلغازيدن صكره اون درت حكمدار دها كلوب ٥٠٢ سنه‌سندن ٨١٤ سالنه قدر تمام اوچيوز اون ايكى سنه مدت اجراى حكومت ايتمشلر و بالاخره ماردين شهرى قراقويونلى امراسندن قرا يوسفك زير اداره‌سنه كچديكى كبى او تاريخده حكمفرما اولان طاعون علتندن امراى ارتقيه‌نك بقيه‌سى دخى تلف اولوب ارتق عائلهٔ ارتقيه‌دن كيمسه قالمامشدر.

ايلغازيه ملوكى اكثريا شجاعت وسخاوتله مشتهر اولدقلرى كبى صلابت دينيه‌لرى وخيرات وحسناته رغبتلرى مسطور صحائف تواريخدر. بونلرك كرك ماردينده وكرك ماردينه قريب اولوب او تاريخلرده معمور بربلده اولان دنيسر نام ديكر قوچحصار ايله قلمرو حكومتلرى اولان سائر قصباتده جوامع ومدارس كبى بر طاقم تأسيسات خيريه‌لرى واردر.

٤ بنى زنكى — سلاجقه توابعندن اتابك (*) عنوانيله آلتنجى عصر هجرى اوائلندن يدنجى عصر اواسطنه طوغرى جزيرهٔ مابين النهرين بلادندن موصل و سنجار و جزيرة ابن عمر ايله حلبده اجراى حكومت ايدن ملوك عماد الدين اتابك زنكى اولادندن اولملريله بونلره بنى زنكى ديمشلردر.

مشاراليه اتابك زنكى ملوك سلجوقيه‌دن ملكشاه بن آلپ آرسلانك

---

(*) اصلى « بك بابا » ديمك اولان (آتا بك) در. سلاجقه اولادينك تربيه‌سنه مأمور اولنلر ايله سلجوق وزراسنه دخى اتابك عنوانى ويريلور ايدى.

مملوكلرندن وتركمان نسلندن قسيم الدوله آقسُنْقُر (*) نام ذاتك مخدوميدر.

امير آقسنقر ٤٧٨ تاريخنده تاج الدوله تتش بن آلب آرسلان طرفندن حلب واليلكنه مأمور و برمدت صكره حمص شهريني اهل صليب يدندن تخليصه موفق اولمش ايسه‌ده ٤٨٧ سالنده تاج الدوله‌يه قارشـو بعض حركات نامرضيه‌سندن طولايي مقتولاً وفات ايتمشدر. مخدومي مشاراليه عماد الدين زنكي پدرينـك حين وفاتنـده بك كوچك اولمغـله امراي سلچوقيه‌دن بعضلرينك دائرهٔ تربيه‌سنده پرورشياب اولوب بالاخره واسط و بصره واليلكلرينه و ٥٠٧ تاريخنده بغداد شحنه‌لكنده بولنـان آقسنقر بُرْسُقي نام ذاتك موصل وحواليسنه والي نصب اولنمسي اوزرينه آنك يرينه مذكور بغداد شحنه‌لكنه تعيين قلنمشدر.

آقسنقر برسقي ٥٢٠ سنه‌سنه قدر موصل ولايتده بولنديغي حالده تاريخ مذكورده وقوع وفاتي اوزرينه موصل واليسي تعيين اولنان اوغلي مسعود دخي بر سنه مرورنده ارتحال ايلمش اولديغندن بغداد شحنه‌لكنده بولنان مشاراليه عمادالدين زنكي بن قسيم الدوله اقسنقر عهده‌سنه ٥٢١ سالنده موصل ولايتي توجيه واحاله قلنمشدر. ايشته بو تاريخدن اعتباراً مشـاراليه ممالكني توسيع ايله برابر موصلده دولت اتابكيه‌يي تشـكيل وتأسيس ايتمشدر.

موصلده زنكي اولادندن اولمق اوزره كنديسندن بشقه سكز اتابك دها اجراي حكومت ايدوب بونلرك مدت سلطنتلري ٦٣١ تاريخنه قدر يعني يوز اون سنه دوام ايلمشدر.

حلب اتابكلكي دخي عماد الدين زنكينك حين وفاتنـده ايكنجي مخدومي نور الدين محمود طرفندن ٥٤١ سالنده تأسيس ايدلمشـدر. بو حكومتك مدت دوامي اولان اوتوز التي سنه ظرفنده يالكز ايكي اتابك

(*) آق سُنْقُر تركجه‌ده بياض قوش ديمكدر. طوغانه دخي (سنقر) تعبير اولنور.

حكمفرما اولمشدر. مشاراليه نورالدين محمود شجاعت وحصافتله موصوف اولوب زماننده شام شهری دخی حكومتنه ربط والحاق اولنمشدر.

سنجار حكومت اتابكيه‌سنه كلنجه كذلك بنی زنكيدن اتابك ثالث موصل اولان قطب الدين مودودك عماد الدين زنكی نامنده‌كی مخدومی طرفندن ٥٦٦ تاريخنده تشكيل اولنوب اللی بر سنه قدر دوام ايدن بو حكومتده مشاراليهك اولادندن درت ذات بولنمشدر.

جزيرة ابن عمرده تشكل ايدوب جزيره اتابكلكی ناميله مشتهر اولان حكومتك مبدئی دخی ٥٧٦ سنه‌سنه مصادفدر. بنی زنكيدن موصل اتا- بكلرينك دردنجيسی اولان سيف الدين غازیٔ ثانينك اوغلی معزالدين سنجر شاه بوحكومتك مؤسسيدر. مشاراليهدن صكره ايكی مخدومی يكديكرينی متعاقب مسند اتابكيده بولنمش وانجق اللی سنه قدر برمدت اوراده حكومت ايتمشلردر.

بروجه محرر حكومت اربعهٔ اتابكيه‌ده بولنان ملوك زنكيه‌نك وقايع تاريخيه‌لری خيلی مهم اولوب اكثر وقتلرينی محاربات ايله كچورمش اولدقلری كبی آز چوق تأسيسات وترقياته دخی خدمت ايلمشلردر.

§ **فروع اتابكيه** — ملوك زنكيه فروعندن اولمق اوزره ينه اتابك عنوانيله حكومت سورن بعض تركمان عائله‌لری دخی ظهور ايلمشدر كه آنلره فروع اتابكيه تعبير اولنوب بونلردن بريسی اربل حكومت اتابكيه‌سنی تأسيس ايدن بكتكينيلردر. موصل اتابكی غازیٔ اولك خدمتنده بولنان زين الدين علی كوچك بن بكتكين مشاراليه طرفندن اربله والی نصب اولنمش اولديغی حالده وفاتنده يرينه اوغلی يوسف وبراز صكره ديكر اوغلی مظفرالدين كوكبری مأمور اولمشدر. بو ذات سلطان صلاح الدين ايوبيله كسب ايلديكی مناسبته مبنی ٥٨٦ سنه‌سنده مشاراليه طرفندن بالفعل اربل اتابكی نصب اولنمشدر. مشاراليه كوكبری زيرده مسكوكاتی صره‌سنده

ذکر و بیان اولندیغی اوزره اخلاق و شجاعتجه امرای ترکمانیه‌نك مشهورلرندندر.

فروع اتابکیه‌دن دیگری دخی بدرالدین لؤلؤ عائله‌سیدر. مشارالیه لؤلؤ ملوك زنکیه‌دن آخر اتابك موصل اولان ناصرالدین محمودك برچوق وقت خدمت وزارتنده بولنوب مشارالیهك بلاولد وفاتی اوزرینه موصل حکومتی ٦٣١ تاریخنده طرف خلافت عباسیه‌دن اتابك عنوانیله بدرالدین لؤلؤ عهده‌سنه توجیه قلنمشدر. (*)

مشارالیه لؤلؤك اوچ مخدومی اولوب بونلر صره‌سیله مسند اتابکی‌یی احراز ایتمشلر ایسه‌ده صوك ایکیسی تاریخجه اهمیتسز اولوب یالکز اوچ سنه قدر رأس حکومتده بولنان بیوك اوغلی ملك الصالح اسماعیلك بعض وقایع تاریخیه‌سنه تصادف اولنمقده‌در. بونلر ٦٣١ دن ٦٦٠ سالنه قدر یکرمی طقوز سنه مدت دوام ایتمشلردر.

ﻉ بنی ایوب — معلوم اولدیغی اوزره دولت ایوبیه شعبات متعدده‌یه منقسم اولوب فقط کرك عائله وکرك حکومت اعتباریله بالجمله ملوکنك ضرب واخراج ایتدیرمش اولدقلری مسکوکات بر قولکسیون تشکیل ایدرك قتالوغی دخی آیروجه اولمق مقتضی وموزهٔ همایونجه بمنه‌تعالی آتیاً اول وجه ایله ترتیب وتصنیفی مقرر ایسه‌ده دولت مذکوره‌نك جزیره بلادندن (میافارقین) وحوالیسنده تشکل ایدن شعبه‌سنده ملك عادل بن ایوب اولادندن حکمفرما اولان ایوبیلر ایله بونلرك هنوز تأسسندن مقدم حوالئ مذکوره‌یی زیر حکمنه المش اولان کرك صلاح‌الدین یوسف وکرك برادری مشارالیه ملك عادل طرفلرندن اورالرده ضرب ایتدیریلان مسکوکات ملوك ترکمانیه‌نك یعنی اراتقه ایله زنکیلرك باقر سکه‌لرینه تقلید واوزرلرینه تصویرلر نقش ایتدیرلمش اولدیغندن بوسکه‌لرك محل ضربلرنجه

(*) ١١٢ صحیفه‌ده‌کی ایضاحاته و ١٦٥ صحیفه‌ده علاوه‌نك ١٣٥ (ب) نومرولی سکه تاریخنه مراجعت اولنه.

اولان مناسبت ومجاورت وشكل وطرزلرنجه كوريلان مشابهت جهتلريله مسكوكات تركمانيه قتالوغنه درج وادخالى تنسيب ايدلمشدر.

ملوك ايوبيهٔ ميافارقينك تاريخ ظهورلريله مدت حكومت و عدد واسملرى مسكوكاتلرى صره‌سنده ذكر و بيان اولنمغله بوراده تكرارندن صرف نظر قلنمشدر.

﴿ مسكوكات ـــ مؤرخين كرك ملوك ارتقيه‌نك وكرك ملوك اتابكيه‌نك اصول مسكوكاتى حقنده هيچ بركونه معلومات ويرميه‌رك امثالى حقنده يازدقلرى كبى بعضاً صره‌سى دوشدكجه يالكز فلان ملك فلان محلده اسمنه سكه ضرب ايتديردى يولنده بسيط روايتلر ايله اكتفا ايلمشلردر. بناءً عليه ملوك مذكوره‌نك او عصرلرده مسكوكات اسلاميه‌نك بولنديغى شكل وطرزك غيرى اوله‌رق اصول مخصوصه وصورت آخرده سكه‌لر ضرب واخراج ايتديرملرينى ايجاب ايدن اسباب حقنده ويره‌بيله‌جكمز ايضاحات روايات تاريخيه‌يه مستند اولميه‌رق صرف مسكوكات موجوده‌نك ارائه ايلديكى حقايقدن ومذكور حكومتلرك بولندقلرى ممالك و مواقع ايله حال و زمانلرندن استنباط اولنه بيلان معلوماتدن عبارتدر. حتى اشبو مسكوكات اوزرينه اوروپا نوميزماتلرينك يازمش اولدقلرى اثرلرده كوريلان بعض ايضاحات دخى كذلك استدلالاته منحصردر.

صدد بحثمز اولان اقوام تركمانيه مسكوكاتى همان عموميتله باقراولديغى حالده نه شكلاً ونه‌ده قطراً خلفانك ( فلس ) تعبير اولنور باقر سكه‌لرينه تقليد ايدلميه‌رك بسبتون بشقه برطرز واصولده‌در.

مسكوكات مبحوثه‌نك برر وجهنده تصويرلر منقوش وديكر طرفلرنده توحيد وتهليل مثللو عبارات جليله ايله عنوان واسملر مسكوك بولنديغى كبى حجم وقطرلرى دخى خيلى بيوجك طوتلمشدر.

صدراسلامده خلفاى راشدين زمانندن بدأ ايله برمدت شكل كسروى

و روميده صورتلى سكه‌لر قطع وضرب اولنديغى حالده خامس خلفاى امويه عبدالملك بن مروانك زمان خلافتنده اويولده مسكوكات ضربى ترك اولنه‌رق يتمش سكز سنهٔ هجريه‌سنده سكهٔ اسلاميه معروف اولان طرز اسلامى‌يه تحويل قلنمش ايدى (*) . او تاريخدن صكره بعض محللرده برمدتجك دها شكل قديمده سكه‌لر كسلمش ايسه‌ده خلفاى امويه وعباسيه وفاطميون ودها سائر ملوك و امراى اسلاميه وقت بوقت يالكز عباراتجه بعض تعديلات اجراسيله عبدالملكك اتخاذ ايلديكى اصولده دوام ايلمشلردر . آرادن پك چوق سنه‌لر يعنى درت بچق عصر قدر مدت مرور و اصول اخيره مسكوكات اسلاميه‌ده كاملاً وقطعياً تقرر ايتمش اولديغى حالده ملوك ارتقيه ايله ملوك زنكينه‌نك متروك اولان بر اصوله عودتله بو سكه‌لرك برر طرفنه تصويرلر نقش ايتديرمش اوللرى اسبابى اولسه اولسه او عصرلرده بونلره بعض هم حدود اولان فرنك و روم حكومتلرى ممالكنده سكه‌لرينك رايج اولمسى و شوصورتله تسهيل اخذ واعطا و تأسيس مناسبات تجاريه‌يه خدمت ايدلمسى ماده‌لرى اولمق لازم كلور كه اقوال مؤرخيندن اولديغى اوزره مسكوكات اسلاميه‌نك اوائلده بيزانتين و ساسانى طرزنده‌ضرب و اخراج قلنمسى دخى سبب مشروحه مبنى ايدى .

تسهيل معاملات مقصدى تصويرسز و قيمت حقيقيه‌يى حائز التون وكموش مسكوكات ايله دخى حاصل اوله‌بيله‌جكى مطالعه‌سى خاطرلره كلور

(*) على ابن ابى طالب رضى الله عنه حضرتلرينك زمان خلافتلرنده وقرق سنهٔ هجريه‌سنده بصره‌ده ضرب اولنمش كموش برسكه صبحى پاشا مرحومك اللرينه كچمش وبناءً عليه سكهٔ اسلاميه‌نك رسم معلوم اوزره قطعى يتمش بش تاريخنده اولميوب او زماندن باشلامش اولديغنى «عيون الاخبار» نام رساله‌لرنده بيان ايتمشلردر . سالف الذكر كموش سكه اليوم پارس مسكوكات قبينه‌سنده أولوب موسيو (لاووآ) نك خلفا مسكوكاتى قتالوغنه درج اولنمشدر. بوسكه اوروپاجه بعض ملاحظات مخصوصه‌يى جلب ايتمشدر .

ایسه‌ده مستغنیٔ ایضاح اولدیغی اوزره دولت ارتقیه و اتابکیه‌نك بدایت احوالی عادتا عشیرت حکمنده اولوب مرکز حکومتلری هنوز تقرر ایتمامش وملوکی دائما محاربات ایله مشغول بولنمش اولدیغنه و بناءً علیه تنظیم واصلاح ادارهٔ مملکته وقتلری اولمیه‌رق سیم و زر کبی تدارکی کلفت وثروته محتاج اولان معادندن سکه ضرب واخراجنده مشکلاته تصادف ایتدکلری درکار بولنمسنه مبنی باقر مسکوکاتی اختیار و بونك الك چوق اقوام خرستیانیه بیننده حصول اعتباری ایچون مسکوکات قدیمهٔ خرستیا-نیه‌یه تقلیداً اوزرلرینه برطاقم رسملر نقشنه ابتدار ایتمشلردر. دیکر طرفدن مملکتلری داخلنده خلفا درهملری قیمتنده رایج اولمسنه مجبو-ریت ویره‌جك صورتده آره صره بعض عباره‌لر دخی درج و علاوه ایلمشلردر.

ملاحظات مسروده دولت ارتقیه وزنکیه‌نك اوائل حالی ایچون شایان قبول اوله‌بیلور ایسه‌ده بالاخره سنه‌لرجه یعنی حکومات مذکوره‌نك تأسسیله برابر بتون مدت دواملرنجه تصویرلی سکه‌لر چیقارلمش اولمسی تردید افکاری موجب اوله‌رق بوبابده دخی برسؤال وارد اوله‌بیلور. انجق بو حکومتلرك زیر تابعیتنده بولنان خلق بیننده مرور زمان ایله مسکوکات مذکوره کسب قیمت واعتبار ایلمش واخذ واعطاده بوکا الفت ایدلمش اولدیغندن وملوك ارتقیه واتابکیه‌نك اخلافی دخی جد-لرینك اتخاذ ایتدکلری اصولی تغییر ایتمیه‌رك آنلره تبعاً واهالیجه اولان مألوفیته بناءً مصور باقر سکه ضربنی مناسب کورمش اولدقلرندن ارتق شو اصول حکومات مذکوره‌جه ادامه قلنمشدر دیه بیلورز. حتی بو مطالعه‌یی مؤید اولمق اوزره جزیره بلادنده تقرر ایدن اصول مسکوکاتی میافارقین وحوالیسنده حکومت ایدن ملوك ایوبیه دخی محافظه‌یه مجبوریت کوره‌رك سکه‌لرینی تصویرلی اوله‌رق قطع وضرب ایتدیرمشلردر.

موضوع بحثمز اولان مسکوکات مصوره خلفای قدیمه‌نك رسملی

سکه‌لری مثللو یالکز شکل کسروی ایله رومی‌یه منحصر اولمیوب غیرمسلم اقوام قدیمه مسکوکاتندن پك چوقلرینـه تقلید ایدلمشدر . مثلا : برازی ساسانیان وسلفکیان وبرطاقمی رومن و یونان وبرچوغی بیزانتین سکه‌لری یولنـده تصاویر ایله منقوش اولدیغی کبی بعضاً ایران اصولنـده و بعضاً اشکال نجومیه واساطیریه طرزنده خصوصی انموذجلر دخی قبول اولنمش وحتی بعض سکه‌لرده صاحبنك تمثالی اولمق احتمالی اولان رسملرده نقش ایدلمش و شوصورت مسکوکات ایوبیهٔ میافارقینده یاپیلان تصویرلر ایچون اك زیاده احتماله قریب بولنمشدر .

ارتقی سکه‌لرینك بعضلرنده لاتین‌حروفاتیله نادراً اجنبی‌اسم وعباره‌لر بولنمسندن و دیکر وجهنده عربی عبـاره ایله سکه‌نك صـاحبی اسمی دخی مندرج اولمسندن طولایی بوسکه‌لرك مشترك مسکوکات حکمنده طو- تلمق لازم‌کله‌جکنی بعض اوروپا مؤلفلری بیـان ایتمش ایسه‌لرده بز بو فکرده دکلز . چونکه حروف اجنبیـه ایله محرر اولان اسم و عباره اوسکه‌ده منقوش رسم صاحبنك اسمی اولوب سکهٔ ارتقیه اوزرینه اویله‌جه اخذ و ضرب ایدلمش اولدیغـندن و خصوصیله اکثریا تصویر صاحبلریله معاصر اولمدقلرندن بونلر مشترك سکه عد اولنه‌مز .

ارتق و اتابك سـکه‌لرنده مختلف برطاقم تمغالر دخی واردرکه بونلر او حکومتلره مخصوص اشـارتلر اولوب بوبابده ایجـاب ایدن ایضاحات اشاغیده مسکوکات صره‌سنده کوسترلمشدر .

کموشدن مضروب رسملی سکهٔ ارتقیه شمدی‌یه قدر هیچ کورلمامش اولدیغـندن اویله سکه کسلمامش اولمسـنه حکم ایدلمکده ایدی . انجق اشبو قولکسیونده مسکوکات ارتقیه‌دن برعدد رسملی کموش سکه موجود اولمسنه کوره نادراً و پك آز اولمق اوزره بونلردن دخی ضرب اولندیغی استدلال اولنمقده‌در .

ارتقیلر ایله اتابکیلرك اواخر حکومتلرنده رسمسز بعض باقر مسکو-

کات چیقارلمش اولدیغی کبی خلفای عباسیه و ملوك ایوبیه وسلچوقیه سکه‌لری طرزنده کموش مسکوکات دخی ضرب ایتدیرلمش ویالکز اتابکیلر طرفندن صکره‌لری خلفای عباسیه‌نك سنین اخیره دینارلری شکلنده التون سکه‌لر دخی قطع اولنمشدر .

ایشته بورایه قدر (مدخل) عنوانی التنده ملوك ترکمانیه‌نك احوال تاریخیه‌لریله آثار مسکوکه‌لری حقنده یازمش اولدیغمز معلومات و ملاحظات صورت عمومیه‌ده اولوب مسکوکات موجوده‌دن استنتاج اولنان بعض معلومات مهمه و مفیده زیرده هر حکومتك سکه‌لری صره‌سنده ذیلاً تصریح ایدلمشدر .

اشبو مدخله بنی ارتق ایله بنی زنکینك آیرو آیرو سلسله‌نامه‌لری وبونلر ایله اشبو قتالوقده داخل اولان سائر عائله‌لرك سکه‌لرینه خلفای عباسیه‌دن ناملری درج اولنانلرك وحمایتلرینی قبول ایله کذلك اسملرینی سکه‌لرنده ذکر ایلدکلری ملوك ایوبیه و سلاطین سلچوقیه و امرای سائره‌نك اسامیسنی تاریخلریله برابر ارائه ایدر بر جدول مخصوص دخی اشبو مدخله علاوه قلنمشدر .

﴿ افادهٔ مخصوصه . ــ اقوام مختلفهٔ اسلامیه‌یه عائد مسکوکات قدیمه‌دن اشبو مسکوکات ترکمانیه قتالوغنك ترتیب وتصنیفنی خلمای قدیمه مسکوکاتنك قولکسیون حالنه وضعیله قتالوقلرینك تنظیمی کبی اساسلی بروقوف ومعلوماته وعلم مسکوکات قدیمه‌یه جداً منسوبیته محتاج اولمیه‌رق آنلره نسبتله قولایجه کوردیکمدن شو وظیفه‌یی بنه وسع وکفایت عاجزانه‌م فوقنده اوله‌رق مجرد موزهٔ همایون اداره‌سنك آرزوسی اوزرینه درعهده ایتمکه جسارت ایلدم . شوقدرکه برنجی دفعه اولمق اوزره موزهٔ همایونه مخصوص برمسکوکات قتالوغنك خامهٔ حقیرانه‌مدن نشأت ایتمش اولمسی محرر کمبضاعه ایچون پك بیوك مدارفخر ومباهاتدر . بنم کبی مفقودالاقتدار

اولان ارباب عجزك ولوكه حد ناشناسانه اولسون بوكبی آثار مفیده تألیفنه موفقیتلری محضا عصر معالی حصر حضرت (عبدالحمید خان) غازی افندمز حضرتلرینك مأثر جلیلهٔ معارفپرورانه‌لری بركاتندندر. همان جناب مولای متعال حضرتلری عمر وشوكت همایونلرینی افزون بیورسون آمین.

قسطنطینیه فی غرهٔ محرم سنه ١٣١١

شورای دولت اعضاسندن
اسماعیل غالب
بن ادهم

# سلسلهٔ اراتقه

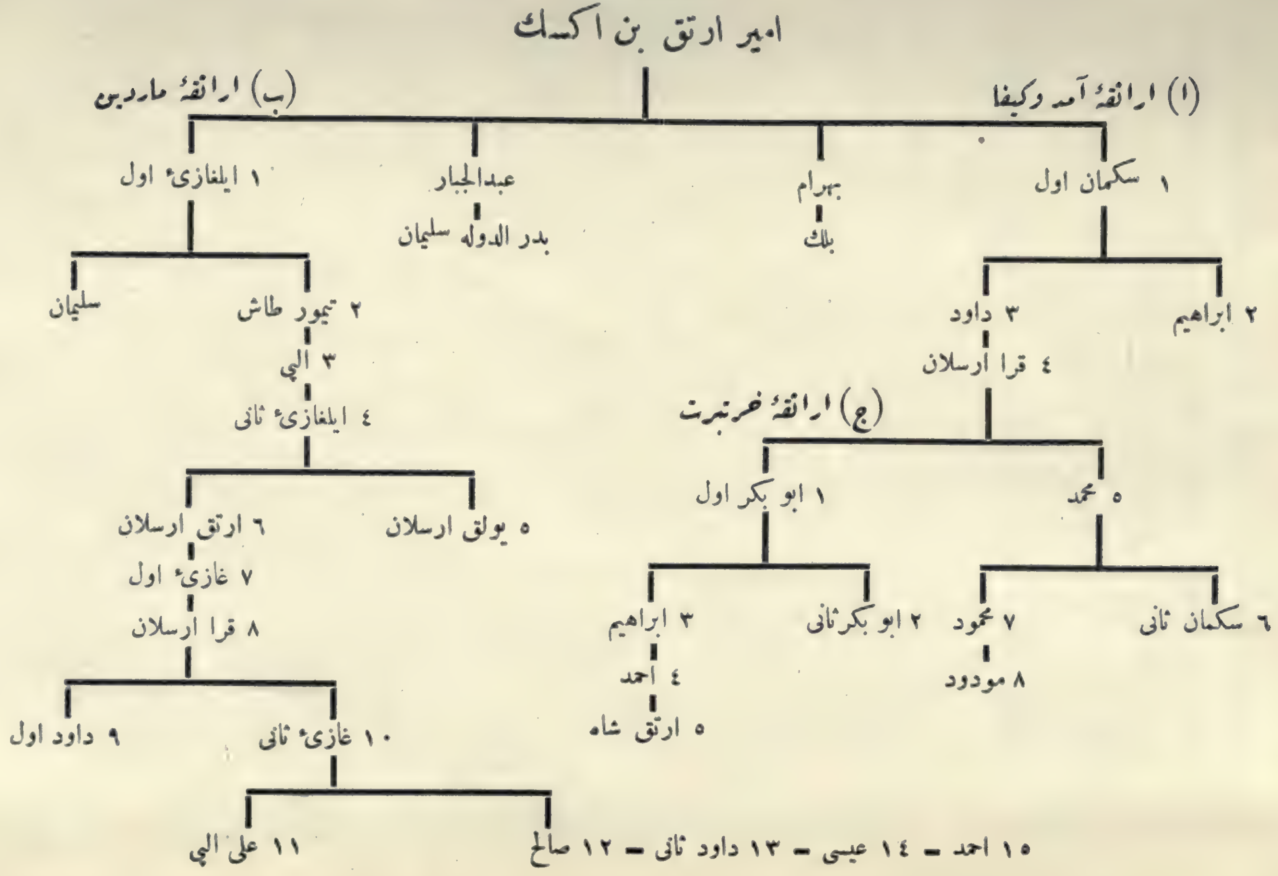

# سلسلهٔ زنكيه

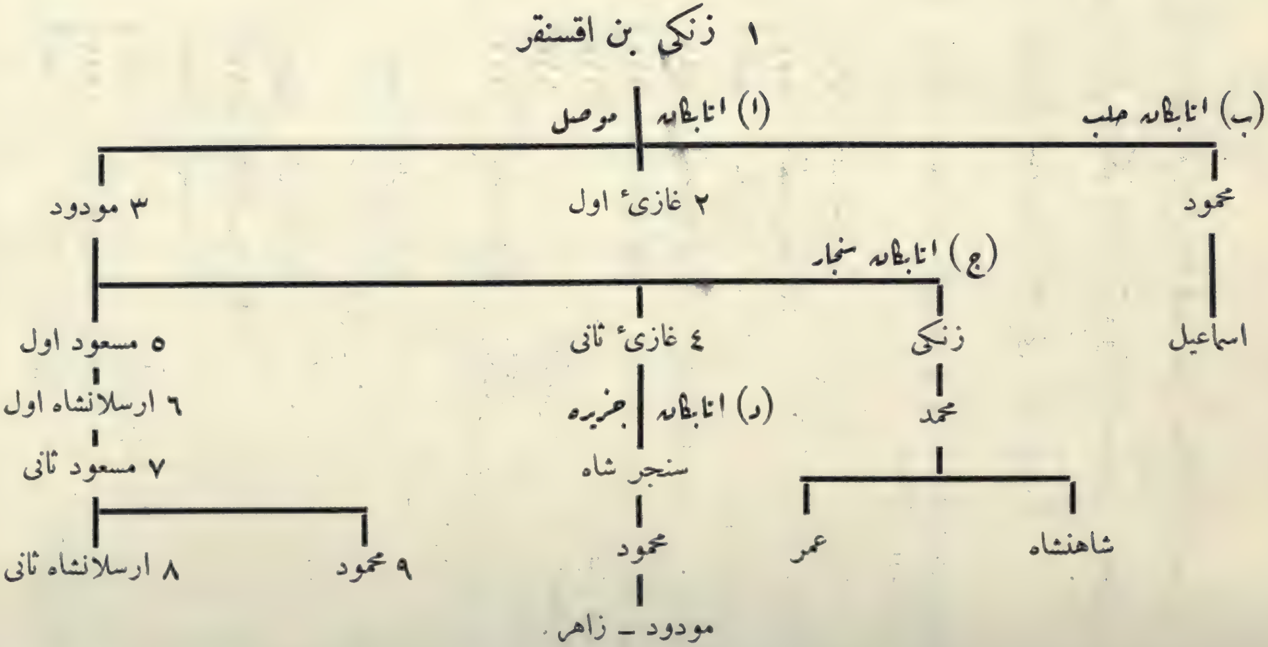
١ زنكى بن اقسنقر
(ا) اتابكان موصل
(ب) اتابكان حلب
٣ مودود
٢ غازىٔ اول
محمود
(ج) اتابكان سنجار
٥ مسعود اول
٤ غازىٔ ثانى
زنكى
اسماعيل
٦ ارسلانشاه اول
(د) اتابكان جزيره
محمد
٧ مسعود ثانى
سنجر شاه
٨ ارسلانشاه ثانى
٩ محمود
محمود
عمر
شاهنشاه
مودود ـ زاهر.

خلفاى عباسيه ايله ملوك ايوبيه وسلاطين سلچوقيه وامراى سائره‌دن نام‌لرى مسكوكات ارتقيه واتابكيه‌يه درج ايدلمش اولنلرك اساميسيله سنه‌لرينى ارائه ايدر.

---

| (ملوك ارتقيه) | (سنه) | (خلفاى عباسيه) | (ملوك ايوبيه) | (سلاطين سلجوقيه) (وسائره) |
|---|---|---|---|---|
| — سكمانيه — | | | | |
| قرا ارسلان | ٥٦٠ | المستنجد بالله | | |
| محمد | ٥٧١ | المستضى بامرالله | | |
| | ٥٧٦ | الناصرلدين الله | | |
| سكمان ثانى | ٥٨١ | الناصرلدين الله | صلاح الدين | |
| محمود | ٦١٠ | الناصرلدين الله | العادل | |
| | ٦١٤ | | | كيقباد اول [سلجوق] |
| | ٦١٥ | | الكامل | |
| مودود | ٦٢١ | الناصرلدين الله | الكامل<br>الاشرف | |
| — خرپوت — | | | | |
| ابو بكر | ٥٩٠ | الناصرلدين الله | | |
| — ايلغازيه — | | | | |
| الپى | [٥٥٩] | المستنجد بالله | | |
| | [٥٦٧] | المستضى بامرالله | | |
| ايلغازىء ثانى | ٥٧٧ | الناصرلدين الله | | |
| يولق ارسلان | ٥٨١ | | صلاح الدين | |
| | ٥٨٧ | الناصرلدين الله | العادل | |
| | ٥٩٦ | | الافضل<br>الظاهر | نورالدين اتابك [اتابك موصل] |

| (ملوك ارتقیه) | (سنه) | (خلفای عباسیه) | (ملوك ایوبیه) | (سلاطین سلجوقیه) (وسائره) |
|---|---|---|---|---|
| ارتق ارسلان | ٥٩٨ | الناصرلدین الله | الظاهر | |
| | ٥٩٩ | | العادل | |
| | ٦٢٠ | | الکامل | |
| | ٦٢٣ | المستنصربالله | | کیقباد اول |
| | ٦٣٧ | | | کیخسرو ثانی [سلجوقی] |
| غازیء اول | ٦٤٨ | المستعصم بالله | ایوب | |
| | ٦٥٥ | | یوسف | |
| قرا ارسلان | [٦٥٨] | | | هولاکو [جنکیز] |
| (ملوك زنکیه) | | | | |
| — اتابکان موصل — | | | | |
| غازیء ثانی | ٥٧٥ | المستضیء بامر الله | | |
| مسعود اول | ٥٧٧ | الناصر لدین الله [عدة الدین ابو نصر محمد] (*) | صلاح الدین العادل | |
| ارسلانشاه اول | ٥٩٤ | الناصرلدین الله | العادل | |
| مسعود ثانی | ٦٠٧ | الناصرلدین الله | العادل | |
| محمود | ٦٢٠ | الناصرلدین الله [عدة الدن ابو نصر محمد] (*) | الکامل الاشرف | کیقباد اول |
| | ٦٢٧ | المستنصر بالله | | |
| لؤلؤ | ٦٣١ | المستنصر بالله | الکامل الاشرف | کیخسرو ثانی |
| | ٦٤٢ | المستعصم بالله | الکامل | منکو [جنکیز] |
| | | | یوسف | |

(*) (عدة الدین ابو نصر محمد) خلیفه الناصر لدین اللهك مخذوم وخلفی اولان (الظاهر بالله)ك اسم وکنیه‌سی اولوب بعض سکه‌لرده پدرینك اسمیله برابر تبرکاً ذکر ایدلمشدر.

| (ملوك ارتقیه) | (سنه) | (خلفای عباسیه) | (ملوك ایوبیه) | (سلاطین سلجوقیه) (وسائره) |
| --- | --- | --- | --- | --- |
| اسماعیل | ٦٥٩ | المستنصر بالله [خلیفهٔ مصر] | | بیبرس [مملوك] |
| — اتابکان حلب، سنجار، جزیره — | | | | |
| اسماعیل (حلب) | [٥٦٩] | المستضی بامر الله | | |
| زنکی (سنجار) | ٥٧٦ | الناصرلدین الله | | |
| محمد « | ٥٩٦ | الناصرلدین الله | العادل | |
| سنجرشاه (جزیره) | ٥٨٤ | الناصرلدین الله | صلاح الدین | |
| محمود « | ٦٠٦<br>٦١٨ | الناصرلدین الله | العادل<br>(الکامل<br>(الاشرف | |
| زاهر « | ٦٣٩ | المستنصر بالله | | کیخسرو ثانی [سلجوقی] |
| کوکبری (بکتکینی) | ٥٩٠ | الناصرلدین الله [عدة الدین ابو نصر] | صلاح الدین<br>الکامل | یولق ارسلان [ارتقیه] |
| محمود (اتابك) | ٦١٠ | الناصرلدین الله | | ازبك |
| (ایوبیهٔ میافارقین) | | | | |
| ملك صلاح الدین | ٥٨٦ | الناصرلدین الله | | |
| ملك عادل | ٥٩١ | الناصرلدین الله | | |
| ملك اوحد | ٦٠٥ | الناصرلدین الله | ملك عادل | |
| ملك اشرف | ٦١٢ | الناصرلدین الله | ملك عادل<br>ملك کامل | |
| ملك مظفر | ٦١٨ | الناصرلدین الله | (ملك کامل<br>(ملك اشرف | |

«اشبو جدولده محرر اولان خلفا ایله ملوك وسلاطینك اسامیسی مختلف القاب وعنوانلر ایله مذکور اولوب بونلر مسکوکاتده عینیله مندرج اولمغله بوراده تکرار ایدلمامشدر.»

# فهرست عمومی


| | صحیفه |
|---|---|
| مقدمه | ه |
| مدخل | ط |
| سلسلهٔ ارتقیه | کو |
| سلسلهٔ زنکیه | کز |
| جدول معاصرین | کح |
| **بنی ارتق :** | ۱ |
| **طبقهٔ سکمانیه** | ۲ |
| فخرالدین قرا ارسلان | ۳ |
| نورالدین محمد | ۷ |
| قطب الدین سکمان ثانی | ۹ |
| ناصرالدین محمود | ۱۲ |
| رکن الدین مودود | ۱۵ |
| ایضاحات | ۱۶ |
| **ارانقهٔ خرتبرت** | ۲۰ |
| عماد الدین ابو بکر | ۲۱ |
| ایضاحات | ۲۲ |
| **طبقهٔ ایلغازیه** | ۲۴ |
| حسام الدین تمرتاش | ۲۵ |
| نجم الدین البی | ۲۶ |
| قطب الدین ایلغازیٔ ثانی | ۳۲ |
| حسام الدین یولق ارسلان | ۳۶ |
| ناصر الدین ارتق ارسلان | ۴۶ |
| نجم الدین غازیٔ اول | ۶۹ |
| قرا ارسلان | ۷۵ |
| نجم الدین غازیٔ ثانی | ۷۶ |
| شمس الدین صالح | ۷۷ |
| ایضاحات | ۷۹ |
| **بنی زنکی :** | ۸۵ |
| **اتابکان موصل** | ۸۶ |
| قطب الدین مودود | ۸۷ |
| سیف الدین غازیٔ ثانی | ۸۹ |
| عزالدین مسعود اول | ۹۳ |
| نورالدین ارسلانشاه اول | ۹۵ |
| عزالدین مسعود ثانی | ۹۶ |
| ناصرالدین محمود | ۹۷ |
| [ بدرالدین لؤلؤ ] | ۱۰۲ |
| [رکن‌الدین اسماعیل] | ۱۱۱ |
| ایضاحات | ۱۱۲ |
| **اتابکان حلب** | ۱۱٤ |
| نورالدین محمود | ۱۱۵ |
| الصالح اسماعیل | ۱۱۷ |
| ایضاحات | ۱۱۹ |
| **اتابکان سنجار** | ۱۲۱ |
| عماد الدین زنکی | ۱۲۲ |
| قطب الدین محمد | ۱۲۵ |
| ایضاحات | ۱۲۷ |

| | صحیفه |
|---|---|
| **اتابكان جزيره** | ۱۲۹ |
| معزالدين سنجر شاه | ۱۳۰ |
| معزالدين محمود | ۱۳۲ |
| الملك الزاهر | ۱۳٤ |
| ایضاحات | ۱۳٥ |
| **بكتكينى : اتابك اربل** | ۱۳۷ |
| مظفرالدين كوكبرى | ۱۳۸ |
| ایضاحات | ۱٤۱ |
| **فروع اتابكيه :** | ۱٤۳ |
| نصرةالدين محمود | ۱٤۳ |
| ایضاحات | ۱٤٤ |
| **بنى ايوب :** | ۱٤٥ |
| **ايوبيۀ ميافارقين** | ۱٤٦ |
| الناصر صلاح الدين | ۱٤۷ |
| العادل سيف‌الدين | ۱٤۹ |
| الاوحد نجم‌الدين | ۱٥۲ |
| الاشرف مظفرالدين | ۱٥۳ |
| المظفر شهاب الدين | ۱٥٦ |
| ایضاحات | ۱٥۷ |
| **علاوه :** | ۱٥۹ |
| **ملوك ارتقيه :** | |
| فخرالدين قرا ارسلان | ۱٥۹ ، ۱٦۱ |

| | صحیفه |
|---|---|
| ناصرالدين محمود | ۱٦۰ |
| حسام الدين يولق ارسلان | ۱٦۲ |
| **اتابكان موصل :** | |
| نورالدين ارسلانشاه اول | ۱٦٤ |
| ناصرالدين محمود | ۱٦٥ |
| **اتابكان سنجار :** | |
| قطب‌الدين محمد | ۱٦٥ |
| **اتابكان اربل :** | |
| مظفر الدين كوكبرى | ۱٦۷ |
| **تصحيح سهو ونقصان** | ۱٦۸ |
| **فهرستلر :** | ۱٦۹ |
| ۱ تواريخ مسكوكات | |
| ۲ دارالضرب | |
| ۳ دارالضربلرى اولميان مسكوكات | |
| ٤ تاريخ ودارالضربلرى اولميان « | |
| ٥ مسكوكاتده مندرج عبارات | |
| ٦ القاب وعنوان | |
| ۷ انواع تصاوير | |
| ۸ اشارات مخصوصه | |
| **رسم لوحه‌لرى :** | |
| سكز قطعه‌در | |

# مسكوكات ارتقيه

# بنی ارتق

## [طبقهٔ سکمانیه]

### — درحصن کیفا وآمد —

| | | | سنهٔ هجریه |
|---|---|---|---|
| ١ | امیر سکمان بن ارتق بن اکسك | (سکه‌سی یوقدر) | ٤٨٣ |
| ٢ | ابراهیم بن سکمان | (سکه‌سی یوقدر) | ٤٩٨ |
| ٣ | رکن الدین داود بن سکمان | (سکه‌سی یوقدر) | ٥٠٢ |
| ٤ | فخر الدین قرا ارسلان بن داود | | ٥٤٣ |
| ٥ | نورالدین محمد بن قرا ارسلان | | ٥٧٠ |
| ٦ | قطب الدین سکمان ثانی بن محمد | | ٥٨١ |
| ٧ | ناصرالدین محمود بن محمد | | ٥٩٧ |
| ٨ | رکن الدین مودود بن محمود | | ٦١٩ |
| | | تم | ٦٢٩ |

## {٤} فخر الدين قرا ارسلان

٥٤٣—٥٧٠

### نوع ١

باقر

— ١ —

تاريخى ٥٥٦ محل ضربى يوقدر .

وجهى
صاغ الندہ عصا وصول الندہ بركلہ طوتمش يارى بلنہ قدر حكمدار تصويرى.
[ بيزانتينلرك اواخرى مسكوكاتى طرز وتقليدندہ در . ]
باشنك صول طرفنده عموداً ( سنہ ثنو ) يازلمشدركه ابجد حسابيله ٥٥٦ سنہ سنى ارائه ايدر .

ظهرى . خط كوفى

بن داود
الملك العالم
العادل
فخر الدين

لوحه ١

قطرى ميليمترو ٢٨

— ٢ —

بالاده كى سكه نك رسم وطرزنده اولوب انجق ( سنه سو ) كلمه لرينك نقطه لرى وضع اولنمامشدر .

قطرى ٢٧

## نوع ۲

باقر

— ۳ —

تاریخی ٥٦٠ محل ضربی یوقدر .

وجهی بالاسنده : لا اله الا الله
صولنده : محمد رسول الله
صاغنده : المستنجد بالله
اورته‌ده : (بر از صوله متوجه قبارق صاچلی بر انسان قفاسی .)

ظهری ملك الامرا
فخر الدین قرا ارسلان بن
ابو الحرث داود بن سکمان
بن ارتق

لوحه ۱ « یازیلری فنادر . » قطری ۲۸

— ٤ —

بالاده کینك عینی اولوب رسم خطی
جزئی فرقلی و سیلکجه‌در.

قطری ۲٦

## نوع ٣

### باقر

— ٥ —

*محل ضربی وتاریخی یوقدر*

وجهی

اورته سنده : نشانهٔ غالبیت اولەرق قنادلی بر انسان تصویری صاغه متوجه اولوب بر الندە $\overset{V\ O\ T}{\times\times\times}$ حرفلری محرر بر مربع لوحه و دیکر الندە بر دال طوتمش و ایاقلری آلتندە SIS یازلمشدر.

دوره سنده : VICTORIA CONSTANTINI AUG

[ رومن طرزنده و بیوك قسطنطینك بعض سکه‌لری تقلیدنده‌در. ]

ظهری

بن داود
الملك العا
لم العادل
فخرالدین
قرا ارسلان بن

لوحه ١ قطری ٣٠

## نوع ٤

### باقر

— ٦ —

محل ضربي بوقدر وتاريخي مشكوكدر.

وجهي

طه
سو
معين الدين
احمد
الدين وفخر

بيزانتينلرك اواخر حكومتي سكه لرينه
شبيه بركرسي اوستنده مسيح تصويري
[بريجي امانوئل قومنه نوس سكه سي
طرزنده در.]

ظهري

بن داود
المطعن الملك العادل
الرزق احمد العادل
فخرالدين

لوحه ١ ( دليكلي ) قطري ٢٥

اشبو سكه نك وجهنده وتصويرك ايكي طرفندن ابجد حسابيله بعض حروفات مندرج اولوب بونلر سكه نك تاريخي اولمق لازم كلور ايسه ده بريسي سيلك وديكرلري نقطه سز بونلر اولوب نقطه لي فرض اولنسه بيله حاصل اولان يكوندن صاحب سكه نك مدت حكومتي سنه لري توافق ايده ميور.

## {٥} نور الدين محمد

٥٨١—٥٧٠

### نوع ١

باقر

— ٧ —

محل ضربى يوقدر. تاريخى ٥٧١

وجهى

سنة احد وسبعين

صول قولنك بيلكندن صاغ
اوموزينه برطومار صارلمش
فرشته تصويرى.

وخمسمائة

ظهرى

ملك الامرا محمد
بن قرا [ا]رسلان بن
داود بن سكما
ن بن ارتق نصير
امير المؤمنين

الامام المستضئ بامر الله

لوحه ١ — قطرى ٢٨

## نوع ٢

### باقر

— ٨ —

محل ضربی یوقدر . تاریخی ٥٧٦

**وجهی** قبه‌لی برمحلده اوطورمش و صاغ
الندە بركله طوتمش برحكمدار تصويرى.
قبه‌نك ایکی جهتنده غالبینه علامت
اولەرق بربر فرشته رسمی.

سبعين
سنة ست

**ظهری**

الناصر
الملك الامرا محمد
بن قرا ارسلان بن
داود بن سكماز
بن ارتق نصيرا
مير المؤ

الامام
الله

لوحه ١ — قطری ٢٨

— ٩ —

بالاده کینك مشابهی اولوب
یازیلری جزئی فرقلیدر .

قطری ٢٨

## {٦} قطب الدين سكمان ثانى

٥٨١ – ٥٩٧

### نوع ١

باقر

### حصن كيفا

— ١٠ —

تاريخى ٥٨١

وجهى اورته‌سنده : صول طرفه متوجه باشى تاجلى وصقاللى برحكمدار تصويرى.
[ ساسانيان سكه‌لرى تقليدنده در . ]

دوره سنده : على [ اسم الله ضر ]ب بالحصن سنه احد وثمانين
( ايكنجى سطر ) وخمس مائه

ظهرى

لدين [الله]

الملك العادل قطب
الدين سكمان بن
محمد بن قرا ارسلان
بن ارتق معين الاما

م الناصر

الملك الناصر / محيى الدين

لوحه ١ ( دلبكلى ) قطرى ٢٨

# نوع ٢
## باقر

— ١١ —

محل ضربی يوقدر . تاريخی ٥٨٤

وجهی بالاسنده : سنه اربع و ثمانين
خمسمائه

آرقه آرقه‌یه ايكی انسان قفاسی ( بوست )
[ روم مسكوكاتندن اوغوستوس وآغريپانك
سكه‌لری طرزينه تقليد ايدلمشدر. ]

ظهری
لدين الله
• الملك العادل [قطب
• الدين سكمان بن
• محمد بن قرا ارسلان
• بن ارتق معين الاما
م الناصر
يوسف بن ايوب

قطری ٢٩

— ١٢ —

بالاده كينك عينی اولوب رسم خطی
براز فرقلی وتاريخی دها اوقوناقليدر .

لوحه ١ قطری ٢٩

# نوع ٣

## باقر

— ١٣ —

محل ضربی یوقدر . تاریخی ٥٩٤

وجهی

صاغ الندہ حکمدارلره مخصوص عصاودیکرنده برکله طوتمش وباشنه صورغوجلی تاج کیمش یاری بلنه قدر بر انسان تصویری [ بیزانتین مسکوکاتندن برنجی چوستنیانك سکه لری طرز وتقلیدنده در . ]

باشنك صاغ طرفنده : سنه اربع وتسعين

« صول طرفنده : وخمس مائه

ظهری

الامام

الملك المسعود

قطب الدين سكمان

بن محمد بن قرا

ارسلان

التميمي الناصر

لوحه ١ قطری ٢٧

## ﴿٧﴾ ناصر الدين محمود

٥٩٧ — ٦١٩

نوع ١

باقر

حصن كيفا

— ١٤ —

تاريخی ٦١٠

وجهی: چغشه باشلی وايكی قنباد واياقلی قره‌قوش رسمی. صدری اوزرنده ٧ تمغاسی واردر. [هيئت مجموعه‌سی بر انسان چهره‌سنی آكدبرر.]

ظهری: الامام
الملك الصالح
محمود بن ارتق
الملك العادل
ابوبكر

قطری ٢٨

بو سكه‌نك تاريخی ٦١٥ ( التی يوز اون بش ) كبی قرائت اولنور ايسه‌ده اولوقتلر ارقام هنديه‌ده صفر(٠) بش (٥) شكلنده يازلمغله تاريخ ٦١٠ (التی يوز اون) اولمق اقتضا ايدر .

— ١٥ —

بالاده‌كينك عينی اولوب نقشنده جزئی فرقی واردر .

قطری ٢٧

— ١٦ —

دیکرلرینه مشابه اولوب انجق
رسم خطی براز فرقلیدر.

لوحه ١

قطری ٢٥

---

## نوع ٢

باقر

### حصن کیفا

— ١٧ —

تاریخی ٦١٥

وجهی — صاغ طرفه متوجه بر ارسلان اوزرنده
وصاغ الندە خنجر طوتمش سواری
تصویری. صاغ قولتوغنك آلتنده
٧ تمغاسی واردر.
ناصر

ظهری — مرکزنده :

الملك الصالح
الملك الكامل
محمد

دوره‌سنده وسکز خانه ایچنده: الامام | الناصر | امیرالمؤ | منین |
ضرب | بحصن | سنه | ٦١B |

لوحه ٢

قطری ٢٦

بوسکه‌نك تاریخی ٦١٥ در . بش رقمی عادت قدیمه وجهله بویله (B) یازلمشدر . (١٤) نومرولی سکه‌نك شرحنه مراجعت اولنه.

— ١٨ —

بالاده كنه مشابه اولوب انجق نقشى براز
فرقلى و وجهنك اطرافى دانته‌لالى بردائره
ايله مستديردر . بعض طرفلرنده‌دخى بشقه
برسكه يازيلرى مضروبدر .

نوع ٣

باقر

آمد

— ١٩ —

تاريخى ٦١٧

وجهى حلزونى چفته‌دائره مركزنده: ايكى باشلى و ايكى قناد واياقلى
كوچك قره قوش رسمى .
قويروغى التنده

حلزونك بوشلقلرنده :

(داخلاً) : الملك | الصالح | ناصر | الدين

(خارجاً): محمود | بن محمد | بن قرا ارسلا | ن بن ارتق

ظهرى مهر سليمان، مركزده: المـلك
الكامل

التى مثلث ايچنده: ضرب | بامد | سنه | سبع | عشر | ستمائه
زاويهٔ خارجه ايچنده: الامام | الناصر | احمد | ناصر | الدين | محمود

قطرى ٢٤

## {٨} ركن الدين مودود

### ٦١٩ — ٦٢٩

### نوع ١

باقر

آمد

— ٢٠ —

تاريخى ٦٢١

وجهى

ظهرى

قطرى ٢٥

لوحه ٢

— ٢١ —

بالاده‌کینك عینی اولوب انجق تاریخی ٦٢١ یرینه
عکس اوله‌رق ١٦٢ صورتنده تحریف اولنمشدر .

قطری ٢٥

— ٢٢ —

٢١ نومرویه مشابهدر . براز کسیکدر .

قطری ٢٤

ملوك ارتقیه‌دن ( حصن کیفا وآمد ) ده حکومت ایدنلرکه — امیر سکمان [١] بن ارتق اولادندن اولملریله بو سلسله‌یه طبقهٔ سکمانیه دینیلور. — بونلرك عددی سکز نفردن عبارت اولان امراسندن ایلك اوچنك یعنی امیر سکمان وابراهیم وداود نامارینه ضرب اولنمش سکه بولنمیوب وحتی ضرب سکه ایتدیردکلرینه دائر دخی هیچ بر معلومات اولمیوب امرای مذکوره‌نك الك اسکی وبرنجی سکه‌سی اولمق اوزره الیوم فخرالدین قرا ارسلانك سکه‌لری موجود ومعلومدر ، اندن صکره ایسه رکن الدین مودوده قدر صره ایله جمله‌سی طرفندن سکه ضرب واخراج ایتدیرلمشدر.

[١] ابن اثیر وابو الفدا کبی مؤرخین مشهوره بواسمی قاف ایله (سقمان) اوله‌رق یازمشلر ایسه‌ده سکه‌لرده علی العموم کاف ایله ( سکمان ) یازلمغله املای صحیحی بویله اولمق طبیعیدر .

مسكوكات مذكوره بالاده آيرو آيرو كوسترلديكى اوزره مختلف نوع وطرزده اولوب برامیرك زمان حكومتنده ضرب اولنان سكه‌لر متعدد نوعده اولديغى كبى برينك مسكوكاتى اوزرنده بولنان تصاوير ديكر برامیرك مسكوكاتى نقوشنه تقليد ايدلمامشدر .

بونلرك نقوش و تصاويرى اولدقجه صنعتكارانه اعمال ايدلمش وكوفى اولان خطوطى دخى متنوع طرزده و اكثريتله ظريف بر صورتده يازلمشدر.

قرا ارسلان ايله نور الدين محمد زماننده سكه‌لرك محل ضربى يازلميوب اندن صكره يعنى سكمان ثانى وناصر الدين محمود ونور الدين مودود مسكوكاتنده دارالضربلرى كوسترلمشدر. اشبو اوچ اميرك سكه‌لرى يالكز ايكى محلده يعنى ( حصن كيفا) ايله ( آمد )ده كسيلوب ( حصن كيفا ) اسمى ايسه سادهجه ( بالحصن ) يازلمشدر. (آمد) معلوم اولديغى اوزره نفس دياربكرك نام قديمى اولوب ( حصن كيفا ) ايسه دياربكرك جهت شرقيه‌سنده قديماً مشهور و مستحكم بر بلده ايدى. بوراسى مرور زمان ايله اليوم اسكى جسامت واهميتى غائب ايتمشدر .

مسكوكات مبحوثه ايچنده و ايلك زمانلرده بعض تاريخسز سكه‌لر چيقارلمش ايسه‌ده اكثريتله سنهٔ ضربلرى درج و ارائه قلنمشدر . تاريخلر ابتدا ابجد حسابيله وصكره‌لرى على الاكثر عبارهٔ عربيه و بعضاً دخى ارقام هنديه ايله يازلمشدر .

ملوك ارتقيه كندولرينه ( ملك الامرا ) و ( ملك العالم العادل ) و (معين) و (نصير) كبى متعدد عنوانلر اتخاذ ايلمشلردر . بونلر جداول مخصوصه‌سنده كوسترلمكله مراجعت اولندقده هر برينك اتخاذ واستعمال ايلديكى القاب و عنوان آيرو آيرو اكلاشيله‌بيلور .

بوندن بشقه امرای مذکوره ملوك عربده متخذ اولان اصول وعاداته اتباعاً اکثریا اصلی اسملرینه برر مخاص دخی علاوه ایتمشلردر مثلا سکمان ثانی « ملك مسعود » وناصر الدین محمود « ملك صالح » شهرتلریله ملقب اولمشلردر .

ارتقه‌نك خلافت اسلامیه‌یه اولان انقیاد وارتباطلرینه دلیل اولمق اوزره خلفای عباسیه‌دن زمانی حکومتلرینه متصادف اولنلرینك نام وعنوانلرینی تبرکاً سکه‌لرینه درج ایلدکلری کبی او عصرلرده دولت ایوبیه‌نك سطوت وقوتی کسب اعتلا ایتمش اولدیغندن تسلطات خارجیه‌یه قارشو لدی الاقتضا مظهر معاونت اولمق مقصدیله تحت حمایه‌لرینه دخالته بر علامت اوله‌رق معاصرلری اولان ملوك ایوبیه‌نك دخی کذلك اسم وشهرتلرینی سکه‌لرینه علاوه ایتمشلردر .

§

طبقهٔ سکمانیه‌نك مسکوکاتی علی العموم باقر اولوب حجم وقطرلری بیوك ووزنلری اغیر ومختلفدر . عربلرك ( فلس ) لری یعنی باقر مسکوکاتی وزناً وقطراً دها کوچك اولمسیله بونلرك رایجلری دخی آنلردن یوکسك اولمق اقتضا ایدر . واقعا بوبابده معلومات تاریخیه‌یه دسترس اولنه‌مامش ایسه‌ده اشاغیده کوریله‌جکی وجهله ماردینده حکومت ایدن ارتقه‌نك بعض سکه‌لری اوزرنده ( درهم ) کلمه‌سی مندرج بولنمسنه نظراً بوباقرلرك خلفانك درهملری قیمت اعتباریه سنده طوتلمش اولمسی احتمالی خاطرلره کله‌بیلور . مع مافیه مسکوکات مذکوره‌یه بر طاقم تصاویر نقش اولنمسندن مقصد اقوام متجاورهٔ خرستیانیه ایله اولان معاملات تجاریه‌نك تسهیلنه خدمتدن عبارت بولندیغی ملحوظ اولمغله آنلر بیننده آیروجه بر قیمتی حائز بولنملری دخی مستبعد دکلدر .

مسكوكات ارتقيه‌ده جالب لنظر دقت بر نوع اشارت موجوددركه بواشارت كرك حصن كيفا وكرك اشاغيده كوريله‌جكى اوزره ماردين ارتقلرينك سكه‌لرندن اكثريسنه رسم ايدلمشدر . اشبو اشارت شو ⩡ شكلده اولوب بعضاً ايكى طرفنه جفته جيزكى وياخود كوچك برچيچك وضع اولنمقده‌در. ظاهر حالدن استدلال اولنديغنه كوره اشارت مبحوثه بنى ارتقه مخصوص برتمغا ويا علامت فارقه اولوب ديكر اقوام تركمانيه‌نك و مغول و سائر طوائفك دخى مختلف رسملرده بويله تمغا و اشارتلرى واردر . حتى آتياً مسكوكات زنكيه اوزرنده كوريله‌جكى وجهله امراى اتابكيه طرفلرندن دخى شكل مخصوصده تمغالر اتخاذ قلنمشدر.

مسكوكات مذكوره‌ده سالف البيان علامت فارقه وياخود تمغادن بشقه برطاقم چيچك وجيزكيلر دخى نقش اولنمشدركه بونلر تزييناتدن بشقه برشئ دكلدر .

## بنی ارتق

### — در خرتبرت — [١]

| | | | سنهٔ هجریه |
|---|---|---|---|
| ١ | عمادالدین ابوبکر اول بن قرا ارسلان | | ٥٨١ |
| ٢ | نظام الدین ابوبکر ثانی بن ابوبکر | (سکه‌سی یوقدر) | ٦٠٠ |
| ٣ | ابراهیم بن ابوبکر اول | » | ٦٢٠ |
| ٤ | احمد بن ابراهیم | » | ٦٨٥؟ |

[١] الیوم (خربوت) دنیلان شهرك نامی قدیماً بویله تحریر وتلفظ اولنور ایدی. (خَرْتَبِرْتْ) بالاخره تحریف اولنوب (خر برت) و (خربورت) نهایت شمدیکی (خربوت) املاسی تقرر ایلمشدر. شهر مذکور قدیم اولوب (حصن الزیاد) نامیله دخی معروف ایدی. «معجم البلدان لیاقوت جلد ١ صحیفه ٤١٧»

## {١} عماد الدين ابو بكر

٦٠٠ — ٥٨١

### نوع ١

باقر

— ٢٣ —

محل ضربی بوقدر . تاریخی ٥٩٠

وجهی
صول طرفه متوجه وصاچلری
آلتندن دیادمله باغلی برانسان قفاسی.
[روم سکه‌لری طرزنده‌در.]

ظهری
الملك الامرا
ابو بکر بن
قرا ارسلان بن
ارتق الامام النا
صرلدين الله

لوحه ٢

قطری ١٩

— ٢٤ —

تاریخی سیلکدر.

| | |
|---|---|
| وجهی | بالاده‌کی تصویرک عینی اولوب<br>فقط بر از بیوکدر. |
| ظهری | ملـــك الامرا<br>ابو بكـــر بن<br>قرا ارســـلان<br>بن ارتق النـــا<br>صـــر لدین الله |

قطری ۲۱

خرپوتده حکومت ایتمش اولان ارتقه طبقهٔ سکمانیه‌دندر. بونلر درت نفردن عبارت اولوب برنجیلری قرا ارسلانك مخدومی عمادالدین ابوبکردر. آندن صکره اوغلی نظام الدین ابوبکرك ۶۲۰ تاریخلرینه قدر حکومت ایلدیکی مضبوط تواریخدر. فقط اقوال مؤرخینده بو ایکیسندن بشقه‌سی حقنده صراحت کافیه یوق ایسه‌ده (التنقیحات) نامیله بنی ارتقدن ابو الحارث ملك احمد زماننده و ۶۸۵ سنه‌سی غرهٔ صفرنده یازیلوب مصادف نظرمز اولان علم حسابه دائر بر رساله‌نك مقدمه‌سندن اکلاشلدیغنه کوره امرای مذکوردن ایکی ذات دها کلمشدرکه بریسی مشارالیه ملك احمد ودیکری انك پدری ملك ابراهیمدر. حتی رسالهٔ مذکوره شایان اعتماد برصورتده بونلری شهرت وکنیه‌لریله شویله جه

یازمشدر: «مولانا ملك العادل المظفر محی العدل عزالدنیاوالدین ابوالحارث احمد بن ابراهیم بن ابی بكر ابن قرا ارسلان بن داود بن سكمان بن ارتق ناصر امیرالمؤمنین.» بوندن بشقه مشار الیه ملك احمدك علم ومعارفه میلی و محبتی دخی مقدمهٔ مذكوره‌ده بحث اولنمشدر.

خرتبرت ملوكنك سكه‌لری ارانقهٔ سائره مسكوكاتی مثللو مصور اولوب فقط حجملری دها كوچكدر. شمدی‌یه قدر بونلردن یالكز عمادالدین ابوبكر اولك برقاچ نوع مسكوكاتی معلوم اولوب دیكرلرینك سكه‌لری كورلمامشدر.

بالاده ارائه اولندیغی اوزره اشبو سكه‌لرده تاریخ وضع اولنوب محل ضربی یازلمامشدر.

## بني ارتق

### [طبقهٔ ایلغازیه]

### — در ماردین —

| | | | سنهٔ هجریه |
|---|---|---|---|
| ١ | نجم‌الدین ایلغازی بن ارتق بن اکسك | (سکه‌سی‌یوقدر) | ٥٠٢ |
| ٢ | حسام‌الدین تیمور طاش بن ایلغازی | | ٥١٦ |
| ٣ | نجم‌الدین الپی بن تیمور طاش | | ٥٤٧ |
| ٤ | قطب‌الدین ایلغازیٔ ثانی بن الپی | | ٥٧٢ |
| ٥ | حسام‌الدین یولق ارسلان بن ایلغازیٔ ثانی | | ٥٨٠ |
| ٦ | ناصرالدین ارتق ارسلان بن ایلغازیٔ ثانی | | ٥٩٧ |
| ٧ | نجم‌الدین غازیٔ اول بن ارتق ارسلان | | ٦٣٧ |
| ٨ | قرا ارسلان بن غازیٔ اول | | ٦٥٨ |
| ٩ | شمس‌الدین داود اول بن قره ارسلان | (سکه‌سی‌یوقدر) | ٦٩١ |
| ١٠ | نجم‌الدین غازیٔ ثانی بن قره ارسلان | | ٦٩٣ |
| ١١ | عمادالدین علی الپی بن غازیٔ ثانی | (سکه‌سی‌یوقدر) | ٧١٢ |
| ١٢ | شمس‌الدین صالح بن غازیٔ ثانی | | ٧١٢ |
| ١٣ | داود ثانی بن صالح | (سکه‌سی‌یوقدر) | ٧٤٠ |
| ١٤ | عیسی بن داود ثانی | » | ٧٧٨ |
| ١٥ | شهاب‌الدین احمد بن عیسی | » | ٨١١ |
| | | آخر | ٨١٤ |

## {٢} حسام الدین تیمور طاش

٥١٦ — ٥٤٧

### نوع ١

باقر

— ٢٥ —

محل ضربی وتاریخی یوقدر

وجهی: صاغ طرفه متوجه وباشی دیادملی انسان قفاسی. [سلغکیاندن یدنجی آنتیوکوسك سکه‌سی تقلیدنده‌در.] تمام کردننك اوزرنده و بر مستطیل ایچنده [نجم الدین] اسمنه بر تمغا ضرب اولنمشدر.

ظهری:
ایل غازی
الملك العالم
العادل حسا
م الدین

لوحه ٢ — قطری ٢٥

— ٢٦ —

بالاده کینك عینی رسم ونقشده‌در. (نجم الدین) تمغاسی بونده بروننك بر قسمی اوستنه عموداً ضرب اولنمشدر.

قطری ٢٩

اشبو سکه‌لرك وجهلرینه صکره‌دن ضرب ایدلش اولان (نجم الدین) نامنه تمغالر مشارالیه حسام الدین تیمور طاشك مخدوم وخلفی ملك نجم الدین الپی‌نك زمان حکومتنده اورلمش اولمق لازم کلور.

## {٣} نجم الدين الپى

٥٧٢ — ٥٤٧

### نوع ١

باقر

— ٢٧ —

محل ضربی وتاریخی یوقدر .

وجهی
تیمورطاشك ٢٥ نومرولی سکەسنك
عینی اولەرق (آنتیوکوس) قفاسی
منقوشدر .
کردننك اوستنده (نجم الدین)
محرردر. [١]

ایل غازی

ظهری
ملك الامرا
ابو المظفر
الپی بن

قطری ٣١

[١] بوسکەدەکی (نجم الدین) اسمی تیمور طاشك سکەلرندەکی کبی تمغا صورتنده اولەرق صکرەدن اورلیوب تصویر ایله برابر مسکوکدر.

— ۲۸ —

بالاده‌كينك عينى اولوب تصويرى
براز اشاغى باقمقده‌در .

قطرى ۳۰

— ۲۹ —

۲۷ نومرويه مشابه اولوب يازيلرى
جزئى فرقليدر.

قطرى ۲۸

— ۳۰ —

۲۷ نومرونك عينى اولوب فقط تمام
قولاغندن كوزينك اوزرينه طوغرى بر
مربع ايچنده ويازيلرى آشاغى [نجـم الدين ملك ديار بكر]
عبـاره‌سنى حاوى صكره‌دن بر تمغـا
اورلمشدر.

لوحه ۲ — قطرى ۲۹

## نوع ٢

### كموش

— ٣١ —

محل ضربی. وتاریخی یوقدر.

وجهی

بالاسنده : (نجم الدين)

صاچلری دیادملی و یوز یوزه متوجه
ایکی انسان قفاسی (بوست)
[اسکی روم ایمپراطورلری سکه‌لرینه
تقلید ایدلمشدر .]

زیرنده : (ملك دیاربکر ⩔ )

ظهری

بن

الملك · المعظم · اعـ

یوزلری اوك طرفه ناظر قائماً ایکی
انسان تصویری .
[ایکنجی ژان قومنه نوس ایله
(ویرژنی)یی ارائه ایدر بزانتین
سکه‌لری طرزینه تقلید
ایدلمشدر .]

تمرتاش بن ايل غازى بن

ارتق

وزنی ٥ درهم ١¼ قیراط .  (بیضی)  قطری ٣٣

باقر

— ۳۲ —

بالاده‌كى ۳۱ نومرولى كموش سكه‌نك
عينى رسم ونقشنده‌در.

قطرى ۳۵ لوحه ۲

— ۳۳ —

يوقاريكى سكه‌يه مشابه اولوب
وجهنك رسملرى جزئى فرقليدر.

قطرى ۳۵

نوع ۳

باقر

— ۳٤ —

محل ضربى يوق . تاريخى ٥٥٨

وجهى اورته‌ده : براز صوله متوجه و صاچلرى ديادملى كوكسنه
قدر برانسان تصويرى.)
دوره‌سنده : الملك العالم العادل نجم الدين ملك ديار بكر

ظهرى اورته‌ده : باشنه اوچ چتال برتاج كيمش كوكسنه قدر
بر حكمدار تصويرى (بوست)
[بيزانتين اصولنده تزيين اولنمشدر.]
دوره‌سنده : ابوالمظفر الپى بن تمرتاش بن ايلى غازى بن ارتق
داخلاً : ثمان خمسين | و خمسمئه

لوحه ۲
قطرى ۳۳

## نوع ٤

باقر

— ۳۵ —

محل ضربی وتاریخی یوقدر.

وجهی بالاسنده: لااله الاالله (زیرنده : محمد رسول الله
صاغنده : المستنجد بالله (صولنده : امیر المؤمنین
اورته‌ده : یان یانه ایکی انسان قفاسی
ایکیسنك دخی یوزی براز
طیش طرفه متوجه
[بیزانتین سکه‌لری اصولنده‌در.]

ظهری بالاسنده: نجم الدین (زیرنده : الپی بن ایل غازی
صاغنده : ابن ارتق (صولنده : ملك دیار بکر
اورته‌ده : صاچلری قباریق ودوکلی بر آدم
قفاسی «اطرافی نقطه لی ونا تمام
بر دائره ایله مستدیردر.»

قطری ۳۲

— ۳٦ —

بالاده‌کینك عینی اولوب براز سیلکدر.

قطری ۳۰

— ۳۷ —

۳۵ نومرولی سکه‌نك عینی نقش وعباره‌یی حاوی اولوب انجـق یازیلری وصـورت اعمالی قباجه‌در

قطری ۲۳

— ۳۸ —

کذلك ۳۵ نومرونك عینی نقشده اولوب انجق خلفـای عباسـیه‌دن (المسـتضی بامر اللهـك) زمان خلافتنـده ضرب اولنمش اولدیغندن «المستنجد بالله . امیر المؤمنین» یرینـه بوسکه‌نك وجهنـده صولده (المستضی) وصـاغده (بامر الله) تحریر وضرب اولنمشدر.

قطری ۲۲ لوحه ۲

---

«دردنجی نوع سکه‌لرك تاریخـلری یوق ایسـه‌ده یوندن ۳۷,۳۶,۳۵ نومرولی سکه‌لر خلیفه مستنجد بالله زماننده یعنی ۵۵۵ دن ۵٦٦ سـنه‌لری ایچنده، و ۳۸ نومرولی سکه دخی خلیفه مسـتضی بامرالله وقتنده یعنی ٥٦٦ دن ۵۷۵ سـاللری میاننده ضرب اولنمش اولمق لازم کلوب بناءً علیه اشبو سکه‌لرك بالاده‌کی ۳٤ نومرولی و۵۵۸ تاریخلی اوچنجی نوع سکه‌دن دها صکره قطع واخراج اولندقلری اکلاشیلور.

## {٤} قطب الدين ايل غازی ثانی

٥٧٢ — ٥٨٠

### نوع ١

باقر

— ٣٩ —

محل ضربی . وتاریخی یوقدر

وجهی

بن الپی بن

صاغ طرفه متوجه وباشی دیادملی بر انسان قفاسی [اسکی روم ایمپراطورلرندن بر نجی قسطنطینك سکه لری طرز وتقلیدنده‌در.]

ایل غازی

تمرتاش بن

ظهری

ایل غازی

لمولانا الملك العالم
العادل قطب الدين
ملك الامرا شاه
دیار بکر

لوحه ٢

قطری ٣١

— ٤٠ —

بالاده‌کینك عینی اولوب ظهرنده بولنان
کلماتك بوسکه‌ده نقطه‌لری واردر.

قطری ۳۰

— ٤١ —

۳۹ نومرولی سکه‌نك طرزنده اولوب
انجق وجهنده‌کی تصویرك باشی سمایه
طوغری باقمقده‌در.
ظهرینك رسم خطی دها کوزل
کوفیدر.

قطری ۲۹

— ٤٢ —

بالاده‌کینه مشابه اولوب پراق سیلکدر.

قطری ۲۹

# نوع ۲

باقر

— ٤٣ —

## محل ضربی یوقدر . تاریخی ۵۷۷

وجهی بالاسنده : سبع سبعین خمس
مائه
اومـوزلری اورتولی ودیادملی بری
بیوك دیکری کوچـك ایکی انسـان
تصویری (بوست)

[بیزانقینلردن برنجی هراقلیوسك اوغلی
ایله برابر اولان سکه‌سی تقلیدنده‌در.]

ظهری قطب الدین بن
النـاصر لـلـدین
امـیر المؤ منـین
هـذا الدر هم
ملعون من
یغیره

(کنارده: حسام الدین — نجم الدین)

قطری ۳۵

— ٤٤ —

بالاده‌کینـك عینی طرزده اولوب
نقش وخطنده جزئی فرق واردر.

قطری ٣٢ ( دلیکلی )

— ٤٥ —

تاریخی ٥٧٩

بالاده‌کینه مشابه اولوب تاریخی
(تسع سبعین خمس | مائه) یازلمشدر.

قطری ٣٣

لوحه ٢

« اشبو سکه‌لرده خلیفه‌نك اسمی اولان (الناصرلدین الله) ده (لدین) کلمه‌سی سهوه مبنی ایکی لام ایله (للدین) یازلمشدر. »

## {٥} حسام الدين يولق ارسلان

٥٨٠–٥٩٧

### نوع ١

باقر

٤٦

محل ضربی وتاریخی یوقدر.

وجهی صاغ طرفه متوجه بر انسان
تصویری. (بوست)
[رومن سکه‌لری طرزنده‌در]

صاغ طرفنده : AVGV . . .

صول طرفنده: . . . NIV .

دوره‌سنده : . . . رسا . . . . . . .

ظهری مرکزنده : صلاح الد
[نیاو] الدین یوسف
الملك العادل

دوره‌سنده : . . . العادل حسام الدین یو . . .

قطری ٢٤

---

اشبو سکه‌دن اوچ عدد موجود اولوب جمله‌سی بوزق حالده بولندقلرندن عباراتی تماميله قرائت ممکن اولەمیور . تصویرلرك بری صقاللی ایکیسی صقالسز اولوب شکلاً یکدیگرندن جزئی فرقلیدرلر. بونلرك برعینی قدیم بور ژیانوم موزه‌سی مسکوکات قتالوغنك برنجی جزئنده XXXV نومروسیله کوسترلمش ایسه‌ده اودخی فنا حالده اولدیغندن قرائت ایده‌مامشلردر.

## نوع ۲

باقر

— ٤٧ —

محل ضربی وتاریخی یوقدر.

وجهی بالاسنده: (حسام الدین ملك دیاربکر)
بریسی صول طرفه متوجه وباشی دیادملی
بیوك، دیکری اوکه ناظر باشی تاجلی
کوچك ایکی انسان تصویری (بوست)
[بیوکی رومنلردن (نه رون)ك سکه‌سنه
تقلید اولمق احتمال اولوب کوجکی ایسه
بیزانتین طرزنده‌در. شوحالده ایکی طرز
ایله مشترکدر.]

ظهری ۷
الملك النـــاصر
صـــلاح الدین
محي دولـــه
امیر المؤمنـــین

لوحه ۳ قطری ۳۰

— ٤٨ —

تصویرلر بالاده کندن بر از فرقلیدر
وظهرینك یازیلری اوزرنده‌کی (۷)
اشارتی یوقدر.

قطری ۳۰

— ٤٩ —

٤٨ نومرولی سکه‌یه مشابه ایسه‌ده وجهنك بالاسنده (دیاربکر) یازلمیوب یالکز (حسام الدین ملك) محرردر.

قطری ۳۲

— ٥٠ —

٤٩ نومرونك عینیدر. انجق ظهرینك یازیلری بالاسنده شویله (.:.) اوچ نقطه موضوعدر.

قطری ۳۳

— ٥١ —

٤٨ نومرونك عینی ایسه‌ده ظهرنده‌کی (یوسف) کلمه‌سی صوله و (بن ایوب) دخی صاغه یازلمش یعنی دیکرلرینك عکسی وضعیتده بولنمشدر.

قطری ۲۹

— ٥٢ —

بالاده‌کی ٥١ نومرویه مشابه اولوب فقط وجهنك بالاسنده‌کی (دیار بکر) اسمندن (بکر) کلمه‌سی نقصاندر.

قطری ۳۰

# نوع ٣

باقر

— ٥٣ —

محل ضربی يوق . تاریخی ٥٨١

وجهی — [illegible] | بر اغر دیادملی وصاغ الی کوکسنده یاری بلنه قدر بر انسان تصویری. [ بیزانتین طرزنده اولوب ( آرتاوست ) ایله ( نیسه‌فور ) لك سکه‌لرینه تقلید ایدلمش اولاقی احتمالدر. ] | قطب الدين ايل غازي

ظهری مهر سلیمان طرزنده التی کوشه‌لی برخانه ایچنده :

ايوب
الملك النـاصر
صلاح الدنيا
والدين يوسف
بن

زاویه‌لرك خارجنده :

ضرب | سنه | احد | ثمانين | خمس | مائه

لوحه ٣ قطری ٣٢

— ٥٤ —

بالاده كينك طرزنده اولوب انجق
وجهنده‌كى تصويرك چهره‌سى بر از
بيوجك اولديغى كبى ايكى طرفنده
بولنان عباره ( حسام الدين | يولق
ارسلان) يولنده تحويل وتحرير
اولنمشدر .

قطرى ٣٢

— ٥٥ —

تاريخى ٥٨٤

٥٤ نومرونك عينى اولوب يالكز سنه‌سى :
ضرب | سنه | اربع | ثمانين | خمس | مائه
يازلمشدر .

قطرى ٢٩

## نوع ٤

### باقر

— ٥٦ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٥٨٧

وجهی  درت انسان تصویری: بریسی اورته‌ده محزونانه اوطورمش ، دیکری آنك آرقه‌سنده و ایاقده صول طرفه متوجه وصاغ الیله برشیء کوسترمکده، اوچنجیسی صاغده ایاقده قوللرینی اشاغی صارقتمش، دردنجیسی صولده کذلك ایاقده و ایکی النی یوقاری قالدیرمشدر.

[ روم قپارتمه نقشلری طرزنده‌در. ]

ظهری  برچیزکیله مستدیر مرکزده :

الملك العادل

الامام الناصر لدين الله امير المؤمنين

صر للـدين

امیر المؤمنین

سیف الدین

دوره‌سنده: حسام الدین ملك دیاربکر یولق ارسلان بن ایل غازی بن ارتق سنه سبع وثمانین وخمسمائه

— ٦٠ —

تاریخی ٥٩٦

وجهی رسمی ٥٩ نومرونك تمامیله عینی اولوب انجق صاغ قولتوغنك آلتنده چیچك یرینه افقی اولهرق
نورالدین اتا بك یازلمشدر.
دیزلری آلتنه بر نقش یاپلمشدر.

ظهری بالاده کینك عینی اولوب دورهٔ خارجیه‌سنده بن ایل غازیدن صکره: (ین ارتق ضرب سنه ست وتسعین وخمسمائه) اوقونمقده‌در.

قطری ٣١

— ٦١ —

وجهی ٦٠ نومرونك عینی اولوب یالکز زیرنده‌کی نقش بشقه درلودر.

ظهری دورهٔ داخلیه‌سنده (الناصر) کلمه‌سندن (صر) یازلمیوب یالکز (النا) محرردر.

لوحه ٣

قطری ٢٩

— ٦٢ —

تاریخی ٥٩٧

وجهی ٦٠ نومرویه اولدیجه مشابهدر .

ظهری یازیلرك شكلی بشقه اولوب مركزینك
بالاسنده بر (٧) اشارتی واردر.

دورهٔ داخلیه‌سی: الملك الافضل علی والظاهر
بن الملك

دورهٔ خارجیه‌سی: حسام الدین یولق ارسلان بن ایل غازی
بن ارتق سنه سبع و تسع و خما

قطری ٣٠

## {٦} ناصر الدين ارتق ارسلان

### ٥٩٧ — ٦٣٧

### نوع ١

باقر

— ٦٣ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٥٩٨

وجهی (ناصر الدین) اوموزلری اورتولی بر انسان تصویری (بوست) کردننك ایکی طرفنده بر ر * واردر. (ارتق ارسلان)
[بزانتین سکه‌لری تقلیدنده‌در.]

ظهری التی زاویه‌لی چیزکیلر داخلنده :

الله
الامام الناصر
لدین امیر المؤ
منین

خارجاً التی زاویه ایچنده : ضرب | سنه | ثمان | تسعین | خمس | مائه |

قطری ٢٩

— ٦٤ —

تاریخی ٥٩٩

وجهی ٦٣ نومرولی سکه‌نك عینی رسمده
اولوب انجق (ارتق) کلمه‌سنك صاغده
بولنان (الفی) صوله یازلمشدر.

ظهری التی زاویه‌لی چیزکیلر داخلنده:

الله
الامام النـــاصر
لدین امیر المؤمنین
الملك الظـــاهر
غازی

خارجاً التی زاویه ایچنده: ضرب | سنه | تسع . | تسعین
| وخمس | مائه

لوحه ٣

فطری ٢٩

— ٦٥ —

بالاده‌کینه مشابه اولوب فقط تصویری
براز بیوك ورسم خطی جزئی
فرقلیدر.

فطری ٣٠

## نوع ٢

— باقر —

### ماردين

— ٦٦ —

تاريخى ٥٩٩

وجهى (سنطور) تعبير اولنور بلندن يوقاريسى انسان اشاغيسى حيوان هيئتنده بر تصوير. كويده‌سى صوله وباشى اوكه متوجه اولوب كيرويه طوغرى النده كى ياى ايله اوق آتمقده‌در . حيوانك قويروغى كوچك بر اژدر شكلنده‌در .

تصويرك اطرافنده جابجا: بماردين | سنة | تسع و | تسعين و | خمس | مائه

ظهرى بن ايوب
الناصر لدين الله امير
المؤمنين الملك
العادل ابو بكر
ملك ديار بكر نا
سلان

(كنارلرى مكرر مضروب) قطرى ٣٥

— ٦٧ —

وجهى ٦٦ نومرونك عينيدر.

ظهرى
بن ايوب
الناصرلدين اللاميه
المو منين الملك
العادل ابو بكر
ملك ديار بكر
سلان

قطرى ٣١

— ٦٨ —

وجهى ٦٦ نومرونك مشابهى اولوب انجق
(سنطور) براز كوچك واطرافندەكى
يازيلرك وضعيتى شويلەدر:
بما|ردين|سنة|تسع وتسعين| و|خمسمائه

ظهرى
بن ايوب
النـاصر لدين الله
امير المؤ منـــين
المـلك العـادل
ابوبكر ملك د
نق ارسلان

لوحه ٣

قطرى ٢٨

## نوع ٣

باقر

### ماردين

— ٦٩ —

تاريخى ٥٩٩

وجهى ٦٦ نومرولى سكه‌نك وجهنده‌كى (سنطور) تصويرينك عينى اولوب فقط وضعيتى انك عكسنه يعنى صاغ طرفه متوجه رسم اولنمشدر.

اطرافنده : بماردين سنة | تسع وتسع | ين و | خمس | مائه

ظهرى
الدين
النـاصر لدين الله
امير المؤ منــين
الملك العادل
ابو بكر بن ايوب
ملك ديار بكر
ارسلان

قطرى ٢٧

— ٧٠ —

وجهى ٦٩ نومرونك عينيـدر.

ظهری

بن ایوب
الناصر لدین الله
امیر المؤمنین
الملك العادل
ابو بكر ملك د
تق ارسلان

محی الدین ار

قطری ۲۹

— ۷۱ —

وجهی بالاده کینك عینی اولوب انجق (تسع) کلمه‌سی (تسعین و) کلمه‌سندن صکره محرر و (خمسمائه) حیوانك بجاقلری آره‌سنه موضوعدر .

ظهری

بن ایوب
الناصر لدین الله امیر
المؤمنین الملك
العادل ابو بكر
ملك دیار بكر
رسلان

قطری ۲۸

— ۷۲ —

وجهی وظهری ۷۱ نومرونك عینی اولوب انجق رسم خطی بشقه طرزده در .

قطری ۲۷

— ٧٣ —

وجهی ٦٩ نومرویه مشابهدر .

ظهری
بن ایوب
الناصر لدین الامیر
المؤمنین الملك
العادل ابو بكر
ملك دیار بكر
سلان

(کناری مکرر مضروب) قطری ٣٢

# نوع ٤

باقر

## ماردين

— ٧٤ —

تاريخى ٦٠٦

وجهى مركزده : صول طرفه متوجه برارسلانه راكب اولمش واللرينى يوقارى قالدروب كويا ارسلانى قوشدرمقده بولنان بر سوارى تصويرى.

دوره‌سنده : الملك العالم العادل ناصر الدين ارتق ارسلان ملك ديار بكر

ظهرى مركزنده : وسط

الامام الناصر
لدين الله امير
المؤ منين

دوره‌سنده : الملك العادل سيف الدين ابوبكر ابن ايوب ضرب بماردين سنه

قطرى ٢٩

— ٧٥ —

بالاده كينك عينى اولوب انجق
رسم خطی بشقه‌در.

لوحه ٣ قطری ٢٨

— ٧٦ —

كذلك بالاده كينه مشابه اولوب
ظهرنده (المومنين) كلمه‌سنك اوستنده
بر (ـــ) نقش واردر.

قطری ٢٩

— ٧٧ —

٧٦ نومرونك عينى اولوب يازيلرنده
جزئی فرق واردر.

(وجهنك كنارى مكرر مضروب) قطرى ٣٢

# نوع ٥

## باقر

— ٧٨ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٦١١

وجهی مرکزده: براز صوله دونمش وصاچلرینك اوزری دفنه یپراقلریله تتویج اولنمش بر انسان قفاسی.
[بیزانتین سکه‌لری طرزنده‌در.]

اطرافنده: ناصر الدنیا والدین ارتق ارسلان ملك دیار «(بکر) یازلمامشدر.»

ظهری * V * 
ابو العباس احمد
الناصر لدین الله
امیر المؤمنین
الملك العادل ابو
بکر ایوب

قطری ٢٣

— ٧٩ —

بالاده‌کینک عینی اولوب وجهنك اطرافنده‌کی عباره‌ده ( دیار بکر ) تمام یازلمشدر.

لوحه ٣ قطری ٢٤

— ٨٠ —

٧٩ نومرولی سکه نك عینی اولوب یازیلری بشقه رسمده‌در.

قطری ٢٤

— ٨١ —

عینی رسم ونقشده اولوب فقط وجهنك اطرافنده‌کی عباره‌ده (ارسلان) کلمه‌سنك (نونی) وضع اولنمامشدر. ظهرینك صول طرفی کسیکدر.

قطری ٢٤

# نوع ٦

## (١)

باقر

— ٨٢ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٦٢٠

وجهی

براز صاغه دونمش وباشی دفنه
یاپراقلریله تتویج اولنمش کوکسه
قدر انسان تصویری (بوست)
[ بیزانتین سکه‌لری طرزنده‌در . ]

ظهری

[ الا ] مام
الملك الكامل
محمد بن ایوب
الملك المنصور
ناصر الدین ارتق
ارسلان

قطری ٢٦

— ٨٣ —

بالاده کینك عینی اولوب اطرافی
کسیکدر.

قطری ١٩

(ب)

— ٨٤ —

وجهی ٨٢ نومرونك عینی اولوب فقط تصویرك چهره‌سی عکسی طرفه یعنی صوله متوجهدر. وتاریخی کسیکدر.

ظهری الملك الکامل
محمد بن ایوب
الملك المنصور
ناصرالدین ارتق

( اطرافی کسیکچه‌در ) قطری ١٨

## نوع ۷

باقر

— ۸۵ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ۶۲۰

وجهی اورته‌ده: صاغه متوجه بر انسان قفاسی،
[رومنلردن قلود یوسك سكه‌سی تقلیدنده‌در.]

اطرافنده: الملك المنصور ناصر الدنیا والدین ارتق ارسلان

عشرین

ظهری الناصر لدین الله
امیر المؤمنین
الملك الكامل
ناصر الدین محمد
بن ایوب

لوحه ٤ قطری ۳۰

— ۸۶ —

بالاده‌كینك عینیدر.

قطری ۲۹

— ۸۷ —

تصویرك چهره‌سی براز فرقلیدر.

(كناری چاتلاق) قطری ۳۰

— ٨٨ —

بونده‌ده تصویرك چهره‌سی
فرقلیجه‌در. یازیلرك نقشی دخی
براز بشقه‌در.

قطری ٢٨

---

## نوع ٨

باقر

— ٨٩ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٦٢٣

وجهی اورته‌ده: صاچلری خلقه‌لر ایله باغلانمش
بر انسان تصویری ( بوست )

اطرافنده: السلطان الاعظم علاء الدین كیقباد بن كی
خسرو = حس ( رسمك كردننك صاغنده
رو ( » » صولنده

ظهری

و عشرین
الامام المستنصر بالله
امیر المؤمنین
الملك المنصور
ارتق

قطری ٣٠

## نوع ٩

باقر

— ٩٠ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٦٢٥

وجهی سکز زاویه‌لی چیزکی داخلنده :

.

النـا صر لدين الله

. المـاميرؤمنين المـلك .

الكا مل محمـد

.

خارجاً سکز زاویه درونده: لا | اله | الا | الله | [محمد] |
[رسو] | ل | الله

ظهری سکز زاویه‌لی چیزکی داخلنده:

.

الملك المنصناصرور

. الدنيـا و الدين .

ارتق ارسـلان

.

خارجاً سکز زاویه درونـده : ضر | ب | سـنة | خمس |
عشر | ين | [ست] | [مائه] |

قطری ٢٣

# نوع ١٠

## كموش

### دنيسر

— ٩١ —

خط عربی. تاریخی ٦٢٥

وجهی

بالله
الامام المستنصر
* * ارتق *
الملك المنصور

ظهری

بدنيسر سنه
السلطان المعظم
كيقباد بن كيخسرو

لوحه ٣ وزنی ١٤ ½ ط. قطری ٢٦

«سلاجقهٔ روم سكه‌لری طرزنده‌در. برمثلی (تقویم مسكوكات سلجوقيه) ده كوسترلمشدر. انك تاریخی ٦٢٦در. صحيفه ٣٦ نومرو ٥٧ »

# نوع ۱۱

## کموش

### حصن کیفا

— ۹۲ —

تاریخی ٦٢٨

وجهی مهر سلیمان شکلنده التی زاویه‌لی چیزکیلر داخلنده:

الامام
المستنصر
بالله امیر المؤ
منین

خارجاً التی زاویه درونـنده: | لا اله | الا | الله | محمد |
رسول | الله

ظهری وجهنك عینی شکلده:

محمد
الملك الكامل
الملك المنصور
ارتق

اطرافنده: ضرب | بکیف | سنه | ثمان ه | وعشرین
| ستمائه

لوحه ۳ وزنی ۱۳ ط. قطری ۲۰

— ٩٣ —

تاريخى ٦٣١

٩٢ نومرولى سكه‌نك عينى رسم
وشكلنده‌در. يالكز تاريخى: ضرب |
بكيف | احد و | ثلثين | ستمائه |
| يازيليدر .

وزنى ١٣ ط. قطرى ٢٠

— ٩٤ —

بالاده‌كيلرك عينى شكلده اولوب فقط
رسم خطى بشقه واطرافلرى
سيلكيجه‌در.

وزنى ½١٢ ط. (دلبكلى) قطرى ١٩

«اشبواوچ قطعه كموش سكه‌لر مسكوكات ايوبيه طرز ورسمنده‌درلر.»

## نوع ١٢

باقر

— ٩٥ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٦٢٨

وجهی

المنصور

برمربع ایچنده باغداش قورمش وصول
الیله کوکسی اوستنده برکاسه طوتمش
حکمدار تصویری. باشی مربعك
خارجنده اولوب ایکی طرفنده برر *

ارتق ارسلان

وزیرنده

ظهری

بالله
ضرب سنة ثمان
الامام المستنصر
امیر المؤمنین
الملك الكامل
وعشرين وستمائة
محمد

لوحه ٤ — قطری ٢٩

— ٩٦ —

بالاده کینك عینی اولوب انجق
تصویری ویازیلری دها اوفاقدر .

قطری ٢٧

— ٩٧ —

٩٦ نومرولی سکه‌یه مشابه اولوب
انجق وجهنده‌کی یازیلر عکسنه یعنی
(ارتق ارسلان) صاغه و(ناصرالدین
صوله یازلمشدر .

قطری ٢٧

— ٩٨ —

٩٧ نومرونك عیلیدر .

قطری ٢٦

# نوع ١٣

باقر

## ماردين

— ٩٩ —

تاريخى ٦٣٤

وجهى اورته‌ده: صاچلرى باغلى واوكه متوجه بر
انسان تصويرى. (بوست)
[روم سكه‌لرى تقليدنده‌در.]
اطرافنده: السلطان المعظم علاء الدنيا [والدين كيقباد] قسيم
امير المؤمنين

ظهرى
ضرب بماردين
الامام
المستنصر بالله
* * *
امير المؤمنين
الملك المنصور
ارتق

(كوش يالديزلى) قطرى ٢٦

— ١٠٠ —

بالاده‌كينك عينى اولوب وجهى براز
سيلكدر. ظهرينك تاريخى شويله‌در:
صاغده (سنه اربع و) صولده
(ثلثين وستمائه)

لوحه ٤ قطرى ٢٨

# نوع ١٤

باقر

ماردين

— ١٠١ —

تاریخی ٦٣٧

وجهی اورته‌ده : باغداش قورمش وصول الیه
کوکسنده برکله طوتمش سربر
اوزرنده بر حکمدار تصویری .
[ طرز ایرانیده‌در . ]

اطرافنده : السلطان المعظم غیاث الدنیا والدین کیخسرو
قسیم امیر المؤمنین

ظهری
ضرب بماردين
الامام
المستنصر بالله
امير المؤ منين
الملك المنصور
ارتق
(کنار: سنة سبع ثلثين وستمائة)

لوحه ٤ قطری ٢٣

## ﴿٧﴾ نجم الدين غازئ اول

٦٥٨-٦٣٧

نوع ١

كموش

ماردين

— ١٠٢ —

تاریخی ٦٨٤

وجهی مهر سليمان شكلنده التي زاويه‌لى چيزكيلر داخلنده:

الامام

المستعصم

بالله امير المؤ

منين

خارجاً التى عدد زاويه درونـنـده: | لا ا له | الا ا | لله | محمد | رسول | الله

ظهری وجهنك عينی شكلده :

ب

ابو

الملك الصالح

الملك السعيد

غازی

خارجنده : ضرب | بماردين | سنه | ثمان | واربعين | وستمائه

لوحه ٤

وزنی ¼ ١٤ طه‍ قطری ٢٠

— ١٠٣ —

بالاده كينك عينيدر. براز سيلكدر.

وزنى ١٤ ¼ ط. قطرى ١٩

— ١٠٤ —

تاريخى ٦٥٥

وجهى ١٠٢ نومرولى سكه نك عينى شكل وعباره ده در.

ظهرى مركزده: يوسف
الملك الناصر
الملك السعيد
غازى

خارجنده: ضرب | بماردين | سنه | خمس | وخمسين | وستمائه

وزنى ١٢ ط. قطرى ٢٠

— ١٠٥ —

تاريخى ٦٥٦

١٠٤ نومرونك عينى اولوب تاريخى
(سنه | خمس) يرينه (سنه | ست)
وضع اولنمشدر.

وزنى ١٠ ¾ ط. قطرى ١٩

« اشبو كموش سكه لر مسكوكات ايوبيه طرزنده درلر. »

## نوع ٢

باقر

### ماردين

— ١٠٦ —

تاريخى ٦٥٥

وجهى

وحده لاشر

لا اله الا الله

* بالله *
الامام المستعصم
امير المؤمنين
* ٧ *

محمد رسول الله

ظهرى

ملك نجم الدين

ضرب بماردين

* يوسف *
الملك الناصر
الملك السعيد
* غازى *

سنة خمس و

لوحه ٤ (بيشل) قطرى ٢٤

## نوع ۳

باقر

### ماردين

— ۱۰۷ —

تاریخی کسیکدر .

وجهی اورته‌ده : . بالله .
الامام المستعصم
امير المؤ منين

دوره‌سنده : لا اله الا الله [محمد رسول الله] وحده [لاشريكله]

ظهری اورته‌ده : الملك الصالح
نجم الدين ايوب الملك
السعيد غازى
بن ارتق

دوره‌سنده : ضرب بماردين سنه . . . . . . . . مائه

قطری ۲۰

— ۱۰۸ —

بالاده‌کینك عینی رسم و عباره‌ده اولوب کذلك تاریخی قرائت اولنه‌میور .

قطری ۲۲

نوع ٤

باقر

— ۱۰۹ —

محل ضربی و تاریخی کسیکدر .

*

وجهی التی زاویه‌لی چیزکی داخلنده : الامام المستعصم بالله امیر المومنین

*

اطرافنده : لااله | الا | الله | محمد | رسول | الله

*

ظهری التی زاویه‌لی چیزکی داخلنده : الملك السعید نجم‌الدین غازی

*

اطرافنده : ضرب | .. | سنه | ... | .. | ...

لوحه ٤ (بیشل) قطری ۱۹

## نوع ٥

باقر

— ١١٠ —

محل ضربی وتاریخی کسیلمده.

وجهی اورته‌ده : اوکه متوجه بر انسان
تصویری. (بوست)

قسماً اطرافنده: الامام المستعصم بالله امیر المؤمنین

ظهری
----
. یوسف .
الملك الناصر
الملك السعید
. غازی .

قطری ٢٣

## {٨} قره ارسلان

٦٥٨ — ٦٩١

### نوع ١

باقر

— ١١١ —

محل ضربی وتاریخی یوقدر .

وجهی مرکزده : هولاکو
المعـــظم
« دوره‌سی قرائت اولنه‌میور . »

ظهری مرکزده : المـــــلك
المـــظفر
قرا ارسلان
« دوره‌سی قرائت اولنه‌میور . »

قطری ٢٠

## {١٠} نجم الدين غازئ ثانی

٦٩٣ — ٧١٢

### نوع ١

باقر

— ١١٢ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٦٩٨

وجهی دوره‌سنده : لا اله الا الله وحده لا شریکله محمد رسول الله صلی

مرکزنده : (بربسی نقطه‌لی دیکری دوز دائره
ایچنده بر انسان چهره‌سی .)

ظهری خط عربی

غازی
السلطان الاعظم
ظل الله فی العالم
الملك المنصور نجم
الدين ابی الفتح

لوحه ٤

(پیئل) قطری ٢٨

— ١١٣ —

بالاده کینده قرائت اولنه‌میان کلمات بونده اوقونمشدر .

قطری ٢٠

## {١٢} شمس الدين صالح

٧٤٠ — ٧١٢

نوع ١

كموش

### حصن كيفا

— ١١٤ —

تاريخى ٧٤٠

وجهى چفته دائره ایچنده : لا اله الا
الـــله

اطرافنده: محمد | رسول | الـــله | وحده

ظهرى
السلطان . . .
الملك الصالح
خلد الله ملكه
سنة اربعين
وسبعمائة

لوحه ٤ (بيتل) وزنى ٦ ط. قطرى ١٧

## نوع ٢

## كموش

## ماردين

— ١١٥ —

تاريخي --٧ ؟

وجهي مركزده : ضرب

في دولة السلطا

ن الملك الصالح

خلد الله ملكه

ماردين

اطرافنده : في * سنه * . . . * سبع * مائه

ظهري مركزده: لا اله الا

الله محمد

رسول الله

عثمان

اطرافنده : . . . * . . * س * امير * المو

(بيشل) وزني ٦ ط . قطري ١٦

## نوع ٢

باقر

— ١١٦ —

محل ضربی وتاریخی کسیکدر .

وجهی اورته‌ده : (شیر وخورشید تصویری)
دوره‌سنده: ضرب . . . . . . .

ظهری اورته‌ده : الـ . . . .
الملك الصالح
خلد الله ملكه
دوره‌سنده : لا اله الا الله محمد رسو . . . . .

(بیشل) قطری ١٨

ماردینده حکومت ارتقیه‌یی تأسیس ایتمش اولان ذات ایلغازی [١] بن ارتق اولمسیله آنك عائله‌سنه دخی (طبقهٔ ایلغازیه) ویاخود (اراتقهٔ ماردین) اطلاق اولنورکه عددلری اون بش نفردن عبارتدر .

ماردین حوالیسنك قدیماً (دیار بکر) قطعه‌سندن معدود اولمسی حسبیله ملوك مذکوره‌دن اکثریسی کندولرینه (ملك دیار بکر) عنوانی

[١] ترکجه‌ده (ایل) اکثر مملکت معناسنده مستعمل اولمغله (ایلغازی) مملکت غازیسی یعنی فاتحی معناسنی افاده ایدر براسمدر. بعض قوله کوره بواسم آقنجیلقدن کنایه اوله‌رق (را) ایله (ایلغاری) ظن اولنمش ایسه‌ده طوغری دکلدر .

ویرمشلردر. حالبوکه سکه‌لرینه بوعنوانی درج ایدن امرا زمانلرنده نفس دیار بکرده یعنی (آمد) ده هنوز اجرای حکومت ایدنلر اولجـه خامه کذار بیان اولدیغی اوزره سکمانیه طبقه‌سندن بولنان امرا ایدی. بنـاءً علیه ماردین ارتقلرینك ملك ویا شـاه دیار بکر عنوانلری بونلرك نفس دیار بکره حاکم اولدقلرینه دلالت ایتمیوب زیر اداره‌لرنده بولنان ممالکك بر وجه مجرر دیار بکر قطعه‌سندن معدود اولمسندن طولایی اتخاذ اولنمش برالقاب ایدوکی بدیهیدر .

امرای مذکوره‌نك برنجیلری اولان نجم الدین ایلغازی ایله سنین اخیره‌ده‌کی ملوکدن بشـنك سکه‌لری اولمیوب ضرب ایتدیردکاری دخی هنوز نامعلومدر. بونلردن اك اول حسام الدین تیمور طاشك واندن صکره بالاده صره‌سیله کوسترلدیکی اوزره دیکر سکز امیرك مختلف نوع وطرزده مسکوکاتی موجوددر .

سکه‌لرك اوزرینه نقش اولنان تصاویرك یکدیکرینه بکزه‌دلمامك اصولی بونلرده دخی جاری اولوب یالکز (ابو المظفر) نامیله ملقب اولان نجم‌ـ الدین الپی [۱] ایلك سـکه‌لرینی پدری تیمور طاشك مسکوکاتنـه تقلید ایتمش وحتی بالاده محللرنده ارائه اولنـدیغی اوزره پدرینـك سکه‌لری وجهنه مؤخراً کندو نامنی تمغا صورتنده ضرب ایتدیرمشدر. اونوعدن اولان بالذات کندو سکه‌لرندن بعضیلرینه دخی کذلك تمغا حالنده وفقط (ملك دیار بکر) عنوانك علاوه سـیله اسمنی باصـدیردیغی کورلمکده بولنمشدر .

جداول مخصوصـه‌لرنده کوسـترلدیکی وجهله ملوك مذکوره دخی کلمهٔ توحید واثنیه کبی عبارات وکلماتدن بشقه حصن کیفا و آمد ارتقلری مثللو کندولرینه برطاقم القاب وعنوان وشهرت اتخاذ ایدرك سکه‌لرینه درج ایتدیرمشلردر .

[۱] (الب) شجیع وقهرمان معناسنه اولوب (الپی) قهرمانلره منسوب دیمکدر .

ارتقهٔ ماردین بدایهٔ خلفای عباسیه نامنی سکه‌لرنده یازمامش ایسه‌لرده ٥٥٨ تاریخندن صکره نجم الدین الپی امثالی مسکوکات اسلامیه‌ده اولدیغی مثللو معاصرلری اولان خلیفه‌نك اسمنی ذکر ایتمك عادتنی وضع ایدرك اخلافی دخی اکا اتباع ایتمشلردر .

حسام الدین یولق ارسلان [١] عصرینه دکین ارتقهٔ ماردینك هیچ برحکومته ارتباطی اولمدیغی حالده ٥٨١ تاریخلرنده صلاح الدین ایوبینك اوراره قدر وقوعبولان عزیمتی اثناسنده [٢] حسام الدین یولق ارسلان مشارالیهك زیر حمایه سنه کیرمش وسکه‌لرده نامنك ذکرینی اصول اتخاذ ایدوب او تاریخدن صکره مسکوکات ارتقیه‌ده ملوك ایوبیه شعباتندن هرقنغیسیله کسب ارتباط ایتمشلر ایسه انك اسمنی درج وتحریر ایلمشلردر.

شو بیان اولنان اصول ٥٩٩ سنه‌سنده وقوعات آتیه ایله دخی تأیید ایتمشدر. شویله‌که : ناصر الدین ارتق ارسلانك زمان حکومتنده شامده حکومت ایدن ملوك ایوبیه‌دن ملك العادل ابوبکر موصل وماردینه قدر کلدیکی اثناده مشارالیهك برادر زاده‌سی اولوب حلب ملکی بولنان ملك الظاهر غازینك توسطیله عقد مصالحه اولنه‌رق مسکوکات ارتقیه اوزرینه اسمی یازلمق شرط اتخاذ قلنمش وارتق ارسلاندن بهری اون برد قیراطدن یوز اللی بیك دینار تضمینات دخی اخذیله بونك یکرمی بیك عددی ملك ظاهره اعطا اولنمشدر . [٣] ایشته بو وقعه‌دن اول ارتق ارسلانك سکه‌لرنده ملك ظاهرك اسمی محرر ایکن ٥٩٩ سنه‌سندن

---

[١] ترکجه‌ده (یولق) بولنمش دیمك اولوب انجق موصوفیله برابر (یولق) و(یولك) علم اوله‌رق دخی استعمال قلنور . (قره یولوك کبی لهجهٔ عثمانی جلد ١ صحیفه ٨٥١)

[٢] تاریخ ابی الفدا جلد ٣ صحیفه ٧٣

[٣] تاریخ کامل لابن اثیر جلد ١٢ صحیفه ٦٩ «بنی ارتق مسکوکاتنده التون اولمامسیله بوبیان اولنان دینارلر خلفا دینارلرندن اوله‌جق ایسه‌ده بهر دینار بومثقال وزننده اولدیغندن بونلرك نصف دینار اولمسی لازم کلور.»

صکره ٦٦ و اکی تعقیب ایدن نومرولی سکەلرده کورلدیکی اوزره مشارالیه ملك عادلك نامی یازلمشدر .

مع هذا حکومات متجاورهٔ سائرەنك قوت و سطوتنه کوره رأس حکومتلرنده بولنان ملوك و امرایه دخی بعضاً عرض انقیاد ایلدکلرندن یولق ارسلان ٦٠، ٦١ و ٦٢ نومرولریله ارائه اولنان سکەلرنده محرر اولدیغی اوزره بنو زنکیدن موصل اتابکی « نور الدین » ك اسمی وملك المنصور ناصر الدین ارتق ارسلان دخی بعض سکەلرنده «علاء الدین کیقباد» ایله «غیاث الدین کیخسرو» سلجوقینك وملك المظفر قرا ارسلان ایسه «هولاکو» نك نامارینی علاوه ایلمشلردر .

§

مسکوکات موجوده ده ارتق ارسلان زمانه قدر محل ضرب کوسترلمیوب انجق مشارالیهك برقسم مسکوکاتنده دار الضربلر یازلمغه باشلامشدر. بونلرك اکثریسی (ماردین) وبر نوعی (دنیسر) وبر نوعی دخی (کیف) [١] ده ضرب اولنمشدر .

کیفده یعنی حصن کیفاده کسیلان سکەلر ٦٢٨ — ٦٣١ سنەلرینه مصادف اولوب او تاریخلرده ایسه سکمانیه طبقەسندن اولان حصن کیفا و آمد ارتقلری او طرفلرده قالمامسیله برارالق زیر حکومتلرندەکی ممالکك برقسمی ایلغازیه عائلەسنه انتقال ایلمشیدی .

مسکوکات مبحوثەنك سنهٔ ضربلرینه کلنجه حسام الدین تیمورطاشك سکەلرنده هیچ تاریخ وضع اولنمیوب اوچنجی ملك اولان نجم الدین البی زماننده بدأ ایله سکەلرك اکثر یسنه سنهٔ ضربلری یازلمش وبعض سکەلر مستثنا اولەرق تاریخسز براقلمشدر .

---

[١] (حصن کیفا) یالکزجه (حصن) یازلدیغی کبی (کیفا) و (کیف) دخی یازلمقدەدر. حتی غلط مشهور اولەرق (حسنکیف) دخی یازیورلرکه شو صورتله زبانزد اولمسنه دائر خاجی خلیفه بعض روایتده بولنەیور .

۶

ارتقیهٔ ماردین مسکوکاتی علی الاکثر باقردر . فقط نجم الدین
الپی ایلک دفعه اولەرق ایکی وجهی تصویرلی کموش برسکه دخی ضرب
ایتدیرمشدرکه ۳۱ نومروده ارائه ایلدك . بو کموشك اوزرندەکی عینی
تصاویری حاوی اولمق اوزره باقرلری دخی واردر .

ذکر اولنان کموش سکه مقدما دیار بکر حوالیسندن کلش اولان
بر ذات طرفندن بولنوب بزه کتورلمشدر . ملوك ارتقیەنك باقرلی
مثللو تصویرلی کموش سکەلر کسدیروب کسدیرمدکلری مسئلەسی ارباب
مسکوکاتجه اوتەدنبرو موجب تردد ایدی . واقعا رسملی باقر سکه-
لرك بعضاً بیاض یالدیز اوریلەرق کموشه تقلید ایدلمش جنسلری کورلمکده
وحتی اشبو طاقمده آنلردن بر قاچ دانەسی بولنمقده ایسەده بونلرك باقر
اولدیغی پك چابق اکلاشیلوب شو سکه ایسه فی الاصل سیم خالص
اولدقدن بشقه حال و طرزینه نظراً ساخته اولمدیغنده دخی اصلا شبهه
یوقدر. بناءً علیه بنو ارتقك باقرلر مثللو بیوك قطعەده وتصویرلی کموش
سکه دخی ضرب ایتدیردکلری وفقط پك آز چیقاریلوب نادر بولندیغی
شو سکەدن استدلال اولنور .

ناصر الدین ارتق ارسلان ایله ملك صالح دخی کموش مسکوکات
قطع وضرب ایتدیرمش ایسەلرده بونلرده اتخاذ اولنان طرز واصول
باقر مسکوکات مثللو برصورت خصوصیەده ورسملی اولمیوب تمامیله ملوك
ایوبیه وسلاجقهٔ روم وجنکیزیه درهملرینك عینیدر .

۶

مصور باقر سکەلرك رایجلری حقنده خاطرلره کلان مطالعاته کوره
بونلرك خصوصیت دائرەسنده یعنی (درهم) اعتبارنده طوتلمش اولمسی

احتمالاتی بالاده ارائه‌ٔ کیما مسکوکاتی شرحنده برنبذه بحث اولوب شو ظنی مؤید اوله‌رق مثلا قطب الدین ایلغازیٔ ثانینك ٤٣ نومرولی و آنی تعقیب ایدن سکه‌لرنده «هـذا الدرهم ملعون من یغیره» عبارەسی یازلمشدرکه بوندن مقصد باقر مسکوکاتك (درهم) ایله هم قیمت اولدیغنی وعیـارلرینی تدقیق ایدنلره لعنت ایله قیمت اعتباریه‌لرینك تغییری منع ایدلدیکنی خلقه بیلدیرمکدن عبارت اولدیغنده شبهه یوقدر .

مع هذا مؤرخین قدیمه اقوالنده بوبابده برکونه صراحت اولمامسیله بیان ایلدیکمز مطالعات احتمالات درجه‌سندەدر. حتی مغول قومی وسائر ترکمان طوائفی بیننـده (درهم) کلمه‌سـنك اکثریتله نقد مقامنده استعمال اولنـدیغی مروی وبو کلمه اتابك سکه‌لرندەده مرئی اولمسیله مسکوکات ارتقیـه‌ده «ملعون من یغیره» عباره‌سی منـدرج اولمامش اولسـه ایدی ملاحظات مسرودەیه هیچ محل قالمز ایدی .

# مسكوكات زنكيه
و
# فروع اتابكيه

# بنی زنکی

## — اتابكان موصل —

| | | | سنهٔ هجریه |
|---|---|---|---|
| ١ | عماد الدين اتابك زنكى بن اقسنقر | (سكه‌سی یوقدر) | ٥٢١ |
| ٢ | سيف الدين غازئ اول بن زنكى | (سكه‌سی یوقدر) | ٥٤١ |
| ٣ | قطب الدين مودود بن زنكى | | ٥٤٤ |
| ٤ | سيف الدين غازئ ثانى بن مودود | | ٥٦٥ |
| ٥ | عزالدين مسعود اول بن مودود | | ٥٧٦ |
| ٦ | نورالدين ارسلانشاه اول بن مسعود اول | | ٥٨٩ |
| ٧ | عزالدين مسعود ثانى بن ارسلانشاه اول | | ٦٠٧ |
| ٨ | نورالدين ارسلانشاه ثانى بن مسعود ثانى | (سكه‌سی یوقدر) | ٦١٥ |
| ٩ | ناصر الدين محمود بن مسعود ثانى | | ٦١٦ |

## — اتابكان موصل فروعندن —

| | | | |
|---|---|---|---|
| ١ | بدر الدين لؤلؤ | | ٦٣١ |
| ٢ | ركن الدين اسماعيل بن لؤلؤ | | ٦٥٧ |
| ٣ | اسحق بن لؤلؤ | (سكه‌سی یوقدر) | ٦٥٩ |
| ٤ | على بن لؤلؤ | (سكه‌سی یوقدر) | ٦٦٠ |

## {٣} قطب الدين مودود

### ٥٤٤ — ٥٦٥

### نوع ١

باقر

— ١١٧ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٥٥٥

وجهی براز صوله متوجه برانسان تصوری (بوست) باشنك ایکی طرفنده غالبینه علامت اولان برر فرشته رسمی.

( صاغنده: خمس وخمسین. ( صولنده: وخمسائه.

ظهری

بن زنکی
الملك العادل
العالم ملك امرا
الشرق والغرب
طغرلتكين اتابك

قطری ٢٧

— ١١٨ —

تاریخی ٥٥٦

١١٧ نومرویه مشابه رسمده‌در. یالکز
فرشته‌لرك وضعیتی براز فرقلیدر.
تاریخی شویله‌در:
(صولده: ستة وخمسین. (صاغده: وخمسمائه.

لوحه ٥ قطری ٢٧

— ١١٩ —

تاریخی ٥٥٧

بالاده کینك عینی رسمده اولوب
تاریخی شویله‌در:
(صولده: سبع وخمسین. (صاغده: وخمسمائه.

قطری ٢٧

## {٤} سيف الدين غازیٔ ثانی

٥٦٥ — ٥٧٦

### نوع ١

باقر

— ١٢٠ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٥٦٦

وجهی قطب الدين مودودك - يعنی پدرينك - بالاده ١١٧ نومرولی سكه‌سنك رسم وطرزنده‌در. سنه‌سی شويله‌در: (صولده: ستة وستين. (صاغده: وخمسمائة.

ظهری
غازی بن
المـلك العـادل
العـالم ملك امرا
الشـرق والغرب
طغرلتكين اتابك

قطری ٣٠

— ۱۲۱ —

تاریخی ۵۶۷

بالاده کینک عینی رسمده اولوب سنه‌سی شویله‌در :
(صولده : سبع وستین. (صاغده : وخمسمائه .
ظهرینك صولنده یالکز (مودود) وصاغنده
(بن زنکی) یازیلوب (بن اق سنقر)
طی اولنمشدر .

لوحه ٥ قطری ۳۰

— ۱۲۲ —

تاریخی ۵۶۹

۱۲۱ نومرونك طرزنده اولوب تاریخی شویله‌در:
(صولده: تسع وستین . (صاغده: وخمسمائه.
رسمی ویازیلری براز قباجه‌در.

قطری ۲۸

— ۱۲۳ —

تاریخی ۵۷۰

۱۲۱ نومرونك عینی اولوب تاریخی شویله‌در :
(صولده : سنه سبعین . (صاغده وخمسمائه

قطری ۲۹

نوع ٢

باقر

الجزيره

— ١٢٤ —

تاريخى ٥٧٥

وجهى اطرافنده قسماً: لا | اله | الا الله محمد رسول الله

اورته‌ده: باشنده زره‌لى بر سربوش وصول طرفه متوجه بر انسان قفاسى.

[روم مسكوكاتى تقليدنده‌در.]

ظهرى نقطه‌لى بر دائره ايچنده: مر الله

المستضى با

اتا بك غاز

ى

دوره‌سنده: بسم الله ضرب بالجزيره سنه خمس وسبعين وخمسمائه

لوحه ٥ قطرى ٢٩

— ١٢٥ —

وجهى بالاده‌كى ١٢٤ نومرولى سكه‌نك عينيدر.

ظهرى نقطه‌لى بر دائره ايچنده: مر الله

المستضى با

غازى بن

مودود

دوره‌سنك عباره‌سى ١٢٤ نومرونك عينيدر.

(دلبكلى) قطرى ٣٠

— ١٢٦ —

١٢٥ نومرو كبي اولوب رسمي
ويازيلري براز كوچكدر.

قطري ٢٨

— ١٢٧ —

وجهي ١٢٤ نومرويه مشابهدر.

ظهري نقطه‌لى بردائره ايچنده: ملك الامر
ا غازى بن
مودود
دوره‌سى ١٢٤ نومرونك عينيدر.

قطري ٢٩

— ١٢٨ —

١٢٧ نومرونك مشابهى اولوب
يالكز وجهنده كلمهٔ توحيدك تقسيماتى
شويله‌در: لا اله | الا | الله (الخ)

قطري ٣٠

## {٥} عز الدين مسعود اول

٥٧٦ — ٥٨٩

### نوع ١

### الجزيره

باقر

— ١٢٩ —

تاريخى ٥٧٧

وجهى سيف الدين غازئ ثانينك ١٢٤ نومرولى سكه‌سنك تصوير وعباره‌سنك عينيدر.

ظهرى نقطه‌لى بر دائره ايچنده : امير المؤمنين
الناصر لدين الله
عز الدنيا والد
ين مسعود

دوره‌سنده: بسم الله ضرب بالجزيره سنه سبع وسبعين وخمسمائة.

قطرى ٢٩

## نوع ٢

باقر

### موصل

— ١٣٠ —

تاریخی ٥٨٥

**وجهی**

باغداش قورمش بر حکمدار تصویری ،
ایکی الیله صدربتنك اوزرندن اوجلری
یوقاری طوغری بیارم آی طوتوب باشی
بوایك ایچندن کورنمکده‌در .

صاغنده: ضرب بالموصل ﭼ | ٩٨٠ وثمانین وخمسمائه: صولنده

**ظهری**

زنکی

مسعود بن مودود

لا اله الا الله محمد
رسول الله الناصر
لدین الله امیر المؤ
منین عدة الدنیا
والدین ابو نصر محمد

الملك العادل | الملك النا

• • •

لوحه ٥ — قطری ٢٠

## {٦} نور الدين ارسلانشاه اول

٥٨٩ — ٦٠٧

### نوع ١

باقر

نصيبين

— ١٣١ —

تاريخى ٥٩٤

**وجهى**

سنه اربع و

ضرب نصيبين

كوكسنه قدر يابلمش واوكه
متوجه انسان تصويرى . (بوست)
[بيزانتين سكه‌لرى طرزنده‌در .]

تسعين وخمسمائة

**ظهرى**

ن. مسعود
الناصر لدين الله
امير المؤمنين
الملك العادل
نور الدنيا والدين

لوحه ٥ — قطرى ٢٩

## {٧} عز الدين مسعود ثانى

## ٦٠٧ — ٦١٥

### نوع ١

باقر

### الموصل

— ١٣٢ —

تاريخى ٦٠٧

وجهى اورته‌ده: صول طرفه متوجـه باشى ديادملى
انسان تصويرى، (بوست)
[سلغکيان سکه‌لرى تقليدنده‌در.]
اطرافنده قسماً: بسم الله ضرب بالموصل سنه سبع و ستمائه.

ظهرى
رسول [الله]
لا اله الا الله [محمد]
الناصر لدين الله
امير المؤمنين
عز الدنيا والدين
اتابک مسعود بن
ابوبکر
(جانبلرده: الملك العادل — [ارسلانشاه])

لوحه ٥ — قطرى ٢٧

## {٩} ناصر الدين محمود

### ٦١٦ — ٦٣١

### نوع ١

التون

الموصل

— ١٣٣ —

تاریخی ٦٢٠ (تصویرسز)

وجهی اورته ده : كيقباد بن
لا اله الا الله
وحده لاشريك له
الناصر لدين الله
امير المؤمنين

دوره سنده (داخلاً : بسم الله ضرب هذا الدينار بالموصل سنه عشرين وستمائه .

» (خارجاً : لله الامر من قبل ومن بعد ويومئذ يفرح المؤمنون .

ظهری اورته ده : الكامل
محمد رسول الله
صلى الله عليه
ناصر الدين
اتابك محمود
الملك

دوره سنده : محمد رسول الله ارسله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولوكره المشركون.

(بيشل) التون، وزنی ١ م ١٤ ½ ط قطری ٢٩

— ١٣٤ —

تاريخى ٦٢١

وجهى ١٣٣ نومرونك عينى اولوب انجق اورته‌ده‌كى عبارەنك بالا سنده (السلطان المعظم) صاغنده (علاءالدين) صولنده (كيقباد) يازلمشدر. تاريخى: (سنه احد وعشرين وستمائه)

ظهرى كذلك ١٣٣ نومرونك عينى اولوب فقط مركزده‌كى عباره‌ده (ناصر الدين) يرينه (ناصر الدنيا والدين) يازيليدر.

لوحه ٥ (بيشل) التون وزنى ١ م ١١ ط. (دلبكلى) قطرى ٢٨

— ١٣٥ —

تاريخى ٦٢٩

وجهى ١٣٣ نومرويه مشابه اولوب اورته‌ده‌كى عبارەنك بالاسنده (الامام) صاغنده (الملك) صولنده (الاشرف) يازيليدر. تاريخى: (سنه تسع وعشرين وستمائه.)

ظهرى نقطه‌لى دائره ايچنده: بن مسعود

محمد رسول الله
صلى الله عليه
ناصر الدنيا
والدين اتابك

(الملك الكامل)

دورەسنده: محمد رسول الله ارسله بالهدا (الخ)

(بيشل) التون، وزنى ٢ م $3\frac{1}{2}$ ط. (دلبكلى) ٢٨

## نوع ٢

باقر

### الموصل

— ١٣٦ —

تاريخى ٦٢٠

وجهى براز صولة متوجه ائصان قفاسى، باشنك ايكى طرفنده علامت غالبيت اولەرق بور فرشـنه رسمى. [قطب الدين مـودودك ١١٧ نومرولى سكه‌سـنه مشـابهدر.]
صاغنده: ضرب بالموصل. (صولنده: عشرين وستمائه

ظهرى اتابك محمود
لا اله الا الله محمد
رسول الله الناصر
لدين الله امير المؤ
منين عدة الدنيا و
الدين ابو نصر محمد
الملك الاشرف

(صاغنده: ...؛ صولنده: الملك الكامل)

لوحه ٥ قطرى ٣١

## نوع ٣

باقر

— ١٣٧ —

تاریخی ٦٢٠ محل ضربی یوقدر.

وجهی اورته‌ده: صاغ طرفه متوجه انسان قفاسی،
[سلجوقیان سکه‌لری تقلیدنده‌در.]

قسماً اطرافنده: ناصر الدنیا والدین انا [بك محمود]

ظهری
عشرین
الناصر لدين الله
امير المؤمنين
الملك الكامل
. . الد . . .

لوحه ٥ (یمثل) فطری ٢٧

## نوع ٤

باقر

### الموصل

— ۱۳۸ —

تاریخی ٦٢٧

وجهی باغداش قورمش برحکمدار تصویری،
ایکی الیله صدری اوزرندن بریارم آی
طوتمشدر .
[عزالدین مسعود اولك ۱۳۰ نومرولی
سکه‌سنه مشابهدر.]
صاغنده : ضرب بالموصل | عشرین وستمائه :صولنده

ظهری اورته‌ده: الامام
لا اله الا الله
محمد رسول الله
المستنصر بالله
امیر المؤمنین
دوره‌سنده: ناصر الدنیا والدین اتابك محمود الملك
الكامل الملك الاشرف

قطری ۲۰

— ۱۳۹ —

بالاده کینك عینی اولوب فقط ظهرنده
سطرلر آره‌سنده بعض تزیینات واردر .

لوحه ٥ قطری ٢٦

— اتابكان موصل فروعندن —

## {١} بدر الدين لؤلؤ

٦٣١ — ٦٥٧

### نوع ١

التون

الموصل

— ١٤٠ —

تاريخى ٦٣٥ (تصويرسز)

وجهى اورته‌ده: الامام

لا اله الا الله

وحده لا شريك له

المستنصر بالله

امير المؤمنين

دوره‌سنده (داخلاً : بسم الله ضرب هذا الدينار بالموصل
سنه خمس وثلثين وستمائه .

» (خارجاً : لله الامر من قبل (الخ)

ظهرى نقطه‌لى دائره ايچنده: لولو

محمد رسول الله

صلى الله عليه

بدر الدنيا

والدين اتابك

دوره‌سنده: محمد رسول الله ارسله بالهدا (الخ) .

التون، وزنى ١م ½ ٩ ط. قطرى ٢٩

— ١٤١ —

تاریخی ٦٣٩

وجهی اورته‌ده : الامام

لا اله الا الله
وحده لاشريك له
محمد رسول الله
المستنصر بالله
امير المؤمنين

دوره‌سنده (داخلاً : بسم الله ضرب هذا الدينار بالموصل سنه تسع وثلثين وستمائه .

» (خارجاً : لله الامر من قبل (الخ)

ظهری نقطه‌لی دائره ایچنده: لولو

السلطان غياث
الدنيا والدين
كيخسرو
بدر الدنيا
والدين اتابك

دوره‌سنده: محمد رسول الله ارسله بالهدا (الخ)

لوحه ٦ التون، وزنی ٢ م ١/٤ ١٥ ط. قطری ٢٧

— ١٤٢ —

تاریخی ٦٤٢ (مثلوم)

وجهی اورته‌ده: الامام
لا اله الا الله
وحده لا شریك له
المستعصم بالله
امیر المؤمنین

دوره‌سنده (داخلاً: بسم الله الرحمن الرحیم ضرب هذا الدینار بالموصل سنه اثنین و اربعین وستمائه.

» (خارجاً: لله الامر من قبل (الخ)

ظهری نقطه‌لی دائره ایچنده: لولو
محمد رسول الله
صلی الله علیه
بدر الدنیا
والدین اتابك
السلطان - المظفر

دوره‌سنده: محمد رسول الله ارسله بالهدا (الخ)

التون، وزنی ¾ ١٤ ط. (یازیلری اینجه وقطعه‌سی کوچکدر.) قطری ٢٥

— ١٤٣ —

تاریخی کسیکدر.

١٤٢ نومرونك عینی عبارەیی شامل ایسەده انك ظهرینك یمین ویسارنده یازیلی اولان (السلطان) (کیخسرو) بونك عکس طرفنده یعنی وجهنده محرردر.

رسم خطی بشقه ودها قالیندر . مثلوم دکلدر.

التون، وزنی ١ م ٨ ط. قطری ٢٧

---

(مثلوم) نامیله بالاده ١٤٢ نومروده کوستریلان التونك کنارلری ایکی محلندن اون بشر میلیمترو قدر منتظماً قطع اولنمشدر. بومثللو کسلمش التونلره قدیمده (مثلوم) تعبیر اولنور ایدی. ابن خلکان دیورکه: «مثلوم شول التونه دیرلرکه آندن برکوچك پارچەسنی قطع ایدرلر. عصر سابقده عراق واطرافنده اولان بلادده بونك کبی قطع اولنمش التون میان ناسده متداول اولوب کوچك پارچەلرینه (قراضه) دیرلر ایدی. اول دخی مثلوم کبی معاملاتده رایج وجاری ایدی.»
ترجمهٔ وفیات الاعیان جلد ٢ صحیفه ٩٠

— ١٤٤ —

تاريخى ٦٤٦

وجهى اورته‌ده: الامام

لا اله الا الله

وحده لاشريك له

المستعصم بالله

امير المؤمنين

دوره‌سنده (داخلاً: بسم الله ضرب هذا الدينار بالموصل

سنه ست واربعين وستمائه.

« (خارجاً: لله الامر من قبل (الخ)

ظهرى نقطه‌لى دائره ايچنده: لولو

محمد رسول الله

صلى الله عليه

بدر الدنيا

والدين اتابك

يوسف

التون، وزنى ١ م ٥ ط. قطرى ٢٦

— ١٤٥ —

تاريخى ٦٥٤

١٤٤ نومرويه مشابهدر. تاريخى شويله‌در: سنه اربع وخمسين وستمائه.
ظهرنده (الملك الناصر) صاغده. و (يوسف) صولده يازلمشدر.
زيرنده برشئ يوقدر.

التون، وزنى ١ م ٣ ¾ ط. قطرى ٢٦

## نوع ۲

باقر

### الموصل

— ۱٤٦ —

تاریخی ۶۳۱

وجهی

صل سنه

[illegible] | صـول طرفـه متوجـه<br>دیادملی انسـان قفـاسی ،<br>چکه سـنك النتـده بر ٭<br>[سلفکیان سکه‌لری طرزنده‌در] | احد وثلثین

ستمایه

ظهری اورته‌ده: الامام

المستنصر

بالله امیر

المؤمنین

دوره‌سنده: بدر الدنیا والدین لولو الملك الکامل الملك الاشرف

لوحه ۶ قطری ۲۷

— ۱٤۷ —

بالاده کینـك عینی اولوب تصـویرك
صاچلری براز فرقلیدر .

قطری ۲٤

— ١٤٨ —

١٤٦ نومرویه مشابه اولوب یالکز
تصویرك چهره‌سی براز اشاغی‌یه
ناظردر.

قطری ٢٤

— ١٤٩ —

١٤٨ نومرویه مشابه اوله‌رق تصویرك
چهره‌سی براز بیوکدر وسطرلری اره‌سنده
بعض تزیینات واردر.

قطری ٢٣

— ١٥٠ —

وجهی ١٤٦ نومرویه مشابه اولوب تاریخنك
قسم اولی بوزقدر.

ظهری اورته‌ده: قاآن
الاعظم
لولو المعظم
اتابك ؟

دوره‌سنده: لا اله الا الله محمد رسول الله وحده لاشریك له

قطری ٢٥ (یشل)

## نوع ٣

باقر

### الجزيره

— ١٥١ —

تاريخى ٦٤٧ (تصويرسز)

وجهى اورته‌ده: الامام
لا اله الا الله
المستعصم بالله
امير المؤمنين

دوره‌سنده: ضرب هذا الفلس بالجزيره سنه سبع واربعين وستمائه.

ظهرى اورته‌ده: لولو
محمد رسول الله
بدر الدنيا
والدين اتابك
الملك الناصر يوسف

دوره‌سنده: بسم الله الرحمن الرحيم نصر من الله و فتح قريب وبشر المؤمنين.

لوحه ٦ قطرى ٢٦

— ١٥٢ —

تاريخى ٦٤٩

بالاده كينك عينى عباراتى شامل اولوب رسم خطى فرقليدر.

قطرى ٢٧

# نوع ٤

باقر

— ١٥٣ —

محل ضربی وتاریخی کسیکدر. (تصویرسز)

وجهی اورته‌ده: لولو
محمد رسول الله
صلی الله علیه
الملك الرحيم

دوره‌سنده: لا اله الا الله وحده لا . . . .

ظهری اورته‌ده: منكو
قاآن اعظم
خداوند عالم
پادشاه روی
. . .

دوره‌سنده: ضرب هذا الدرهم . . . . .

«یازیلری اینجه قطعه‌سی کوچکدر.» قطری ١٨

«هولاکونك زمانـنده ضرب ایدیلوب (منکو) و (قاآن) انك عنوانلریدر. ١٥٠ نومرولی سکه‌ده دخی واردر.»

## {٢} ركن الدين اسماعيل

### ٦٥٧ — ٦٥٩

### نوع ١

التون

### الموصل

— ١٥٤ —

تاريخى ٦٥٩ (تصوير سز)

وجهى اورته‌ده:

الامام

لا اله الا الله

وحده لاشريك له

المستنصر بالله

امير المؤمنين

(صاغده: السلطان الاعظم — صولده: الملك الناصر يوسف)

دوره‌سنده (داخلاً): بسم الله ضرب هذا الدينار بالموصل سنه تسع وخمسين وستمائه.

» (خارجاً): لله الامر من قبل (الخ)

ظهرى نقطه‌لى دائره ايچنده: اسماعيل

محمد رسول الله

صلى الله عليه

الملك الصالح

ركن الدنيا

والدين

(صاغده: ابن — صولده: وسلم)

دوره‌سنده: محمد رسول الله ارسله بالهدا (الخ)

لوحه ٦ (بمثل) التون، وزنى ٢ م $\frac{1}{4}$ ١٠ ط. قطرى ٢٥

موصلده حکومت ایدن ملوك اتابکیه طوغریدن طوغری‌یه سلاله‌ٔ زنکیه‌دن اولمق اوزره طقوز ذاته بالغ اولوب آنلردن صکره ینه موصلده اتابك نامی اله‌رق حکومت ایلیان بدر الدین لؤلؤ [۱] عائله‌سی دخی درت امیردن عبارتدر.

بنی زنکیدن ایلك ایکیسیله سکز نجیلرینك ولؤلؤ اولادندن صوك ایکیسنك سکه‌لری شمدی‌یه قدر کوریله‌میوب دیکرلرینك مسکوکاتی معلوم وبالاده صره سیله کوسترلدیکی اوزره اشبو قولکسیونده دخی موجوددر.

مسکوکات زنکیه‌نك طرز واصولی بنو ارتق سکه‌لرینه تقلید قلنمشدر، یعنی باقردن بیوك قطعه‌ده وتصویرلی اولوب یازیلری دخی خط کوفی ایله نقش وتحریر ایدلمشدر. مع هذا مسکوکات ارتقیه‌ده رسم ایدیلان تصاویرك عینی بونلرده یاپلمیوب بشقه رسملر نقش اولنمش وفقط نوعلری او قدر مختلف اولمدیغی کبی اکثر اتابکلرك سکه‌لری یکدیکرینه مشابه بولنمشدر.

موصلده‌کی بنو زنکیدن طقوزنجی اتابك ناصر الدین محمود زماننده واکا اتباعاً بدرالدین لؤلو ومخدومی ملك صالح اسماعیل عصر-نده التون مسکوکات دخی ضرب واخراج قلنمش وبونلر خلفای عباسیه‌نك ایام اخیره‌سی دینارلرینه مشابه رسم وطرزده وآنلره یقین وزن وقطرده بولنمشدر.

اتابکان موصل — جدول مخصوصنده کوسترلدیکی اوزره —

---

[۱] بدر الدین لؤلؤ بنو زنکیدن اولمیوب چوق مدت ناصر الدین محمودك خدمتنده بولنمش وانك وفاتی اوزرینه ۶۳۱ سنه‌سنده اتابك عنوانیله موصل ملکی نصب اولنه‌رق طرف خلافتدن منشور دخی کوندرلمشدر. بوبابده بعض مؤرخین اختلاف ایتمشلر ایسه‌ده ابو الفرجك «تاریخ مختصر الدول صحیفه ۴۷۵» روایتی اك طوغری اولوب سکه‌لرك تاریخی دخی آنی تأیید ایتمکده‌در.

كندولرينه بر طاقم القاب وعنوان اتخاذ ايتمش اولدقلری كبی بالخاصه قطب الدين مودود ايله سيف الدين غازئ ثانی سكه‌لرينه (طغرلتكين) [١] عنوان مخصوصنی دخی درج ايتديرمشلردر .

مسكوكات مذكوره‌ده بعضاً آيات كريمه وكلمهٔ توحيد وبسمله وتصليه مندرج بولنديغی مثللو — پك آز مستثنياتی اولمق اوزره — معاصرلری اولان خلفای عباسيه نامری وعقد اولنان روابط ومناسباته كوره ملوك ايوبيه وكاه سلاطين سلجوقيه‌نك وصكره‌لری هولاكو ومصر مملوكلرندن بيبرسك اسملری دخی ذكر وتحرير قلنمشدر .

سكه‌لرك جمله سنده سنهٔ ضربلری عبارهٔ عربيه ايله ارائه اولنوب دارالضربلر ايسه قطب الدين مودوددن صكره همان هرسكه‌ده يازلمشدر. اك زياده (موصل) و — جزيره اتابكلرينك ظهورندن اول وصكره — براز مدت (جزيره) و (نصيبين)ده ضرب سكه اولنوب زير حكومتلرنده اولان بشقه محللرده كسلمش سكه‌لری يوقدر .

موصل اتابكلری سكه‌لرنده علامت فارقه اوله‌رق بركونه تمغا واشارت وضع ايتمامشلردر. سكه‌لرك كوفی اولان يازيلری دقتلی وكوزل نقش وتحرير اولنمش ايسه‌ده تصاويری پك اوقدر ايو يابلمامشدر. رسمسز باقرلری دخی واردر .

[١] طغرلتكين تركان قومی بيننده اسم اوله‌رق دخی مستعمل ايديسه‌ده طغرل (شاهين) وتكين (مبارز) معناسنه اولمغله (طغرلتكين) بورادە جنكاورلكدن كنايه اولمق اوزره عنوان مقامنده قوللانلمشدر .

## بنی زنکی

### — اتابکان حلب —

| | | سنهٔ هجریه |
|---|---|---|
| ١ | نور الدين محمود بن اتابك زنكى | ٥٤١ |
| ٢ | الصالح اسماعيل بن محمود | ٥٦٩ |
| | تمد | ٥٧٧ |

## {۱} نور الدين محمود

۵۴۱ — ۵۶۹

### نوع ۱

باقر

— ۱۵۵ —

محل ضربی وتاریخی کسیکدر.

وجهی اورته‌ده: الملك العادل

دوره‌سنده: ضرب هذ . . . . د . . . . س .

ظهری اورته‌ده: محمود ابن زنکی

دوره‌سنده: العمر الناصر العز الدائم . . .

لوحه ٦ قطری ٢٤

— ۱۵٦ —

بالاده کینک عینی اولوب دوره‌لرینک عباراتی کذلك قرائت اولنه میور . نقشی براز فرقلیدر.

قطری ۲۳

— ١٥٧ —

كذلك دورەلرى كسيك وبوزقدر. رسم خط
ونقوش عربيەسى بشقه اولوب وجهنده درت
عدد * * * * واردر .
ظهرنده (ابن) كلمەسى الفسزدر .

قطرى ٢٥

— ١٥٨ —

كذلك دورەلرى سيلك اولوب نقوشى ديكر طرزدەدر.

قطرى ٢٤

« اشبو درت عدد سكەنك ايكى وجهلرندەكى اسم و القاب يكديكرينك عينى اولوب انجق نقشلرى ورسم خطلرى بشقەدر. جملەسنك دورەلرى بوزق وكسيك اولديغندن محل ضربلريله سنەلرينى اوقومق قابل اولەميور ايسەدە ١٥٦ نومرولى سكەنك بعض طرفلرندن استدلال اولنديغنه كوره (دمشق)ده ضرب اولنمش اولملرى احتمالدر . »

## {٢} الصالح اسماعيل

٥٦٩ — ٥٧٧

### نوع ١

باقر

— ١٥٩ —

محل ضربی و تاریخی کسیکدر .

وجهی نقطه‌لی دائره ایچنده:

المستضی
امیرالمومنین

دوره‌سنده: [ضرب هذا] الفلس . . . .

ظهری نقطه‌لی دائره ایچنده:

*
الملك
الصالح

دوره‌سنده: . . . . بسم الله . . .

لوحه ٦ (بیضی) قطری ٢٠

## نوع ٢

باقر

### دمشق

— ١٦٠ —

تاريخى كسيكدر.

وجهى نقطه‌لى دائره ايچنده : *
الملك الصالح
اسماعيل
* *

دوره‌سنده : . . . ملك المظفر . . . .

ظهرى نقطه‌لى دائره ايچنده : ابن الملك
العادل محمود

دوره‌سنده : ضرب هذا الفلس بدمشق سنه . . .

لوحه ٦ قطرى ٢٢

— ١٦١ —

بالاده‌كينك عينى اولوب رسم خطى بر از
فرقليدر دوره‌لرى تماميله قرائت اولنه‌ميور.

قطرى ٢٢

موصلده دولت اتابکیه‌نك مؤسسی اولان عمادالدین اتابك زنكینك وفاتنده یعنی ٥٤١ سالنده ترك ایتمش اولدیغی مخادیمندن سیف الدین غازیء اول پدرینك یرینه موصل ملكی اولدیغی كبی نورالدین محمود دخی حلبه كله‌رك اوراده جالس سریر اتابكی اولمشدر.

مشار الیه یكرمی سكز سنه قدر حكومت ایدوب ٥٤٤ سنه‌سنده سنجاری و ٥٤٩ ده دمشقی توابعیله خوضهٔ حكومتنه ادخال ایله توسیع ممالك ایتمش و فرنكلر ایله پك چوق محاربانی وقوعبولمش مشاهیر ملوك زنكیه‌دندر. اولوقت بغدادده مقام خلافت عباسیه‌ده بولنان مستنجدبالله طرفندن توجیه ممالك متعدده‌یی متضمن كندوسنه منشور دخی اصدار قلندیغی مسطور تواریخدر.

مشارالیه ٥٦٩ تاریخنده وفات ایدوب اوغلی الملك الصالح اسماعیل جانشین اولدی. سكز سنه حكومتدنصكره یعنی ٥٧٧ سالنده مشارالیه ملك صالح دخی وفات ایتمكله حلب اتابكلكی موصل و آز برمدت صكره سنجار حكومتنه ربط والحاق قلندی.

***

حلب اتابكلرینك سكه‌سی مسكوكات زنكیه‌نك الك اسكیسی اولمق لازم كلور. چونكه نور الدین محمودك پدری اتابك زنكی ایله برادری سیف الدین غازی نامرینه ضرب اولنمش سكه الیوم كورلمیوب موصلده ابتدا مشار الیهك كوچك برادری قطب الدین مودود زماننده و ٥٥٥ سنه‌سنده سكه كسلمشدركه بو تاریخ بدر الدین محمودك اواسط حكومتنه متصادفدر.

حلب اتابكلرینك اشبو طاقمده موجود اولان سكه‌لری پك ساده و تصاویردن آزاده اولوب بسبتون خصوصی بر طرز وانموزجده‌در.

بونلرك جملەسی باقر وحجم قطرلری خلفـا (فلس) لرینه یقیندر [١] .

نور الدین محمودك بالاده ارائه اولنـان یالکز بر نوع مسـکوکاتی اوزرنده خلفادن وملوك ایوبیەدن هیچ برینك اسمی ذکر ایدلمامش وفقط بر طرفنـه مخلصی اولان (الملك العـادل) ودیکر طرفنەده کندینك وپدرینك اسمی ودورەلرینه بعض اثنیه ایله محل ضرب وتاریخلری یازلمشدر.

اوزرلرنده بولنان نقوش عربیه مختلف رسم وشکلده اولدیغی کبی برصورت مطبوعەده اولان کوفی یازیلری دخی یکدیکرندن فرقلیدر.

مشارالیه اتابك محمود تمغا ویاخود علامت فارقه اولەرق شو (∞) شکلده بر اشـارت اتخاذ ایدوب بعض سکەلرینه بونی رسم ایتدرمشدر. آتیـده کوریلەجکی اوزره اتابکان سائرەدن بعضیلریده بواشـارتی قبول ایتمشلردر .

§

ملك صـالح اسماعیلك بو قولکسـیونده موجود اولان ایکی نوع سکەلرندن برنجی نوعنـده خلیفه مستضی بامر اللهـك اسمی یازلمش وکندی نامی ایچون یالـکز ملك صالح مخلصیله اکتفا قلنمشدر. ایکنجی نوعنده خلیفه نامی وضع اولنمیوب اسماعیل اسمیله مخلصی وپدری دخی لقبیله برابر یعنی (الملك العادل محمود) دیو ذکر ایدلمشدر.

اشبو سکەلر دخی پك ساده و کوچك نقشلی اولوب علامت فارقه‌لری یوقدر .

---

[١] انکلتره موزەسنك قتالوقلرنده کوسترلدیکنه نظراً نور الدین محمودك ایکی وجهی رسملی اولەرق (بزانتین) و مخدومی صالح اسماعیلك دخی (رومن) مسـکوکاتی تقلیدنده تصویرلی سکەلری دخی واردر.
Catalogue of oriental coins. Vol. III. p. 211 214.

## بنی زنکی

### — اتابکان سنجار —

| | | | سنهٔ هجریه |
|---|---|---|---|
| ١ | عماد الدین زنکی بن قطب الدین مودود | | ٥٦٦ |
| ٢ | قطب الدین محمد بن عماد الدین زنکی | | ٥٩٤ |
| ٣ | عماد الدین شاهنشاه بن محمد | (سکه‌سی یوقدر) | ٦١٦ |
| ٤ | جلال الدین عمر بن محمد | (سکه‌سی یوقدر) | ٦١٦ |
| | | | تد ٦١٧ |

## {١} عماد الدين زنكى
٥٦٦ — ٥٩٤

نوع ١

كموشله مخلوط

— ١٦٢ —

محل ضربى وتاريخى كسيكدر.

وجهى
محمد
رسول الله
صلى الله عليه
بن مودود

ظهرى مركزنده: اتابك
ناصر لدين
الله امير
[ المومنين ]
دورەسندە: الملك . . . . (كسيك)

(اينجه يازيلى كوچك قطعه‌ده) قطرى ١٤

نوع ۲
باقر
— ۱٦۳ —

محل ضربی كسيكده. تاريخی ٥٧٦.

وجهی نقطه‌لی دائره ایچنده: الامام النـا
صـر لدين ا
مير المؤمنـين

دوره‌سنده: . . . . . سنه ستة وسبعين وخمسمائه.

ظهری
بن زنكی

| | | |
|---|---|---|
| بن مودود | الملك العالم<br>العادل عماد<br>الدين زنكی | ابن اتابك |

سنقر

فطری ۲٥

— ۱٦٤ —

محل ضربی كسيكده تاريخی ٥٧٧.

وجهی نقطه‌لی چفته دائره ایچنده: الامام
النـاصـر
لـدين امير
المؤ منـين

دوره‌سنده: . . . . . سنه سبع وسبعين وخمس (مائه).

ظهری

المـلك العـالم
العـادل عمـا
دالدین زنکی
بن مـودود

. . .

لوحه ٦ فطری ۲۵

«اشبو ایکی سکه‌ده (لدین) دیکر بعض امثالی مسکوکات زنکیه‌ده اولدیغی کبی (للدین) یازلمشدر.»

نوع ۳

باقر

سنجار

— ۱٦۵ —

تاریخی ؟--۵

وجهی اورته‌ده: ایکی باشلی قره قوش رسمی.
صدرینـك اوزرنده: [الامام] احمد
دوره‌سنده: ضرب بسنجار سنه . . . . خمسمائه.

ظهری

بن زنکی
الملك العـالم
العـادل عماد
الدنیا و الدین
زنکی بن
مودود

فطری ۲۲

## {٢} قطب الدين محمد

٥٩٤ – ٦١٦

### نوع ١

باقر

سنجار

— ١٦٦ —

تاريخى ٥٩٦

وجهى اورته‌ده: صول طرفه متوجه وصاغ الیله اوموزنده
بر كورز طوتمش انسان تصويرى ،
برونى حذاسنده ∞ اشارتى واردر .
[روم ايمپراطورلرى سكه‌لرى تقليدنده‌در.]

اطرافنده قسماً: ضرب بسنجار سنه ست وتسعين وخمسمائه.

ظهرى
بن زنكى
الامام الناصر
لدين الله ن
الملك المنصور
قطب الدنيا والد ين
∞

(مربع)

لوحه ٧ قطرى ٢٤

— ١٦٧ —

بالاده كيننك عينى اولوب تصويرك چهره‌سى براز بشقه‌در. ظهرينك صوك سطرنده (والدين) كلمه‌سنك (و) و(ين) حرفلرى يازلميوب يالكز (الد) محرردر.

قطرى ٢٥

— ١٦٨ —

تاريخى ٥٩٧

١٦٧ نومرونك عينى اولوب تاريخى شويله‌در :

(ضرب بسنجار سنه سبعة وتسعين وخمسمائه

قطرى ٢٣

— ١٦٩ —

تاريخى ٥٩٨

١٦٧ نومرويه مشابه اولوب تاريخى شويله‌در:

(ضرب بسنجار سنه ثمانية و تسعين و خمسمائه

تصويرك برونى حذاسنده‌كى ∞ اشارتى يوقدر.

قطرى ٢٥

— ١٧٠ —

١٦٩ نومرونك عينى اولوب انجق

تاريخنده ( ثمانية ) شويله (ثمان)

يازلمشدر .

قطرى ٢٦

سنجار [١] حكومت اتابکیه‌سنك مؤسسی عماد الدین زنکی موصلده اوچنجی اتابك اولان قطب الدین مودودك كوچك اوغلیدر. مشار الیه مودودك وفاتنده بیوك مخدومی سیف الدین غازیء ثانی موصلده پدرینك یرینه اتابك اولدیغی کبی عماد الدین زنکی دخی برسنه صکره یعنی ٥٦٦ سنه‌سنده (سنجار) حاکمی اولمش و ٥٧٧ سالنده حلب اتابکی ملك صالح اسماعیلك وفاتیله برابر حلب وتوابعنی دخی حکومتنه الحاق ایلمشدر.

• اشبو عائله‌دن درت اتابك كاوب ٦١٧ تاریخلرینه قدر حکومت ایلدکلرینی مؤرخین بیان وروایت ایتمکده ایسه‌لرده میا فارقین ملوك ایوبیه سندن ملك اشرفك زیرده ارائه اولنان ١٩٨ - ٢٠٠ نومرولی سکه‌لری ٦١٥ و ٦١٧ سنه‌لرنده سنجارده ضرب ایتدیرلمش اولمسنه نظراً روایت واقعه‌ده هرنه سببه مبنی ایسه بریا کلشلق اولدیغی تظاهر ایتمکده‌در. حتی اتابکان مشارالیهمدن عماد الدین زنکی ایله مخدومی قطب‌الدین محمدك سکه‌لری موجود اولوب دیکر ایکیسنك مسکوکاتی بولنمامسی دخی ظنمزی مؤیددر.

*

* *

عماد الدینك مسکوکاتی اوچ نوعدر. اوزرنده قره قوش رسمی بولنان اوچنجی نوعنك سنجارده ضرب اولندیغی کوریلیور ایسه‌ده دیکرلرینك دار الضربلری قرائت اولنه‌میور. مع مافیه ایکنجی نوعی اولان تصویرسز سکه‌لرك بعض قتالوقلرده کوریلان امثالی — پك محقق دکل ایسه‌ده — (نصیبین)ده ضرب اولنمش اولمق اوزره قرائت ایدلمشدر. واقعا (نصیبین) سنجار حکومتنك زیر اداره‌سنده بولنمش اولمسیله اوراده سکه کسلمسی دخی محتملدر.

[١] (سنجار) الجزیره یعنی بین‌النهرین قطعه سنك بلاد مشهوره‌سندن برشهر قدیمدر.

قطب الدين محمدك تصويرلى وبعضاً يكديكرندن جزئى فرقلى يالكز بر نوع سكه‌سى موجوددر. بونلرك محل ضرب وتاريخلرى موضوع اولديغى كبى خط وتصويرلرى بر صورت مطبوعه‌ده نقش و اعمال قلنمشدر.

سنجار اتابكلرينك مسكوكاتنده خليفهٔ عباسيه نامى ذكر ايدلمش ايسه‌ده ملوك سائره‌دن هيچ كيمسه‌نك اسمى درج اولنمامشدر. كندو-لرينك ديكر اتابكان مثللو القاب مخصوصلرى اولوب اسم ومخلصلريله برابر سكه‌لرينه يازديرمشلردر.

مسكوكات مذكوره‌نك اكثريسنده اتابكان حلبك اتخاذ ايلديكى تمغا مثللو شو (ϰ) اشارتى وضع ايتديرمشلردر. اشبو سكه‌لر باقر اولوب قطعه‌لرى موصل مسكوكاتندن دها كوچكدر.

## بنی زنکی

### — اتابکان جزیره —

| | | | سنهٔ هجریه |
|---|---|---|---|
| ١ | معزالدین سنجر شاه بن غازی ثانی | | ٥٧٦ |
| ٢ | معزالدین محمود بن سنجر شاه | | ٦٠٥ |
| ٣ | قطب الدین مودود بن سنجر شاه | (سکه‌سی یوقدر) | ٦١٨<br>٦٢٤ |
| ٤ | الملك الزاهر | | ٦٣٩ |

## {١} معز الدين سنجر شاه

### ٥٧٦ — ٦٠٥

نوع ١

باقر

— ١٧١ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٥٨٤

وجهی اورته‌ده : اوکه متوجـه وصـاچلری دفنه یابراقلریله تتویج اولنمش انسـان قفاسی .

اطرافنده قسماً : الملك المظفر سنجر شاه بن غازی

ظهری

سنه اربع

الناصر لدین الله

امیر المؤمنین

الملك الناصر

یوسف بن ایوب

(جانبلرده : تسعین وخمسمائة)

لوحه ٧ قطری ٢٩

— ١٧٢ —

بالاده کیندلك عینی اولوب وجهنك بر کناری مکرراً مضروبدر. ظهرینك زیرنده باشسز واوزون قیوریق قویروقلی بر حیوان رسمی واوکنده (الاالله) موجود درکه بونلر صکره‌دن ضرب اولنمشدر .

قطری ٣٠

## نوع ٢

باقر

### الجزيره

— ١٧٣ —

تاريخى ٦٠٠

وجهى مركزده برى دوز وديكرى حلزونى ايكى دائره ايچنده:

دورەسنده : الملك المظفر سنجر [ شاه ] بن غازى الناصرى.

ظهرى

بالجزيره

الامام الاعظم

ضرب الناصر لدين الله سنة ستمائة

امير المؤمنين

. . .

لوحه ٧ ( حجمى بيوك ويازيلرى قالين كوفيلر. ) قطرى ٣٦

## {۲} معز الدين محمود

۶۰۵ — ۶۱۸

### نوع ۱

باقر

### الجزيره

— ۱۷٤ —

تاریخی ۶۰۶

وجهی مرکزده: ایکی اوجی یکدیکرینه ربط اولنمش بر یارم آی ایچنده اللرینی بوقاری قالدیرمش یاری بلنه قدر انسان تصویری .

دوره‌سنده : الملك المعظم محمود [بن سنجر شاه] الناصری.

ظهری

سنه ست

ضرب بالجزيره

الامـــام الاعظم

الناصر لدين الله

امير المؤمنين ملك

العادل ابو بكر

بن ايوب

وستمائه

قطری ۲۸

— ۱۷۵ —

تاریخی کسیکدر.

وجهی بالاده‌کینک عینی اولوب دوره‌سنده
بوزق اولان کلمات بونده موجوددر.

ظهری سنه . . .
الامام الا . . .
الناصر لدین . . .
امیر المؤمنین . .
الملك العادل .
بکر بن ایوب

لوحه ۷ «بالجزیره‌نك (بر) حرفلری یازلمامشدر.» قطری ۲۹

— ۱۷٦ —

تاریخی ٦۱۸

وجهی ۱۷٤ نومروتك عینی اولوب تصویری
برازقباددر.

ظهری سنه ثمانیة
الامام الناصر لدین
الله امیر المؤمنین
الملك الكامل محمد
الملك الاشرف
موسی

قطری ۲۸

## {٤} الملك الزاهر

٦٣٩

باقر

### الجزيره

— ١٧٧ —

تاریخی ٦٣٩

وجهی نقطه‌لی بر دائره مركزنده :

دوره‌سنده : الملك المعظم . . . عهده الملك الزاهر

ظهری

سنه تسع
الامام المستنصر
بالله السلطان الا
عظم كيخسرو
وستين

لوحه ٧ قطری ٢٥

— ١٧٨ —

بالاده‌كی سكه‌نك مشابهی اولوب رسم
خطی براز فرقلی و آنده قرائت اولنه‌میان
بعض كلمات بونده دها اوقوناقلیدر.

قطری ٢٣

جزيره اتابكلرى بين النهرين عموم جزيره قطعه‌سنك حاكمى ديمك اولميوب (جزيرة ابن عمر) [١] ياخود (جزيرهٔ عمريه)ناميله معروف اولان وموصل ايله ماردين اره‌سنده بولنان بلده‌نك مع ملحقات اميرى ايديلر.

جزيرة ابن عمر اولجه موصل اتابكلرينك زير حكومتنده بولنديغى حالده ٥٧٦ سنه سنده بنى زنكيدن سيف الدين غازئ ثانينك وفاتيله برابر بيوك مخدومى عز الدين مسعود اول موصله اتابك اولديغى كبى كوچك اوغلى معز الدين سنجر شاه دخى قلاع ونواحيسيله برابر جزيرة ابن عمرى موصلدن بالتفريق اوراده برحكومت اتابكيه تأسيس ايلمشدر.

اقوال مؤرخينه نظراً جزيره اتابكلرى اوچ ذاتدن عبارت اولوب مؤسسلرى اولان معز الدين سنجر شاهك ٥٧٦ سالندن ٦٠٥ سنه‌سنه قدر حكومت ايلديكى واندن صكره بيوك مخدومى معز الدين محمودك وبعده براز مدت قطب الدين مودودك رأس حكومته كله‌رك ٦٢٤ تاريخلرينه قدر دوام ايتدكلرى اكلاشيله‌يور ايسه‌ده بو ايكيسنك مدت حكومتلرى حقنده صراحت اولمديغى كبى بو عائله‌دن جزيره‌ده حكومت ايدن بعقه براميردن دخى بحث اولنمامشدر.

مسكوكات موجوده‌دن بزم استنباط ايلديكمز معلوماته كوره سنجر شاهك مدت حكومتى ٦٠٥ سنه‌سنه دكين دوام ايدوب مخدومى ملك المعظم محمود ٦٠٦ تاريخندن ٦١٨ سالنه قدر حكومت مذكوره‌ده

[١] جزيره شهرينك بانيسى حقنده روايت تاريخيه مختلف اولوب اك طوغرى اولمق اوزره كاتب چلبى بنى اميه‌دن سكزنجى خليفه عمر ابن عبد العزيزك بناسى اولديغنى واسمى مشاراليهه نسبت ايدلديكنى بيان ايده‌يور. «جهان نما صحيفه ٤٣٩» جزيرة ابن عمر دجله ساحلنده اولوب وقتيله مستحكم سورينك اطراف نهرك صولريله محيط ايدوكندن جزيره اطلاق دخى آندن نشأت ايتمشدر. بوراسى اليوم موجود وجسيم برقريه حكمنده‌در.

بولنمشدرکه بونی سنه مذکورده مضروب اولان بالاده‌کی ۱۷٤ و ۱۷٦ نومرولی سکه‌لری اثبات ایدر. مع مافیه تاریخ مذکوردن صکره دها بر مدت حکومت ایتمش اولمسی محتملدر. محمودك برادری قطب الدین مودوده گلنجه بونك سکه‌سی هنوز معلوم وهیچ برمسکوکات قتالوغنده موجود اولمیوب بناءً علیه مؤرخینك افاداتی وجهله پك جزؤی برمدت حکومت ایلمش اولدیغی درکاردر.

قطب الدین مودوددن صکره بو عائله‌یه منسوب ملك الزاهر اسمنده بر ذات دها صفت نیابتله حکومت ایلمشدرکه تاریخجه بو بابده هیچ برگونه معلوماته تصادف ایده‌مدك. بوذات ۱۷۷ و ۱۷۸ نومرولی سکه‌لردن تظاهر ایتدیکی اوزره ملك المعظم طرفندن بالوکاله ٦٣٩ تاریخلرنده جزیره‌ده حاکم بولنمشدر. (ملك المعظم) معز الدین محمود بن معز الدین سنجر شاهك لقبی اولدیغی کندی سکه‌لرنده دخی محرر اولمسندن آکلاشلمغله ملك الزاهر مشارالیه معز الدین محمودك مخدومی وياخود وزیری اولمق اقتضا ایدر.

ملك الزاهرك برنوعدن عبارت اولان مذکور سکه‌لری اوزرنده سنجر شاهك ۱۷۳ نومرولی سکه سنه وضع اولنان تمغایه مشابه تمغالر منقوش اولمسیله هر حالده کندیسنك او عائله‌یه منسوب اولدیغنه بوده دلالت ایدر احوالدندر.

§

جزیره اتابکلرینك مسکوکاتی دیکر ملوك اتابکیه‌ده اتخاذ اولنان طرز واسلوبده اولوب فقط تصویرلری وبعضیلرینك اوزرنده‌کی تمغالری بشقه وقطرلری دخی مختلفدر.

## بكتكينى

— اتابكان اربل —

| | | | سنهٔ هجریه |
|---|---|---|---|
| ١ | زين الدين على بن بكتكين | (سكه‌سى يوقدر) | ٥٣٩ |
| ٢ | زين الدين يوسف بن على | (سكه‌سى يوقدر) | ٥٦٣ |
| ٣ | مظفر الدين كوكبرى بن على | | ٥٨٦ |
| | | آخر | ٦٣٠ |

## {۳} مظفر الدین کوکبری

۵۸۶ — ۶۳۰

### نوع ۱

باقر

**اربل**

— ۱۷۹ —

تاریخی ۵۹۰

**وجهی** برارسلانه راکب اوله‌رق ایکی قوللرینی آچوب کویا قوشدیر مقده اولان سواری تصویری.

صاغنده : سنه تسعین

صولنده : وخمسمائه

زیرنده : ضرب باربل

**ظهری**

لا اله الا

الناصر لدین الله

امیر المؤمنین عزة

الدنیا و الدین

ابو نصر مظفر

الدین کوکبری

بن علی

فطری ۲۵

— ١٨٠ —

وجهی ارسلانك رسمی بالاده کنندن دها بيوجكدر.
تاريخنده يالكز ( خمس مائه ) وزيرنده
(ضرب باربل) اوقونيور.

ظهری الله محمد
الناصر لدين الله
امير المؤمنين
ملك الامرا
مظفر الدنيا
والدين كوكبری

• • •

قطری ٢٤

— ١٨١ —

١٨٠ نومرويه مشابه اولوب (خمسمائه)
بريرده يازلمشدر.

لوحه ٧ قطری ٢١

— ١٨٢ —

تاريخی ٦٠٩

١٨٠ نومرونك شبيهی اولوب تاريخی سوارينك صاغنده :
سنه تسع. صولنده : وستمائه يازلمشدر. زيرنده ضرب باربل
سيلكدر .

قطری ٢١

— ١٨٣ —

تاريخى ؟

وجهى ١٨٠ نومرونك عينى اولوب تاريخى قسمى كسيكدر انجق (ضرب باربل) ايو كورنمكده‌در.

ظهرى

. . .

[النا] صر لدين الله

[امير] المؤمنين

مظفر الدنيا

ملك الامرا

و الدين كوكبرى

بن على

(كنار: محمد رسول الله)

قطرى ٢٣

---

## نوع ٢

باقر

— ١٨٤ —

محل ضربى وتاريخى يوقدر .

وجهى

ابل غازى

(كنار: حسام الدين بن ... / كوكبرى بن على)

بركرسى اوستنده اوطورمش

وصول النده بركله

طوتمش زرهلى بر

حكمدار تصويرى

ظهری

المـلك الناصـر
صـلاح الدنيا و
الدين يوسـف

بن ايوب

لوحه ٧ قطری ٣٠

---

ترکمان نسـلندن اولان بکتکین عائلهسی اوچ ذاتدن عبارت اولوب بونلر اتابکان موصل فروعندن معدوددرلر .

بکتکين نام ذاتك اوغلی اولوب عمادالدين اتابك زنکينك خدمتنده بولنان زين‌الدين علی مشاراليه نزدنده کسب تميز ايدوب اك اول موصله سوق ايلديکی عسکرك سردارلق وظيفهسنی دخی بوكا احاله ايلمشيدی .

اتابك زنکينك اوغلی سيف الدين غازیٔ اول موصل اتابکی اولديغی زمان زين الدين علی نائب نصب اولنمش و ٥٦٣ سنه سـنه قدر کرك مشاراليه غازیٔ اولك وکرك صکره برادری مودودك معيتلرنده بولنمشدر.

موسی اليه سنهٔ مذکورهده وفات ايدوب بيوك مخدومی زين الدين يوسف طرف اتابکيـدن قلاع ملحقـهنك تحکيمنه و دها صـکره اربيل حکومتی نيابتنه مأمور ايدلمشدر .

مؤرخين زين‌الدين علی‌يی ( کوچك ) لقبيله ياد ايلدکلری کبی يوسفك مخلصنی بعض ( نور الدين ) اولمق اوزره ياز مشـلر ايسهده طـوغريسی بدری مثللو زين الدينـدر.

٥٨٦ تاريخنـده زين الدين يوسفك وقوع وفاتی اوزرينـه برادری

مظفر الدين كوكبرى [١] ذاتاً صلاح الدين ايوبينك اكثر محاربانندن معيتنده بولنەرق توجهنى قزانمش اولديغندن مشار اليه طرفندن ملحقاتيله برابر بالفعل اربيله اتابك نصب اولنمشدر . ابى الفدا وسائر مؤرخينك روايتلرى اوزره مشاراليه فضائل اخلاق وشجاعتله شهرتشعار اولوب قرق بش سنه قدر مسند اتابكيده بولنمش وحين وفاتنده زير ادارەسنده بولنان بلادى خليفهٔ عباسى مستنصر باللّه انتقال ايتمك اوزره وصيت ايلمشدر. وفاتى ٦٣٠ سالندەدر .

§

زالدين على كوچك ايله زين الدين يوسف طبيعى سكه ضرب ايتديرمامشلردر. عائلهٔ مذكورەدن يالكز مظفرالدين كوكبرينك سكەلرى موجود اولوب بونلر مسكوكات زنكيه تقليدنده وفقط بشقه رسمده ايكى نوع اولەرق باقر وتصاويرى شاملدر .

مسكوكات مذكورەده كنديسنه مخصوص بعض القاب وعنوان درج اولنمش اولديغى كبى بر نوعنده كلمهٔ توحيد وخليفهٔ عباسيه اسمى وديكر نوعنده صلاح الدين ايوبى ايله ملوك ارتقيەدن حسام الدين يولق ارسلان بن ايلغازى ناملرى ذكر ايدلمشدر. كذلك برنجى نوعنده دارالضربلرى اولان (اربل) شهريله تاريخ ضربلرى يازلمش وايكنجى نوعده بونلرك هيچ برى كوسترلمامشدر.

انكلتره موزەسنك شرق مسكوكاتى قتالوقلرينك ١٨٨٩ سنەسنده نشر اولنان علاوەسنده مظفر الدين كوكبرينك برقاچ درلو التون مسكوكاتى دخى بولنديغى كوسترلمش ايسەده بونلردن اشبو طاقمده هنوز موجود سكه يوقدر .

---

[١] (برى) ياخود (بورى) تركان وترك لسانلرنده (قورد) معناسنه اولوب (كوك) ايسه سمادن بشقه (ماتى) معناسنى دخى افاده ايلديكندن (كوكبرى) ياخود (كوكبورى) ماتى قورد ديمك اولور ايسەده علم اولەرق مستعمل اولمشدر.

— فروع اتابكيه‌دن —

## نصرة الدين محمود

### نوع ١

باقر

— ١٨٥ —

محل ضربی سیلکمره. تاریخی ٦١٠

وجهی

سنه عشر

لا اله الا الله
محمد رسول الله
صلى الله عليه
الناصر لدين الله
امير المؤمنين

ظهری

. . .
اتابك الاعظم
ازبك بن محمد
ملك الامرا
نصرة الدين محمود
بن تنشكين بن
محمد

لوحه ٧ — فطری ٢٩

— ١٨٦ —

بالاده كينه مشابه اولوب انجق وجهنده
(سنه عشر) سيلك اولديغى كبى ظهرينك
زيرنده (محمد) اسمى صولك سطرده محرردر.
كنارلرى كذلك تماميله قرائت اولنه ميور.

قطرى ٢٨

— ١٨٧ —

بالاده كينه مشابه اولوب ظهرينك بالاسنده
(نصير امير) وصولنده (المؤمنين) اوقونيور.
صاغده كى اشارتى كورنميور .

قطرى ٢٧

---

بالاده كى سكه لرك صاحبى حقنده معلومات كافيه يه دسترس اولنه مامغله بوبابده اعطا اولنه جق ايضاحات آزچوق نقصاندن سالم اوله من.

متفرقين تعبير اولنان وآقسنقر اتابكى سلاله سندن اولان اتابكلردن ازبك ونصرة الدين اسملرنده ذاتلر واردركه اشبو سكه لر شبهه سز آنلر طرفندن مشتركاً ضرب ايتديرلمش اولمليدر. انجق محل ضربلرى قرائت اولنه مامسندن طولايى اشبو اتابكلرك مذكور سكه لرى نره لرده ضرب ايتديردكلرى و ٦١٠ تاريخلرنده نه طرفلرده حكومت ايلدكلرى اكلاشيله مامشدر.

# مسكوكات ايوبية ميافارقين

## ملوك ايوبيه

### — در ميافارقين —

| | | | تاريخ حكومت |
|---|---|---|---|
| ١ | الملك الناصر صلاح الدين يوسف ابن ايوب | | ٥٨٦ |
| ٢ | الملك العادل سيف الدين ابو بكر ابن ايوب | | ٥٩١ |
| ٣ | الملك الاوحد نجم الدين ايوب ابن العادل | | ٥٩٧ |
| ٤ | الملك الاشرف مظفرالدين موسى ابن العادل | | ٦٠٧ |
| ٥ | الملك المظفر شهاب الدين غازى ابن العادل | | ٦٢٨ |
| ٦ | الملك الكامل محمد ابن غازى | (سكه‌سى يوقدر) | ٦٤٢ |
| | | تمد | ٦٥٨ |

## {١} الناصر صلاح الدين

### نوع ١

باقر

— ١٨٨ —

محل ضربی یوقدر. تاریخی ٥٨٦

وجهی اورته‌ده: بر کرسی اوزرنده باغداش قورمش وصول الیله کوکسنده برکله طوتمش وصاغ النی دیزی اوستنه قویمش حکمدار تصویری . [طبقهٔ ایلغازیه‌دن ارتق ارسلانك ٩٥ و ١٠١ نومرولی سکه‌لری بو طرزه تقلید ایدلمشدر.]

اطرافنده: الملك الناصر صلاح الدنیا والدین یوسف بن ایوب

ظهری

ضرب هذا

[illegible]

الامام النا

صر لدین الله

امیر المؤمنین

[illegible]

لوحه ٨ — قطری ٢٩

— ١٨٩ —

١٨٨ نومرویه مشابه اولوب رسم خطی بشقه وبراز سیلکدر.

قطری ٢٩

## نوع ٢

باقر

— ١٩٠ —

محل ضربی بوقدر. تاریخی ؟--٥

**وجهی** باغداش قورمش وایکی الیله کوکسی اوزرندن اوجلری باشی حذاسنده بریارم آی طوتمش انسان تصویری. [موصل اتابکلرندن ناصر الدین محمودک ١٣٨ و ١٣٩ نومرولی سکه‌لری بو تصویرک تقلیدنده‌در.]

**ظهری**

. . . .

ضرب . | المـلك النـاصـر<br>صـــلاح الدين<br>يوسـف بن ايوب | سنة . .

. . . .

قطری ٢٣ (یشل) سیلکجه‌در.

## {٢} العادل سيف الدين

### نوع ١

باقر

ميافارقين

— ١٩١ —

(ميافارقين) تاريخى ٩١[٥]

وجهى اورته‌ده : باشى تاجلى وقولاقلرى اوزرندن اوزون زلفلى واوموزلرى بوحرمانى ايله اورتولى حكمدار تصويرى (بوست)

باشنك صاغنده : ضرب سنه (صولنده : احد تسعين

اطرافنده : الملك العادل سيف الدين ابو بكر بن ايوب

ظهرى برى دوز ديكرى نقطه‌لى ايكى دائره ايچنده :

الفلس

لا اله الا الله

وحده لا شر

يكله الامام

الناصر لدين

الله امير المؤ

منين

لوحه ٨ قطرى ٢٨

«اشبو سكه‌نك تاريخنده (خمسمائه) يازلميوب (احدتسعين) ايله اكتفا اولنمشدر.»

## نوع ٢

باقر

### ميافارقين

— ١٩٢ —

(ميافرقين) تاريخى ٥٩١

وجهى تصويرى بالادهكى ١٩١ نومرونك طرزنده ايسه‌ده زلفلريله اوموزلرنده‌كى اورتونك شكل و وضعيتى بشقه يولده‌در .

باشنلك صاغنده : وتسعين. (صولنده: وخمسمائه

اطرافنده : ضرب هذا الدرهم بميافرقين سنه احد

ظهرى

سيف الدين

لا اله الا الله

محمد رسول

الله الامام

الناصر لدين

الله امير

المؤمنين

(صاغده: الملك العادل — صولده: ابو بكر بن ايوب)

لوحه ٨ قطرى ٢٨

نوع ٣

باقر

حران

— ١٩٣ —

تاریخی ٥٩٨ (تصویرسز)

وجهی
وتسعين
الملك العادل
وخمسمائه

ظهری
ضرب بحران
ابو بكر بن ايوب
سنه ثمان

لوحه ٨ (بیئل) قطری ٢٢

## {٣} الاوحد نجم الدين

## ٥٩٧ — ٦٠٧

### نوع ١

باقر

— ١٩٤ —

[١] محل ضربى بوقيدر. تاريخى ٦٠٥

وجهى اورتەدە : باشنه بعى برتاج كيمش وايكى طرفنده تزيينانه منعلق شيلر تعليق ايدلمش واوموزلرى قالين برحرمانيله اورتولى حكمدار تصويرى. (بوست)

باشنك صاغنده: سنه خمسة. (صولنده: وسة مائه.

دورەسندە: الملك الاوحد نجم الدنيا والدين شاه ارمن ايوب ابن الملك العا[دل]

ظهرى مهر سايمان، اورتەسندە: لا اله
الا اللـــه
محمــد رسو
ل الله

التى مثلث ايچنده : الاما | النا | لد | الله | امير | المؤ

التى زاويه خارجنده : الملك | العـادل | سيف | الدين | ابو بكر | بن ايوب

لوحه ٨ — قطرى ٢٨

---

[١] ملك مشار اليهك (ميافارقين) ده و ٥٩٩ ، ٦٠٠ ، ٦٠١ تاريخلرنده ضرب اولنمش سكەلرى دخى بعض قتالوغلرده كورلمشــدر . مسكوكات مذكورەنك طرز وتصـويرى ملك عادلك ١٩١ نومرولى سكەسـنك عينى اولوب انجق باشنك ايكى طرفنـده (الملك الاوحد | نجم الدين) يازيليدر . بالاده‌كى سكەنك دخى ميافارقينـده ضرب اولنمش اولمسى محتملدر.

## {٤} الاشرف مظفر الدين

٦٠٧ — ٦٢٨

### نوع ١

باقر

#### ميافارقين

— ١٩٥ —

(مافارقين) تاریخی ٦١٢

وجهی اورته‌ده: صول دیزینك اوستنه اوطوروب صاغ دیزینی یوقاری قالدیرمش وصاغ الیله کوکسی اوزرنده برکلّه طوتمش باشی تاجلی برحکمدار تصویری.

اوموزلرینك صاغنده: سنه ثنا عشر (صولنده: وستمائه.

اطرافنده: الملك الاشرف مظفر الدين ابو الفتح موسى

ضرب مافارقين

ظهری ضلعلری مقوس بر مثلث ایچنده:

منین

الامام الناصر

لدين الله

ا المؤ

مير

ضلعلری اوزرنده: الملك العادل | ل سیف الدين | ابو بكر

بن ايوب

قطری ٣٠

— ١٩٦ —

محل ضربی بوقدر. تاریخی ٦١٢

وجهی اورتهده: تصویری و سنه‌سی ١٩٥ نومرونك عینیدر.
اطرافنده: الملك الاشرف مظفر الدين شاه ارمن ابوالفتح موسى

ظهری ١٩٥ نومرونك عینی شكل وعباره‌ده‌در.

لوحه ٨ قطری ٢٩

— ١٩٧ —

١٩٦ نومرونك عینی طرزده اولوب انجق تصویرك باشی بر از كوچكدر.

قطری ٣٠

## نوع ٢

باقر

سنجار

— ١٩٨ —

تاریخی ٦١٥

وجهی اورتهده: ایكی دیزلری اوستنه اوطورمش وصاغ النی كوكسی اوزرینه قویوب صول الیله دیزینك اوستنده برقلیج طوتمش حكمدار تصویری. باشنك اطرافنده شعاع شمسه علامت اوله‌رق بردائره واردر.
صاغنده: سنجار سنه . (صولنده: خمسعشر ستما.
دوره‌سنده: الملك الاشرف شاه ارمن موسى بن ابى بكر

ظهری

[لا اله]
الامام الناصر
لدين الله
امير المؤمنين
الملك الكامل
محمد

(یازیلری قباجه‌در) قطری ٢٤

— ١٩٩ —

١٩٨ نومرونك عینی اولوب انده قرائت اولنه میان بعض كلماتی اكمال ایدر. انجق ظهرینك زیریله صاغنده‌كی عباره شویله‌در : زیرنده (محمد رسو) صاغنده (ل الله)

قطری ٢٥

— ٢٠٠ —

تاریخی ٦١٧

١٩٨ نومرولی سكه‌نك طرزنده‌در. انجق تصویرك صول الی كوكسنده وصاغ الی دیزنده اولوب قیلیج یوقدر.

محل ضرب وتاریخی شویله‌در: { صاغده : سنجار سبع / صولده : عشر وستمائه

دوره سیله ظهرینك عباره‌لری ١٩٩ نومرونك عینیدر.

لوحه ٨ قطری ٢٦

## {٥} المظفر شهاب الدين غازى

٦٢٨ – ٦٤٢

### نوع ١

باقر

میافارقین

– ٢٠١ –

تاریخی ٦٢٨ (تصویرمز)

وجهی

لا اله الا الله

الامام الناصر
احمد الملك ا
لكامل محمد

وحده لا

ظهری

ضرب میا

الملك الاشرف
موسى الملك ا
لمظفر غازى

فارقين سنة

لوحه ٨ قطرى ٣١

— ٢٠٢ —

بالاده كى ٢٠١ نومرونك مشابهى اولوب انجق وجهنك كنارنده كى عباره شويله تقسيم اولنمشدر:

لا اله الا الله | وحده لا شريك | له محمد | رسول الله

ظهرنده (ثمان) نك (نونى) يوقدر.

قطرى ٢٨

— ٢٠٣ —

٢٠١ نومرويه مشابه اولوب فقط كنارنده كى عباره لر عكسنه يعنى كلمهٔ توحيد ظهرينه ومحل ضرب وتاريخى وجهنه يازلمش وتقسيماتى دخى تبديل قلنمشدر.

قطرى ٢٥

— ٢٠٤ —

٢٠١ نومرونك عينيدر. لكن يازيلرى كوفى اولميوب خط عربى اوله رق نقش ايدلمشدر. كنارلرى سيلكدر.

قطرى ٢٤

مقدمه مزده بيان قلنديغى وجهله جزيرهٔ مابين النهرين بلادنده حكومت ايدن ملوك ايوبيه مختلف بلده لرده سكه ضرب ايتديرمش ايسه لرده (ميافارقين [١]) شهرينى اصله مركز حكومت اتخاذ ايلمش

[١] ميافارقين اليوم دياربكره تابع سلوان قضاسنك مقر حكومتيدر. بوراسى قديماً جسيم ومشهور برشهر ايدى. ميافارقين نامى مسكوكات اوزرنده مختلف املا ايله يعنى (مافرقين)، (ميافرقين)، (مافارقين) و(ميافارقين) صورتلرنده يازلمشدر. اليوم (مفارقين) يازلمقده ايسه ده ياقوت حمويه كوره املاى صحيحى (مَيّافارِقين) اولوب اسم مركبدر. معجم البلدانده ايضاح قلنمشدر. جلد ٤ صحيفه ٧٠٣

اولادلرندن ملك عادلدن صکره اورالرده حکمفرما اولان ملوکه شعبهٔ ایوبیهٔ میافارقین دینلدیکی کبی اکثری سکه‌لری دخی بلدهٔ مذکوره‌ده ضرب اولنمشدر.

جزیره بلادنده کسیلان مسکوکات ایوبیه بنو ارتق وبنو زنکی سکه‌لری مثللو مصور اولوب فقط انلر کبی مسکوکات خرستیانیه تصاویرینه تقلید ایدلمامشدر . بونلرده‌کی رسملر خصوصی بر طرز وانموزجده اولوب احتمالکه بالذات کندی تصویرلری ویاخود مخیل بر حکمدار تمثالی اولمق اوزره نقش وترسیم قلنمشدر.

مسکوکات مذکوره کذلك مسکوکات ترکمانیه کبی باقر اولوب حجم وقطرلری دخی انلره تقلید ایدلمش وبعضاً ایچلرنده تصویرسز سکه‌لر دخی بولنوب بونلرده ترکمان سکه‌لرینك رسمسزلری طرزنده ضرب اولنمشدر.

صلاح الدین ایوبینك سکه‌لرنده محل ضربی یازلمامش ایسه‌ده تاریخی میافارقینی ضبط ایلدیکی زمانلردن صکره‌یه تصادف ایلدیکندن واسلافی دخی سکه‌لرینی اکثریتله اکا توفیق ایتدکلرندن مشار الیهك سکه‌لری دخی اوراده ضرب اولنمش اولمق اقوای ملحوظدر .

مسکوکاتك تاریخلرندن استنباط اولندیغنه کوره مشارالیه صلاح الدین یوسف ٥٨٦ سنه‌لرینه قدر اورالرده بولنوب برادری ملك عادل ایسه ٥٩١ تاریخنده میافارقین و ٥٩٨ سالنده (حران) ده سکه کسدیرمسیله دمشقه عودتی تاریخ مذکوردن صکره وقوعبولمشدر .

اصل میافارقین ملوکی اولان ملك اوحد ایله ملك اشرف وملك غازینك زمان حکومتلرنده برحیات اولان پدر وبعضاً عمیلریله برادرلرینك اسملری سکه‌لرنده ذکر اولنمش وبالاده صره‌سیله کورلدیکی اوزره مشارالیهمك مدت حکومتلری مسکوکاتلری تاریخلرندن اکلاشلمقده‌بولنمشدر.

مؤرخین بونلرك تسلسل وتعاقب حکومتلریله مدت دواملری حقنده برطاقم اختلافاتده بولنمش ایسه‌لرده تصحیح روایات ایچون مسکوکات موجوده‌نك ارائه ایلدیکی حقیقتدن دها ایو مأخذ اوله‌مز .

## علاوه

— ملوك ارتقیه دن —

## فخر الدین قرا ارسلان

صحیفه ٦ — نوع ٤ — نومرو ٦ (ب)

باقر

محل ضربی یوقدر. تاریخی مشکوکدر.

وجهی تصویری وایکی طرفنده‌کی عنوانی ٦ نومرونك هیئیدر.
باشی حذاسنده‌کی حروفات یرینه :
صاغده : ـ ٧ ۴ (صولده: ١٣ ١٨/ع رقملری ،
تصویرك صول طرفنده وبجاغی اتصالنده درونی چیچکلی مدور
برلوحه منقوشدر.

ظهری مذکور ٦ نومرولی سکه‌نك حاوی اولدیغی عینی
عباره‌یی شاملدر .

قطری ٢٨ (دلیکلی)

«اشبو سکه‌نك وجهنده‌کی رقملر صاحبنك مدت حکومتی سنه‌لرینه توافق ایتمامکله
سبب تصویری اکلاشیله‌میور.»

## ناصر الدين محمود

صحيفه ١٣ — نوع ٢ (١) — نومرو ١٦ (ب)

### آمد

باقر

تاریخی ٦١٤

وجهی نقطه‌لی دائره ایچنده: چفته باشلی قره قوش رسمی ، ایکی طرفنده‌کی قنادلر بنك جهت علیالری برر کوچك و یارم انسان چهره سندن ترکیب اولنمشدر .

دوره سنده: الملك الصالح ناصر الدنيا والدين
محمود بن محمد بن ارتق

ظهری
الامام النا
السلطان الغا
لب عز الدنيا والد
ين كيكاوس بن كيخسرو
بن قلج ارسلان
. . .

قطری ٣٠

## فخر الدين قرا ارسلان

صحيفه ٣ — نوع ١ (ب) — نومرو ٢ (ب)

باقر

محل ضربی بوقدر. تاریخی ٥٩٩

وجهی [illegible] صـقاللی بر حکمدار
تصـویری (بوست)
[ بزانتین سـکه لری
تقلیدنده در. ] [illegible]

ظهری اورته ده : براز صوله متوجه
صقالسز برانسان
تصویری (بوست)

دوره سنده : الملك العادل فخر الدين قرا ارسلان
بن داود بن ارتق.

فطری ٢٧

## حسام الدين يولق ارسلان

صحيفه ٤٣ — نوع ٥ — نومرو ٥٩ (ب)

باقر

محل ضربى يوقدر. تاريخى ٥٩٦

وجهى تصويرى ٥٩ نومرويه مشابه اولوب ديزلرى التنده برنقش عربى واردر.

ظهرى برداڭره ايچنده :

النـاصر*

لـدين الله

اميرالمؤمنين

دوره‌سنده (داخلاً : الملك الافضل على و الملك الظاهر غازى [بن] الملك الناصر يوسف

» (خارجاً : حسام الدين يولق ارسلان ملك ديار بكر بن ايل غازى بن ارتق ضرب سنه ست تسعين خماه.

قطرى ٣٢

— نومرو ٥٩ (ج) —

وجهی بالاده‌کی ٥٩ (ب) نومرونك عینیدر .

ظهری برداٸره ایچنده: الله
الامـام النـا
صـر لـدین
امیر المؤمنـین

دوره‌لری بالاده‌کی سکه‌نك عینی اولوب (الظـاهر غازی) دن صکره نقصان اولان (بن) کلمه‌سی بونده محرردر .

(دلیکلی) قطری ۳٤

— اتابكان موصلدن —

## نور الدين ارسلانشاه اول

صحيفه ٩٥ — نوع ١ (١) — نومرو ١٣١ (١)

### الموصل

التون

تاريخى ٦٠٧

وجهى اورتهده: الامام
لا اله الا الله
وحده لاشريكله
الناصر لدين الله
امير المؤمنين
(ابو — العباس)

دورهسنده (داخلاً): بسم الله [ضرب هذا الدينار] بالموصل
سنه سبع وستمائه

» (خارجاً): لله الامر (الخ) بنصر الله

ظهرى نقطهلى دائره ايچنده: بن مودود
محمد رسول الله
صلى الله عليه
نور الدنيا والدين
اتابك ارسلا نشاه
(مسعود بن — بن زنكى)

دورهسنده: محمد رسول الله ارسله بالهدى (الخ)

(بيشلى) التون، وزنى ١ م ١٣ ط قطرى ٢٩

## ناصر الدين محمود

صحيفه ٩٨ — نوع ١ — نومرو ١٣٥ (ب)

المَوصِل

التون

تاريخى ٦٣١

١٣٥ نومرونك عينى اولوب وجهنك اورته سنده كذلك (المستنصر بالله) يازيلى اولديغى كبى صاغنده (الملك الكامل) وصولنده (الملك الاشرف) محرردر: تاريخى (سنه احد وثلثين وستمائه) .

(يشل) التون، وزنى ١ م ٤ ط . قطرى ٢٧

— اتابكان سنجاردن —

## قطب الدين محمد

صحيفه ١٢٦ — نوع ١ — نومرو ١٧٠ (ب)

سنجار

باقر

تاريخى ٥٩٩

١٦٩ نومرونك عينى اولوب تاريخى شويله در: (ضرب بسنجار سنه تسع و تسعين و خمسمائه .

قطرى ٢٧

صحيفه ١٢٦ — نومرو ١٧٠ (ج)

نوع ٢

سنجار

باقر

تاريخى ٦٠١

وجهى اورته‌ده: صاغ طرفه متوجه اوموزلرینه قدر بر انسان تصويرى (بوست) [روم مسكوكاتى تقليدنده وباشنده‌كى سرپوش (پالاس) طرزنده‌در.]

اطرافنده: الملك المنصور قطب الدين محمد بن زنكى . . عهد سنجار تصويرك برونى حذاسنده: شاه نوح

ظهرى

سنه احد

الامام الناصر

لدين الله امير

المؤمنين الملك

العادل سيف الد

ين ابو بكر بن ايوب

قطرى ٢٨

— اتابك اربل —

## مظفر الدين كوكبرى

صحيفه ١٣٨ — نوع ١ (١) — نومرو ١٧٩ (١)

### اربل

التون

تاريخى ٦١٨

وجهى اوررته‌ده: ابن على

لا اله الا الله

وحده لاشريك له

الناصر لدين الله

امير المؤمنين

دوره‌سنده (داخلاً: بسم الله ضرب هذا الدينار باربل سنه

ثمان عشره وستمائه.

« (خارجاً: لله الامر (الخ) بنصر الله

ظهرى ايكى دائره ايچنده:

الكامل

محمد رسول الله

صلى الله عليه

وسلم ملك

الامرا كوكبرى

دوره‌سنده: محمد رسول الله ارسله بالهدى (الخ)

(بيتل) التون، وزنى ١ م قطرى ٢٨

## — تصحیح سهو و نقصان —

| صحیفه | |
|---|---|
| ٤٥ | ٦٢ نومرولی سکه‌نك دورهٔ داخلیه‌سنده: (والظاهر بن) یرینه (والظاهر غازی بن) اوله‌جقدر. |
| ٦٠ | سکزنجی نوعده (٨٩) نومرولی سکه طقوزنجی نوعده (٩٠) نومرولی اوله‌جق. |
| ٦١ | طقوزنجی نوعده (٩٠) نومرولی سکه سکزنجی نوعده (٨٩) نومرویه کچه‌جك وتاریخی (؟-٦٢) وزیرنده (خمس) یرینه (...) بولنه‌جقدر. |
| ٦٢ | ٩١ و٩٢ نومرولی سکه‌لرده (لوحه ٣) یرینه (لوحه ٤) اوله‌جق. |
| ٦٩ | ١٠٢ نومرولی سکه‌نك (تاریخی ٦٨٤) یرینه (تاریخی ٦٤٨) |
| ٧٩ | (نوع ٢) یرینه (نوع ٣) اوله‌جق. |
| ٩٤ | ١٣٠ نومروده (عدة الدنیا) یرینه (عزة الدنیا) اوقونه‌جق. |
| ٩٨ | ١٣٥ نومرولی آلتونك تعریفنده (اورته‌ده‌کی) کلمه‌سندن صکره (عباره‌ده الناصر لدین الله یرینه المستنصر بالله و) جمله‌سی نقصان ترتیب قلنمشدر. |
| ١٠٠ | ١٣٧ و١٣٨ نومرولرده (لوحه ٥) یرینه (لوحه ٦) اوله‌جق. |
| ١٠٦ | ١٤٤ نومرولی سکه‌نك ظهری [دوره‌سنده: محمد رسول الله ارسله بالهدی (الخ) اوله‌جقدر. |
| ١٢٤ | ١٦٤ نومرولی سکه‌نك ظهرنده‌کی مربعك اوزرنده (ابن زنکی) اوله‌جق. |
| ١٥٦ | ملك مظفر غازینك مبدأ حکومتی ٦١٨ یرینه ٦٢٨ دینلمکله ٢٠١ نومرولی سکه‌نك (تاریخی ٦١٨) وظهرنده (عشرین) یرینه (عشر) اوله‌جقدر. |

# ١ فهرست تواریخ مسکوکات

| سنهٔ ضرب | نوع | دار الضرب | اسامیٔ حکومت | ملوك | سکه نومروسی | صحیفه |
|---|---|---|---|---|---|---|
| ٥٥٥ | باقر | — | بنی زنکی، اتابك موصل | مودود | ١١٧ | ٨٧ |
| ٥٥٦ | » | — | » » | » | ١١٨ | ٨٨ |
| ٥٥٦ | » | — | بنی ارتق، سکمانیه | قرا ارسلان | ١ـ٢ | ٣ |
| ٥٥٧ | » | — | زنکی، اتابك موصل | مودود | ١١٩ | ٨٨ |
| ٥٥٨ | » | — | ارتق، ایلغازیه | الپی | ٣٤ | ٢٩ |
| ٥٥٩ | » | — | » سکمانیه | قرا ارسلان | ٢ (ب) | ١٦١ |
| ٥٦٠ | » | — | » » | » | ٣ـ٤ | ٤ |
| ٥٦٦ | » | — | زنکی، اتابك موصل | غازیٔ ثانی | ١٢٠ | ٨٩ |
| ٥٦٧ | » | — | » » | » | ١٢١ | ٩٠ |
| ٥٦٩ | » | — | » » | » | ١٢٢ | ٩٠ |
| ٥٧٠ | » | — | » » | » | ١٢٣ | ٩٠ |
| ٥٧١ | » | — | ارتق، سکمانیه | محمد | ٧ | ٧ |
| ٥٧٥ | » | بالجزیره | زنکی، اتابك موصل | غازیٔ ثانی | ١٢٤ـ٨ | ٩١ـ٢ |
| ٥٧٦ | » | — | ارتق، سکمانیه | محمد | ٨ـ٩ | ٨ |
| ٥٧٦ | » | — | زنکی، اتابك سنجار | زنکی | ١٦٣ | ١٢٣ |
| ٥٧٧ | » | — | » » | » | ١٦٤ | ١٢٣ |
| ٥ـ؟ | » | بسنجار | » » | » | ١٦٥ | ١٢٤ |
| ٥٧٧ | » | — | ارتق، ایلغازیه | ایلغازیٔ ثانی | ٤٣ـ٤ | ٣٤ـ٥ |
| ٥٧٧ | » | بالجزیره | زنکی، اتابك موصل | مسعود اول | ١٢٩ | ٩٣ |
| ٥٧٩ | » | — | ارتق، ایلغازیه | ایلغازیٔ ثانی | ٤٥ | ٣٥ |
| ٥٨١ | » | بالحصن | » سکمانیه | سکمان ثانی | ١٠ | ٩ |
| ٥٨١ | » | — | » ایلغازیه | یولق ارسلان | ٥٣ـ٤ | ٣٩ـ٤٠ |
| ٥٨٤ | » | — | » » | » | ٥٥ | ٤٠ |
| ٥٨٤ | » | — | » سکمانیه | سکمان ثانی | ١١ـ٢ | ١٠ |
| ٥٨٤ | » | — | زنکی، اتابك جزیره | سنجر شاه | ١٧١ـ٢ | ١٣٠ |
| ٥٨٥ | » | بالموصل | » اتابك موصل | مسعود اول | ١٣٠ | ٩٤ |
| ٥٨٦ | » | — | ایوبی | صلاح الدین | ١٨٨ـ٩ | ١٤٧ |
| ٥ـ؟ | » | — | » | » | ١٩٠ | ١٤٨ |
| ٥٨٧ | » | — | ارتق، ایلغازیه | یولق ارسلان | ٥٦ | ٤١ |
| ٥٨٩ | » | — | » » | » | ٥٧ـ٨ | ٤٢ |
| ٥٩٠ | » | — | » خرتبرت | ابوبکر اول | ٢٣ | ٢١ |

| سنهٔ ضرب | نوع | دار الضرب | اسامیٔ حكومت | ملوك | سكه نومروسی | صحيفه |
|---|---|---|---|---|---|---|
| ٥٩٠ | باقر | باربل | اتابك اربل | كوكبری | ١٧٩_٨١ | ١٣٨_٩ |
| ٥٩١ | » | بمافرقين | ايوبی | العادل | ١٩١_٢ | ١٤٩.٥٠ |
| ٥٩٤ | » | — | ارتق، سكمانيه | سكمان ثانی | ١٣ | ١١ |
| ٥٩٤ | » | نصيبين | زنكی، اتابك موصل | ارسلانشاه | ١٣١ | ٩٥ |
| ٥٩٦ | » | — | ارتق، ايلغازيه | يولق ارسلان | ٥٩ (ب) (ج) | ١٦٢_٣ |
| ٥٩٦ | » | — | » » | » | ٦٠_١ | ٤٤ |
| ٥٩٦ | » | بسنجار | زنكی، اتابك سنجار | محمد | ١٦٦_٧ | ١٢٥ |
| ٥٩٧ | » | » | » » | » | ١٦٨ | ١٢٦ |
| ٥٩٧ | » | — | ارتق، ايلغازيه | يولق ارسلان | ٦٢ | ٤٥ |
| ٥٩٨ | » | — | » » | » | ٦٣ | ٤٦ |
| ٥٩٨ | » | بسنجار | زنكی، اتابك سنجار | محمد | ١٦٩_٧٠ | ١٢٦ |
| ٥٩٨ | » | بحران | ايوبی | العادل | ١٩٣ | ١٥١ |
| ٥٩٩ | » | بسنجار | زنكی، اتابك سنجار | محمد | ١٧٠ (ب) | ١٦٥ |
| ٥٩٩ | » | — | ارتق، ايلغازيه | يولق ارسلان | ٦٤_٥ | ٤٧ |
| ٥٩٩ | » | بماردين | » » | » | ٦٦_٨ | ٤٨_٩ |
| ٥٩٩ | » | » | » » | » | ٦٩_٧٣ | ٥٠_٢ |
| ٦٠٠ | » | بالجزيره | زنكی، اتابك جزيره | سنجر شاه | ١٧٣ | ١٣١ |
| ٦٠١ | » | بسنجار | » اتابك سنجار | محمد | ١٧٠ (ج) | ١٦٦ |
| ٦٠٥ | » | — | ايوبی | الاوحد | ١٩٤ | ١٥٢ |
| ٦٠٦ | » | بالجزيره | زنكی، اتابك جزيره | محمود | ١٧٤ | ١٣٢ |
| ٦٠٦ | » | بماردين | ارتق، ايلغازيه | ارتق ارسلان | ٧٤_٧ | ٥٣_٤ |
| ٦٠٧ | التون | بالموصل | زنكی، اتابك موصل | ارسلانشاه | ١٣١ (١) | ١٦٤ |
| ٦٠٧ | باقر | » | » » | مسعود ثانی | ١٣٢ | ٩٦ |
| ٦٠٩ | » | باربل | اتابك اربل | كوكبری | ١٨٢ | ١٣٩ |
| ٦١٠ | » | بالحصن | ارتق، سكمانيه | محمود | ١٤_٦ | ١٢_٣ |
| ٦١٠ | » | — | فروع اتابكيه | نصرة الدين | ١٨٥_٧ | ١٤٣_٤ |
| ٦١١ | » | — | ارتق، ايلغازيه | ارتق ارسلان | ٧٨_٨١ | ٥٥_٦ |
| ٦١٢ | » | مافارقين | ايوبی | الاشرف | ١٩٥ | ١٥٣ |
| ٦١٢ | » | — | » | » | ١٩٦_٧ | ١٥٤ |
| ٦١٤ | » | بامد | ارتق، سكمانيه | محمود | ١٦ (ب) | ١٦٠ |
| ٦١٥ | » | بحصن | » » | » | ١٧_٨ | ١٣_٤ |
| ٦١٥ | » | سنجار | ايوبی | الاشرف | ١٩٨_٩ | ١٥٤_٥ |
| ٦١٧ | » | » | » | » | ٢٠٠ | ١٥٥ |
| ٦١٧ | » | بامد | ارتق، سكمانيه | محمود | ١٩ | ١٤ |
| ٦١٨ | » | بالجزيره | زنكی، اتابك جزيره | » | ١٧٦ | ١٣٣ |
| ٦١٨ | التون | باربل | اتابك اربل | كوكبری | ١٧٩ (١) | ١٦٧ |
| ٦١٨ | باقر | ميافارقين | ايوبی | المظفر غازی | ٢٠١_٤ | ١٥٦_٧ |

| سنهٔ ضرب | نوع | دار الضرب | اسامیٔ حکومت | ملوك | سکه نومروسی | صحیفه |
|---|---|---|---|---|---|---|
| ٦٢٠ | باقر | — | ارتق، ایلغازیه | ارتق ارسلار | ٨٢_٣ | ٥٧ |
| ٦٢٠ | » | — | » » | » | ٨٥_٨ | ٥٩_٦٠ |
| ٦٢_؟ | » | — | » » | » | ٩٠ | ٦١ (سهو) |
| ٦٢٠ | التون | بالموصل | زنکی، اتابك موصل | محمود | ١٣٣ | ١٧ |
| ٦٢٠ | باقر | » | » » | » | ١٣٦ | ٩٩ |
| ٦٢٠ | » | — | » » | » | ١٣٧ | ١٠٠ |
| ٦٢١ | التون | بالموصل | » » | » | ١٣٤ | ٩٨ |
| ٦٢١ | باقر | بامد | ارتق، سکمانیه | مودود | ٢٠_٢ | ١٥_٦ |
| ٦٢٣ | » | — | » ایلغازیه | ارتق ارسلان | ٨٩ | ٦٠ (سهو) |
| ٦٢٥ | کوش | بدنیسر | » » | » | ٩١ | ٦٢ |
| ٦٢٧ | باقر | بالموصل | زنکی، اتابك موصل | محمود | ١٣٨_٩ | ١٠١ |
| ٦٢٨ | کوش | بکیف | ارتق، ایلغازیه | ارتق ارسلان | ٩٢ | ٦٣ |
| ٦٢٨ | باقر | — | » » | » | ٩٥_٨ | ٦٥_٦ |
| ٦٢٩ | التون | بالموصل | زنکی، اتابك موصل | محمود | ١٣٥ | ٩٨ |
| ٦٣١ | » | » | » » | » | ١٣٥ (ب) | ١٦٥ |
| ٦٣١ | کوش | بکیف | ارتق، ایلغازیه | ارتق ارسلان | ٩٣_٤ | ٦٤ |
| ٦٣١ | باقر | بالموصل | اتابك موصل | لؤلؤ | ١٤٦_٥٠ | ١٠٧_٨ |
| ٦٣٤ | » | بماردین | ارتق، ایلغازیه | ارتق ارسلان | ٩٩_١٠٠ | ٦٧ |
| ٦٣٥ | التون | بالموصل | اتابك موصل | لؤلؤ | ١٤٠ | ١٠٢ |
| ٦٣٧ | باقر | بماردین | ارتق، ایلغازیه | ارتق ارسلان | ١٠١ | ٦٨ |
| ٦٣٩ | » | بالجزیره | اتابك جزیره | زاهر | ١٧٧_٨ | ١٣٤ |
| ٦٣٩ | التون | بالموصل | اتابك موصل | لؤلؤ | ١٤١ | ١٠٣ |
| ٦٤٢ | » | » | » » | » | ١٤٢ | ١٠٤ |
| ٦٤٦ | » | » | » » | » | ١٤٤ | ١٠٦ |
| ٦٤٧ | باقر | بالجزیره | » » | » | ١٥١ | ١٠٩ |
| ٦٤٨ | کوش | بماردین | ارتق، ایلغازیه | غازیٔ اول | ١٠٢_٣ | ٦٩_٧٠ |
| ٦٤٩ | باقر | بالجزیره | اتابك موصل | لؤلؤ | ١٥٢ | ١٠٩ |
| ٦٥٤ | التون | بالموصل | » » | » | ١٤٥ | ١٠٦ |
| ٦٥٥ | کوش | بماردین | ارتق، ایلغازیه | غازیٔ اول | ١٠٤ | ٧٠ |
| ٦٥٥ | باقر | » | » » | » | ١٠٦ | ٧١ |
| ٦٥٦ | کوش | » | » » | » | ١٠٥ | ٧٠ |
| ٦٥٩ | التون | بالموصل | اتابك موصل | اسماعیل | ١٥٤ | ١١١ |
| ٦٩٨ | باقر | — | ارتق، ایلغازیه | غازیٔ ثانی | ١١٢_٣ | ٧٦ |
| ٧٤٠ | کوش | بحصن | » » | صالح | ١١٤ | ٧٧ |
| ٧_؟ | » | مردین | » » | » | ١١٥ | ٧٨ |

# ٢ فهرست دار الضرب

| دار الضرب | نوع | سنهٔ ضرب | اسامیٔ حکومت | ملوك | سکه نومروسی | صحیفه |
|---|---|---|---|---|---|---|
| اربل | التون | ٦١٨ | بکتکینی، اتابك اربل | کوکبری | ١٧٩ (ب) | ١٦٦ |
| » | باقر | ٥٩٠ | » » | » | ١٧٩_١٨١ | ١٣٨_٩ |
| » | » | ٦٠٩ | » » | » | ١٨٢ | ١٣٩ |
| » | » | ؟_ | » » | » | ١٨٣ | ١٤٠ |
| آمد | باقر | ٦١٧ | بنی ارتق، سکمانیه | محمود | ١٩ | ١٤ |
| » | » | ٦٢١ | » » | مودود | ٢٠_٢٢ | ١٥_٦ |
| جزیره | باقر | ٥٧٥ | بنی زنکی، اتابك موصل | غازیٔ ثانی | ١٢٤_٨ | ٩١_٢ |
| » | » | ٥٧٧ | » » | مسعود اول | ١٢٩ | ٩٣ |
| » | » | ٦٠٠ | زنکی، اتابك جزیره | سنجر شاه | ١٧٣ | ١٣١ |
| » | » | ٦٠٦ | » » | محمود | ١٧٤ | ١٣٢ |
| » | » | ؟_ | » » | » | ١٧٥ | ١٣٣ |
| » | » | ٦١٨ | » » | » | ١٧٦ | ١٣٣ |
| » | » | ٦٣٩ | » » | زاهر | ١٧٧_٨ | ١٣٤ |
| » | » | ٦٤٧ | فروع اتابکیهٔ موصل | لؤلؤ | ١٥١ | ١٠٩ |
| » | » | ٦٤٩ | » » | » | ١٥٢ | ١٠٩ |
| حران | باقر | ٥٩٨ | ایوبی | العادل | ١٩٣ | ١٥١ |
| حصن کیفا | باقر | ٥٨١ | ارتق، سکمانیه | سکمان ثانی | ١٠ | ٩ |
| » | » | ٦١٠ | » » | محمود | ١٤_٦ | ١٢_٣ |
| » | » | ٦١٥ | » » | » | ١٧_٨ | ١٣_٤ |
| » | کوش | ٦٢٨ | ارتق، ایلغازیه | ارتق ارسلان | ٩٢ | ٦٣ |
| » | » | ٦٣١ | » » | » | ٩٣_٤ | ٦٤ |
| » | » | ٧٤٠ | » » | صالح | ١١٤ | ٧٧ |
| دمشق | باقر | ؟_ | زنکی، اتابك حلب | اسماعیل | ١٦٠_١ | ١١٨ |
| دنیسر | کوش | ٦٢٥ | ارتق، ایلغازیه | ارتق ارسلان | ٩١ | ٦٢ |
| سنجار | باقر | ٥_؟ | زنکی، اتابك سنجار | زنکی | ١٦٥ | ١٢٤ |
| » | » | ٥٩٦ | » » | محمد | ١٦٦_٧ | ١٢٥ |
| » | » | ٥٩٧ | » » | » | ١٦٨ | ١٢٦ |
| » | » | ٥٩٨ | » » | » | ١٦٩_٧٠ | ١٢٦ |
| » | » | ٥٩٩ | » » | » | ١٧٠ (ب) | ١٦٥ |
| » | » | ٦٠١ | » » | » | ١٧٠ (ج) | ١٦٦ |
| » | » | ٦١٥ | ایوبی | الاشرف | ١٩٨_٩ | ١٥٤ |
| » | » | ٦١٧ | » » | » | ٢٠٠ | ١٥٥ |

| دار الضرب | نوع | سنهٔ ضرب | اسامیٔ حکومت | ملوك | سكه نومروسی | صحيفه |
|---|---|---|---|---|---|---|
| ماردين | باقر | ٥٩٩ | ارتق، ايلغازيه | ارتق ارسلان | ٦٦ـ٨ | ٤٨ـ٩ |
| » | » | ٥٩٩ | » » | » | ٦٩ـ٧٣ | ٥٠ـ٢ |
| » | » | ٦٠٦ | » » | » | ٧٤ـ٧ | ٥٣ـ٤ |
| » | » | ٦٣٤ | » » | » | ٩٩ـ١٠٠ | ٦٧ |
| » | » | ٦٣٧ | » » | » | ١٠١ | ٦٨ |
| » | كوش | ٦٤٨ | » » | غازیٔ اول | ١٠٢ـ٣ | ٦٩ـ٧٠ |
| » | » | ٦٥٥ | » » | » | ١٠٤ | ٧٠ |
| » | » | ٦٥٦ | » » | » | ١٠٥ | ٧٠ |
| » | باقر | ٦٥٥ | » » | » | ١٠٦ | ٧١ |
| » | » | ؟ـــ | » » | » | ١٠٧ـ٨ | ٧٢ |
| » | كوش | ؟ـ٧ | » » | صالح | ١١٥ | ٧٨ |
| موصل | باقر | ٥٨٥ | زنكی، اتابك موصل | مسعود اول | ١٣٠ | ٩٤ |
| » | التون | ٦٠٧ | » » | ارسلانشاه | (١) ١٣١ | ١٦٤ |
| » | باقر | ٦٠٧ | » » | مسعود ثانی | ١٣٢ | ٩٦ |
| » | التون | ٦٢٠ | » » | محمود | ١٣٣ | ٩٧ |
| » | » | ٦٢١ | » » | » | ١٣٤ | ٩٨ |
| » | » | ٦٢٩ | » » | » | ١٣٥ | ٩٨ |
| » | » | ٦٣١ | » » | » | (ب) ١٣٥ | ١٦٥ |
| » | باقر | ٦٢٠ | » » | » | ١٣٦ | ٩٩ |
| » | » | ٦٢٧ | » » | » | ١٣٨ـ٩ | ١٠١ |
| » | التون | ٦٣٥ | فروع اتابكيهٔ موصل | لؤلؤ | ١٤٠ | ١٠٢ |
| » | » | ٦٣٩ | » » | » | ١٤١ | ١٠٣ |
| » | » | ٦٤٢ | » » | » | ١٤٢ | ١٠٤ |
| » | » | ؟ـــ | » » | » | ١٤٣ | ١٠٥ |
| » | » | ٦٤٦ | » » | » | ١٤٤ | ١٠٦ |
| » | » | ٦٥٤ | » » | » | ١٤٥ | ١٠٦ |
| » | باقر | ٦٣١ | » » | » | ١٤٦ـ٥٠ | ١٠٧ـ٨ |
| » | التون | ٦٥٩ | » » | اسماعيل | ١٥٤ | ١١١ |
| ميافارقين | باقر | ٥٩١ | ايوبی | العادل | ١٩١ | ١٤٩ |
| » | » | ٥٩١ | » » | » | ١٩٢ | ١٥٠ |
| » | » | ٦١٢ | » » | الاشرف | ١٩٥ | ١٥٣ |
| » | » | ٦١٨ | » » | المظفر | ٢٠١ـ٤ | ١٥٦ـ٧ |
| نصيبين | باقر | ٥٩٤ | زنكی، اتابك موصل | ارسلانشاه | ١٣١ | ٩٥ |

## ٣ دار الضربلری مندرج اولمیان مسکوکات

| اسامیٔ حکومت | ملوك | سکه نومروسی | صحیفه |
|---|---|---|---|
| بنی ارتق، سکمانیه | قرا ارسلان | ٤ـ١ | ٣ـ٤ |
| » » | » | ٢ (ب) | ١٦١ |
| » » | محمد | ٧ـ٩ | ٧ |
| » » | سکمان ثانی | ١١ـ٣ | ١٠ـ١١ |
| » خرتبرت | ابو بکر | ٢٣ـ٤ | ٢١ـ٢٢ |
| » ایلغازیه | الپی | ٣٤ | ٢٩ |
| » » | ایلغازیٔ ثانی | ٤٣ـ٥ | ٣٤ـ٣٥ |
| » » | یولق ارسلان | ٥٣ـ٦٢ | ٣٩ـ٤٥ |
| » » | » | ٥٩ (ب)(ج) | ١٦١ـ٢ |
| » » | ارتق ارسلان | ٦٣ـ٥ | ٤٦ـ٧ |
| » » | » | ٧٨ـ٩٠ | ٥٥ـ٦١ |
| » » | » | ٩٥ـ٨ | ٦٥ـ٦ |
| » » | غازیٔ ثانی | ١١٢ـ٣ | ٧٦ |
| بنی زنکی، اتابك موصل | مودود | ١١٧ـ٩ | ٨٧ـ٨ |
| » » | غازیٔ ثانی | ١٢٠ـ٣ | ٨٩ـ٩٠ |
| زنکی، اتابك جزیره | سنجر شاه | ١٧١ـ٢ | ١٣٠ |
| ایوبی | صلاح الدین | ١٨٨ـ٩٠ | ١٤٧ـ٨ |
| » | الاوحد | ٩٤ | ١٥٢ |

## ٤ تاريخ ودار الضربلرى اولميان مسكوكات

| اسامئ حكومت | ملوك | سكه نومروسى | صحيفه |
|---|---|---|---|
| بنى ارتق، سكمانيه | قرا ارسلان | ٥ـ٦ | ٥ـ٦ |
| » » | » | ٦ (ب) | ١٥٩ |
| » ايلغازيه | تيمور طاش | ٢٥ـ٢٦ | ٢٥ |
| » » | البى | ٢٧ـ٣٣ | ٢٦ـ٢٩ |
| » » | » | ٣٥ـ٣٨ | ٣٠ـ٣١ |
| » » | ايلغازئ ثانى | ٣٩ـ٤٢ | ٣٢ـ٣٣ |
| » » | يولق ارسلان | ٤٦ـ٥٢ | ٣٦ـ٨ |
| اتابك اربل | كوكبرى | ١٨٤ | ١٤٠ |

## ٥ مسكوكاتده مندرج آيات كريمه و توحيد و تصليه

بسم الله الرحمن الرحيم .
بسم الله على اسم الله .
محمد رسول الله ، ارسله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون .
لله الامر من قبل ومن بعد ويومئذ يفرح المؤمنون .
لله الامر من قبل ومن بعد ويومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله .
لا اله الا الله محمد رسول الله .
لا اله الا الله محمد رسول الله وحده .
لا اله الا الله محمد رسول الله وحده لاشريكله .
لا اله الا الله وحده لاشريكله محمد رسول الله .
لا اله الا الله وحده لاشريكله محمد رسول الله صلى .
لا اله الا الله وحده لاشريكله .
لا اله الا الله .
لا اله الا الله محمد رسول الله صلى الله عليه .
محمد رسول الله صلى الله عليه .
محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم
محمد رسول الله .

---

ابوبكر ، عمر ، عثمان ، على .
خلد الله ملكه . العمر الناصر ، العز دائم . . .

---

فى دولة السلطان . . هذا الدرهم ملعون من يغيره .

## ٦ القاب وعنوان

— بنی ارتق —

(طبقهٔ سکمانیه)

فخر الدین قرا ارسلان . . . . . . . . الملك العالم العادل
الملك العادل
ملك الامرا
معین، امیر المؤمنین
نور الدین محمد . . . . . . . . . . . ملك الامرا
نصیر، امیر المؤمنین
سکمان ثانی . . . . . . . . . . . الملك المسعود
الملك العادل
معین
ناصر الدین محمود . . . . . . . . . . الملك الصالح
رکن الدین مودود . . . . . . . . . . الملك المسعود

(ارانقهٔ خرتبرت)

عمادالدین ابوبكر . . . . . . . . . ملك الامرا

(طبقهٔ ایلغازیه)

حسام الدین تیمورطاش . . . . . . . . الملك العالم العادل
نجم الدین الپی . . . . . . . . . . . ابو المظفر
الملك العالم العادل
ملك الامرا
ملك دیار بكر
ایلغازیٔ ثانی . . . . . . . . . . . لمولانا المالك العالم العادل
ملك الامرا
شاه دیاربكر

| | |
|---|---|
| يولق ارسلان . . . . . . . . . . . | ملك ديار بكر |
| ارتق ارسلان . . . . . . . . . . . | الملك المنصور |
| | ناصر الدنيا والدين |
| | الملك العالم العادل |
| | ملك ديار بكر |
| غازیٔ اول . . . . . . . . . . . | الملك السعيد |
| قرا ارسلان . . . . . . . . . . . | الملك المظفر |
| غازیٔ ثانی . . . . . . . . . . . | الملك المنصور |
| | السلطان الاعظم |
| | ظل الله فى العالم |
| | ابى الفتح |
| شمس الدين صالح . . . . | السلطان . . |

## — بنی زنکی —

(اتابکان موصل)

| | |
|---|---|
| قطب الدين مودود . . . . . . . . . . | الملك العادل العالم |
| | ملك امراء الشرق والغرب |
| | طغرلتكين |
| | اتابك |
| غازیٔ ثانی . . . . . . . . . . . | الملك العادل العالم |
| | ملك امراء الشرق والغرب |
| | ملك الامرا |
| | طغرلتكين |
| | اتابك |
| مسعود اول . . . . . . . . . . . | عز الدنيا والدين |

ارسلانشاه اول . . . . . . . . . . الملك العادل
نور الدنيا والدين
اتا بك
مسعود ثانى . . . . . . . . . . . . عز الدنيا والدين
اتابك
محمود . . . . . . . . . . . . . . ناصر الدنيا والدين
اتابك
بدر الدين لؤلؤ . . . . . . . . . . الملك الرحيم
بدر الدنيا والدين
اتابك
المعظم
خداوند عالم
پادشاه روى [زمين]
اسماعيل . . . . . . . . . . . . . الملك الصالح
ركن الدنيا والدين

(اتابكان حلب)

نور الدين محمود . . . . . . . . . . الملك العادل
اسماعيل . . . . . . . . . . . . . الملك الصالح
ملك المظفر

(اتابكان سنجار)

عماد الدين زنكى . . . . . . . . . . الملك العالم العادل
عماد الدنيا والدين
اتابك
قطب الدين محمد . . . . . . . . . . الملك المنصور
قطب الدنيا والدين

(اتابكان جزيره)

سنجر شاه . . . . . . . . . . . . الملك المظفر
الناصرى

محمود . . . . . . . . . . . . . . الملك المعظم
الناصرى

(اتابكان اربل)

كوكبرى . . . . . . . . . . . . . مظفر الدنيا والدين
ملك الامرا

(فروع اتابكيه)

نصرة الدين محمود . . . . . . . . . . ملك الامرا

## ٧ فهرست انواع تصاوير

— ساسانیان مسکوکاتی تقلیدی —

(بنی ارتق) سکمان ثانی ۹

— سلفکیان مسکوکاتی تقلیدی —

(بنی ارتق) تیمور طاش ۲۵ (نجم الدین الپی ۲۶
(بنی زنکی) مسعود ثانی ۹۶ (محمود ۱۰۰ (لؤلؤ ۱۰۷

— رومن مسکوکاتی تقلیدی —

(بنی ارتق) فخر الدین قرا ارسلان ۵ (سکمان ثانی ۱۰ (يولق ارسلان ۳۶، ٤١ ارتق ارسلان ٥٩ .

— رومن و بیزانتین سکه‌لریله مشترك —

(بنی ارتق) يولق ارسلان ۳۷

— یونان مسکوکاتی تقلیدی —

(بنی ارتق) ابو بکر ۲۱، ۲۲ (نجم الدین الپی ۲۸ (ایلغازی ثانی ۳۲ (ارتق ارسلان ٦٧ .
(بنی زنکی) غازی ثانی ۹۱ (مسعود اول ۹۳ (محمد ۱۲٥، ۱٦٥، ۱٦٦ .

## — بیزانتین مسکوکاتی تقلیدی —

(بنی ارتق) فخر الدین قرا ارسلان ۳، ٦، ١٥٩، ١٦١ (سکمان ثانی ١١ (نجم الدین الپی ٢٩، ٣٠ (ایلغازی ثانی ٣٤ (یولق ارسلان ٣٩ (ارتق ارسلان ٤٦، ٥٥، ٥٧ .

(بنی زنکی) ارسلانشاه ٩٥ .

---

## — طرز خصوصی —

(بنی ارتق) فخر الدین قرا ارسلان ٤ (محمد ٧، ٨ (محمود ١٢، ١٣، ١٤، ١٦ (مودود ١٥ (یولق ارسلان ٤٣، ١٦٢ (ارتق ارسلان ٤٨، ٥٠، ٥٣، ٦٠، ٦٥، ٦٨ (غازی ثانی ٧٦ .

(بنی زنکی) مودود ٨٨ (غازی ثانی ٨٩ (مسعود اول ٩٤ (محمود ٩٩، ١٠١ (عماد الدین زنکی ١٢٤ (سنجر شاه ١٣٠ (محمود ١٣٢ (کوکبری ١٣٨، ١٤٠ .

(ایوبی) صلاح الدین ١٤٧، ١٤٨ (عادل ١٤٩، ١٥٠ (اوحد ١٥٢ (اشرف ١٥٣، ١٥٤ .

---

« اشبو فهرستده محرر اولان ارقام مسکوکاتک بولندیغی صحیفه‌لرک رقملریدر . »

## — اشارات مخصوصه —

ط° سو | احم د

-٧ ١٤ | $١٣^{١٨}_{B}$

$\underline{\underline{V}}$

* $\underline{\underline{V}}$ *

‖ $\underline{\underline{V}}$ ‖

x

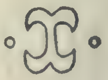

تم

PL. I. لوحة ١

1. ١

3. ٣

5. ٥

6. ٦

7. ٧

8. ٨

10. ١٠

12. ١٢

13. ١٣

16. ١٦

PL. II. لوحه ٢

20. ٢٠ 17. ١٧

23. ٢٣

30. ٣٠ 25. ٢٥

32. ٣٢

34. ٣٤

39. ٣٩ 38. ٣٨

45. ٤٥

53. ٥٣

57. ٥٧

47. ٤٧

61. ٦١

68. ٦٨

64. ٦٤

79. ٧٩

75. ٧٥

79. ٧٩

PL. IV. لوحه ٤

85. ٨٥

92. ٩٢

91. ٩١

95. ٩٥

102. ١٠٢

101. ١٠١

100. ١٠٠

106. ١٠٦

114. ١١٤

112. ١١٢

109. ١٠٩

121. ١٢١

118. ١١٨

124. ١٢٤

132. ١٣٢

130. ١٣٠

134. ١٣٤

136. ١٣٦

131. ١٣١

139. ١٣٩

137. ١٣٧

146. ١٤٦

141. ١٤١

154. ١٥٤

151. ١٥١

159. ١٥٩

155. ١٥٥

164. ١٦٤

160. ١٦٠

PL. VII. لوحه ٧

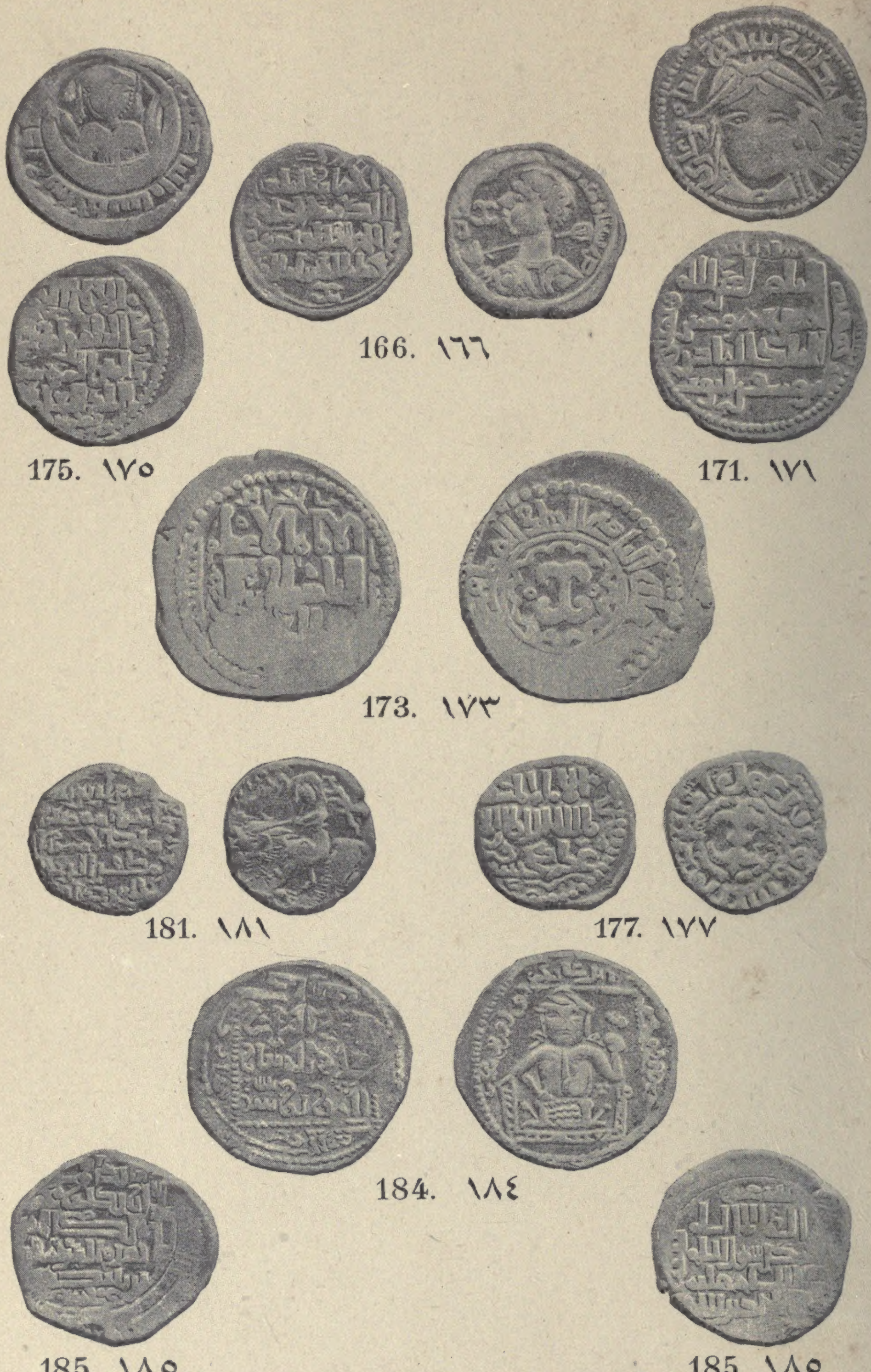

166. ١٦٦

175. ١٧٥

171. ١٧١

173. ١٧٣

181. ١٨١

177. ١٧٧

184. ١٨٤

185. ١٨٥

185. ١٨٥

188. ١٨٨

193. ١٩٣

192. ١٩٢

191. ١٩١

194. ١٩٤

200. ٢٠٠

201. ٢٠١

196. ١٩٦